

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata • 2019/3-4.

kapocs

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESÉDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

ELŐTÉR BEN A CSALÁD

TARTALOM

Előterben a család	2
Európai családpolitikák – a KINCS Európai Családpolitikai Rangsora	3
Magyar családpolitikai folyamatok a Családvédelmi Akcióterv 2019. szeptember végén rendelkezésre álló eredményeinek tükrében	12
Szülés és születés - a szülés élményének megítélése, lehetséges okok és következmények	26
A családok biztos alapja a generációk közötti jó kapcsolat - intergenerációs kutatás	52
Gyermeknevelés és munka – baba-mama kutatás	77
Családbarát Munkahely pályázatok 2012 és 2018 között	89
A vallásosság és iskolázottság hatása a házasságkötésre	105
Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek néhány jellemzője az ezredforduló után	116
Párkapcsolati elégedettség az afrikai-magyar családokban	138
Szerzőink	151

ELŐTÉRBE A CSALÁD

Háttér. Leggyakrabban ezt mondjuk, ha családunkról kérdeznak. Úgy hivatkozunk szeretteinkre, mint akik hátországunkat adják. És valóban, ha karrierről, anyagi-intellektuális érvényesülésről van szó, döntéseink és tetteink legtöbbször inkább el, mint közelebb visz családunkhoz. Ők maradnak az inkább árnyékos, a fontosnak tartott feladatok mellett gyakran elhanyagolt „háttérben”. Ha azonban életünk legfontosabb kérdéseiről: a testi-lelki jól-létről, a boldogságról vagy jövőnkéről gondolkodunk, minden út haza, vagyis a családhoz vezet.

A KINCS, amely egyike a világ nagyon kevés családkutató intézeteinek, immár második éve szolgálja a magyar családok ügyét. Teszi ezt kutatásaival, szakpolitikai elemzéseivel, a nemzetközileg is példaként tekintett magyar családpolitikai modell tudományos támogatásával. A KINCS szakmai folyóirata, a KAPOCS ebbe a szemléletbe és ebbe a munkába kíván betekintést nyújtani.

Idei, decemberi dupla számunk írásai három témát dolgoznak fel. Az egyik a családi élet: a párkapcsolatoktól a szülésen-születésen át a generációk közötti kapcsolatokig. Intézményközi kutatásunk tanulmánya a hazai párkapcsolatok alakulásáról, a meghatározó trendekről szól. A születés körülményei című cikkünk rávilágít arra, mely tényezők határozzák meg leginkább a szülés – későbbi gyermekvállalást is meghatározó – élményét. Végül, a nemzedékek együttműködésének jelentőségére mutat rá a családon belüli intergenerációs kapcsolatokra vonatkozó kutatásunk eredményeit összegző írásunk. Másik kiemelt témakörünk a magyar családpolitikai modell – ennek eredményességéről

két írás is szól ebben a lapszámban. A KINCS 2019 júliusában adta közre első ízben az európai országok családpolitikai rangsorát, amelyben az intézkedések komplexitását és a családközpontú szemléletet vette figyelembe. A cikk a rangsor alapvetéseit és a szempontjait mutatja be. Hasonlóan a magyar családpolitikát elemzi a magyar kormány által elindított Családvédelmi Akcióterv eredményeit ideai adatok fényében vizsgáló írás.

Harmadikként a család és munka témáját dolgoztuk fel. A gyereknevelés és munka, a család és karrier összehangolására vonatkozó kutatásunkról és elemzésünkről fontos adatokat és tendenciákat közöl két cikkünk is a decemberi lapszámban.

A Kapocs idei, decemberi dupla számát azal a reménnyel és készülődéssel nyújtjuk át a kedves Olvasónak, amelyet csak Karácsony tájékán érzünk igazán. A bizalommal teli várakozás és a születés feletti öröm ünnepén. Kívánunk tehát Mindannyiuknak boldog családi időt, szép, erőt adó pillanatokat; szeretteik körében megélt, áldott Ünnepet!

2019. december

Fűrésztünde
elnök

Aczél Petra
tudományos elnökhelyettes

Európai családpolitikák – a KINCS Európai Családpolitikai RangSORA

Betekintő

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) által készített Európai Családpolitikai rangsor 12, a családok életét befolyásoló intézkedéstípus alapján rangsorolta az Európai Unió 28 tagállamát, és további 17 európai országot. A kialakult sorrend azt mutatja meg, hogy az egyes országokban kiemelten kezelik-e a családok támogatását, illetve hogy a családpolitika mennyire összetett, mennyi lehetőséget kínál a családok számára a különböző élethelyzetekben. A rangsor élén Franciaországgal holtversenyben Magyarország végzett, őket követi Belgium, Észtország, Lengyelország, Luxemburg és Oroszország, míg a képzeletbeli dobogó harmadik helyére Csehország állhatott fel. A rangsor közepére került többek között Németország, Dánia és Svájc. A lista végén olyan országok találhatóak, mint Görögország, Szlovénia vagy éppen Törökország. Általánosságban elmondható, hogy a rangsor első harmadában jellemzően uniós, míg az utolsó harmadában inkább uniós tagsággal nem rendelkező országok szerepelnek.

BEVEZETÉS

Manapság egyre gyakrabban halljuk, hogy a gyermekvállalás a legszemélyesebb közügy. Ezt a gondolatot kiterjesztve akár úgy is fogalmazhatunk, hogy a család a legszemélyesebb közügy. Ahhoz azonban, hogy ezt jobban megértsük először érdemes röviden körüljárni a család fogalmát, illetve annak változását.

A társadalom a család fogalmán viszonylag régóta a nukleáris családot érti, melyben minimum három együtt élő emberről beszélhetünk, anyáról, apáról és legalább egy közös gyermekről. Ezt szoktuk manapság hagyományos családmodellnek nevezni. A legtöbb ember előtt ez a kép jelenik meg, ha bármely összefüggésben a családról kérdezik, vagy arról beszélnek. Ez független attól, hogy ő maga elvált, özvegy, gyermekét egyedül nevelő szülő vagy éppen ilyen szülők gyermeke.

Azonban a család fogalmának meghatározása természetesen függ attól is, hogy melyik

társadalomtudományi megközelítést választjuk. A néprajzi megközelítés például tág fogalmat takar, amelybe az együtt élő nagyszülőket is beleértik. Három típusba sorolja a családokat, amely vagy monogám, ha egy férfi és egy nő házasságáról van szó, vagy poligám, ha egy férfi több nővel köt házasságot, illetve lehet még poliandrán, ha egy nő köti össze az életét több férfival (Bodonyi és mtsai 2006).

A strukturális-funkcionális szempontú megközelítés szerint a család a társadalom egyik alapegysége, és lényegi eleme, hogy különböző funkciókat láthat el úgymint a társadalom reprodukciója, a szocializáció vagy akár a feszültségoldás (Parsons-Bales 1955). Ennek az irányzatnak egy másik képviselője szerint a család olyan társadalmi csoport, amelyet közös élet és gazdasági együttműködés jellemez, és legalább két személy alkotja, akik reprodukciós viszonyban állnak egymással

(Murdock 1949). Murdock álláspontja szerint a nukleáris család már a múltban is létező, alapvető társadalmi egység volt.

Napjainkban azonban nem csak a korábban említett hagyományos családmódellem létezik, hanem olyan együttélési formák is feltűntek, melyek a család fogalmának megváltozását, bővülését is magukkal hozták. Ilyenek a mozaikcsaládok, amelyekben a szülők nem vagy nem csak közös gyermekeiket nevelik együtt, ezenkívül ma már természetesen családnak tekintjük az egyedülálló szülő és vele együtt élő gyermekei kapcsolatát is.

A magyar Alaptörvény igazodik a Parsons-i és a Murdock-i állásponthoz is, hiszen úgy definiálja a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját, amelyben a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.

Miért is tekint az állam közügyként a családra, miért érzi úgy, hogy különböző eszközökkel segítenie kell a családi élet alakítását, illetve támogatnia kell a családokat, az abban élő embereket? Erre a kérdésre a legjobb választ a strukturális-funkcionalista megközelítés alapján adhatjuk. Amennyiben a család fogalmánál Parsons és Bales (1955) értelmezését vesszük alapul, akkor a család társadalmunk legkisebb egysége, az a hely, ahol a társadalom reprodukciója és a szocializáció megtörténik. Hosszú távon a gyer-

mekek beilleszkedésének sikerén múlik a társadalom túlélése, és ha a család ezeket a funkciókat nem látja el, akkor az veszélyt jelenthet a társadalom létére, így magára az államra is. Ezt mérlegelve rögtön érthetővé válik, miért gondolja úgy sok ország, hogy érdemes aktívan részt vennie a családok megerősítésében, támogatásában. A szocializáció pedig akkor lehet a legeredményesebb, ha a családok az ellátandó funkció szempontjából erősek, egészségesen működnek, képesek a családban nevelkedő következő generációt a társadalomba bevezetni, és képesek őket olyan tudással, képességekkel felvértezni, amelyek birtokában a társadalom hasznos tagjaivá válhatnak. Azonban ha az állami támogatás hiányzik, akkor a családok sokszor nem képesek maguktól megbirkózni az új kihívásokkal. Ilyen, a 20. század második felétől jelentkező kihívás például a kétkeresős családmódellem fokozott elterjedése: a családok egyre nagyobb részénél vált elengedhetlenné, hogy a megfelelő anyagi biztonság megteremtése érdekében mind a két szülő dolgozzon, azaz fizetett munkát vállaljon. Ez azonban azt is jelentette, hogy kevesebb idő maradt a gyermekekre, illetve meg kellett oldani a gyermekfelügyeletet, ami új kihívások elé állította a családokat és ezzel kikényszerítette a gondoskodó állami szerepvállalást is.

A CSALÁDPOLITIKA DEFINÍCIÓJA

Tárgyan értelmezve bármely a családokat támogató kormányzati intézkedést családpolitikai intézkedésnek nevezhetünk (Galai 2019: 23). Szűkebb értelemben azonban már nem mindegy, hogy a családot, mint fenntartható közösséget, a társadalom alapességét, illetve a családok létrejöttét támogató szabályozásról beszélünk-e, vagy pedig csak egy általános, a családi együtt-

éléstől, viszonyrendszertől gyakorlatilag független támogatásról.

Az Európai Unióban a családpolitika tagállami hatáskörnek számít, az Európai Unió működéséről szóló szerződés foglalkozik a családpolitikával, a családpolitikára hatással lévő területekkel. A mozgás és tartózkodás szabadsága ugyanakkor szükségessé tette a különböző családpolitikai ellátások

koordinációját, melynek célja a megfelelő átjárhatóság biztosítása volt. Szintén hatással volt a családpolitikára a gyermekes szülők védelmére vonatkozó diszkrimináció tilalmáról szóló szabályozás is (Hoffman 2014).

A családpolitika fogalmának értelmezésénél fontos elméleti kérdést jelent a családpolitika és szociálpolitika egymáshoz való viszonya. Farkas Péter erről a kérdéstről így ír: „a családpolitika a társadalompolitika önálló részpolitikája, amely szorosan kötődik a szociálpolitikához, de nem oldódhat fel abban, hiszen nemcsak a családok anyagi szükségleteinek kielégítését, hanem a polgárok családdal kapcsolatos sokirányú igényeinek teljesülését kell elősegítenie” (Farkas 2019: 29).

A szociálpolitikai intézkedések köre manapság jelentős részben az anyagi szükségletek kielégítésére, a szegénység felszámolására irányul. Ennél az értelmezésnél nem a család léte vagy nemléte a fő szempont, hanem az érintett – vagy család esetében érintettek – szociális helyzete, általában a szegénység veszélye az, ami miatt lépnie kell az államnak. Ezzel szemben a családpolitika magára a családra fókuszál, a fő szempont a család megteremtése, léte, a szülő-gyermek viszony, így minden családos embert érint, nem csak a szociálisan nehéz helyzetben lévőket.

Egy jól működő család több olyan szociális funkciót is ellát, amelyet egyébként a modern államok kénytelenek átvállalni, éppen azért, mert a modern kor népbetegségévé vált az egyedüllét, és így család nélkül már nincs, aki ezt megtenné. Ugyanerről ír Lakner (2012: 17) is, aki nem csak a családi, hanem a rokonsági, szomszédsági, és egyéb közösségi kapcsolatok meggyengülésében látja az állam megnövekedett szociális feladatainak fő okát. Ilyen például az időskorúak ellátása, vagy a gyermekvédelem. A szociálpolitikai intézkedések fent említett köre segítséget nyújt az embereknek, de ezzel

a probléma újratermelődését nem oldja meg, így a családok szempontjából sokszor csak tüneti kezelést jelent. Ezzel szemben a jó családpolitika a problémát gyökerénél ragadja meg, és a családok megerősítésével a jövő generációjának nyújt valós segítséget.

Lakner megfogalmazása szerint: „a családpolitika a családot a társadalom, a nemzeti közösség alapértékének tekintő olyan közösségi (állami) politika, amely intézmények, szolgáltatások és intézkedések rendszerén keresztül elősegíti a családok belső stabilitását, szociális biztonságát; védi függetlenségét, autonómiáját; növeli társadalmi megbecsülését; ösztönzi a gyermekvállalást; erősíti a kapcsolatot a munka világával. A családpolitika eredményességében csak abban az esetben lehet bízni, ha az stabil, komplex, célzott és rugalmas.” (Lakner 2006).

A fenti szempontok országonkénti összevetésére több rangsor is született, ilyen az országok családbarát politikáját, illetve családbarát intézkedéseit áttekintő rangsor volt például az UNICEF 2019 júniusában megjelenő rangsora, mely egy 41 európai uniós és OECD-tagországot áttekintő vizsgálat alapján készült. Négy fő szempont alapján pontozták az országokat, majd a különböző szempontok szerint elért ranghelyeket átlagolva állították fel a végső rangsort. A megvizsgált négy szempont az anyák szülési szabadsága, az apaszabadság hossza, a 3 év alattiak ellátása, valamint a 3 és 6 éves kor közötti, vagyis a beiskolázásig terjedő intézményi ellátás volt.

Témájában hasonló, ám háromszor annyi szempontot áttekintő rangsor a KINCS *Európai Családpolitikai Rangsora*.

A rangsor elkészítéséhez a 2019 áprilisában kiadott *Európai családpolitikai kitekintő* című kötet nyújtott segítséget, melyben 45 európai országnak a családpolitikát befolyásoló intézményi kereteit mutatták be a szerzők. A kötet az Eurostat, a MISSOC (Mutual Information System on Social Protection) és a MISSCEO

(Mutual Information System on Social Protection of the Council of Europe) adatainak felhasználásával készült el, ezek szolgálták az *Európai Családpolitikai Rangsor* alapjául is. A kiadvány a 2018-as lekérdezések adatait tartalmazza.

A rangsor elkészítésénél a vizsgált szempontokat úgy alakítottuk ki, hogy összehasonlítható módon mutassák be, milyen széles, és milyen minőségű a családokat támogató intézkedések köre az egyes országokban. A kialakult sorrend azt mutatja meg, hogy az adott országban mennyire fontos a családok támogatása, mennyire fontos a családbarátság, illetve értelmezhető-e egyáltalán az országban ez a fogalom. Az országok rangsorban elfoglalt helyéből következtetni lehet arra, hogy egy ország társadalompolitiká-

ja kiemelten kezeli-e családokat, vagy sem, illetve hogy a családpolitika mennyire összetett, azaz egy család életét, a változó élethelyzeteket mennyire képes követni.

A pontozás alapját a vizsgált intézkedések megléte, hiánya, bizonyos esetekben a mértéke szabta meg. Az egyes szempontokra alapvetően 0 vagy 1 pontot lehetett adni, például a családi adózásnál csak az jelentett eldöntendő kérdést, hogy van-e, vagy nincs. Bizonyos esetekben azonban a mérték alapján 0, vagy 0,5, illetve 1 pontot kaphattak az egyes országok. A 0 pont többnyire az adott intézkedéstípus teljes hiányát, a 0,5, illetve 1 pont annak meglétét, de kisebb arányú mértékét jelentette. Erre jó példa az apaszabadság intézménye, melynél a szabadság tartama szolgált a pontozás alapjául.

SZEMPONTRENDSZER ÉS EREDMÉNYEK

A szempontrendszer felállításánál az országok egymással való összevethetősége, valamint a családpolitikai intézkedések minél szélesebb körének a felmérése volt a legfontosabb cél.

Az eltérő élethelyzetekre megoldást kínáló, komplex családpolitika fontos része a családok lakhatását segítő támogatás. Ide tarthat bármely olyan segítség, támogatás, amelyet a családok az országukban kaphatnak otthonteremtésre, lakhatási problémáik megoldására. 1 pont járt azoknak az országoknak, ahol létezik ilyen támogatás, és 0 pont azoknak, ahol nem.

A családi pótlékhoz hasonló stabil ellátás sok országban ismert és alkalmazott támogatási forma, azonban ezt gyakran nem alanyi jogon kapják a családok. Ennél a szempontnál a magyar családi pótlékhoz hasonló bármely olyan támogatás megléte számított, amely alanyi jogon jár, és feltételek nélkül megilleti a jogosultat, a család valamelyik

tagját. 1 pont járt, ha van ilyen, és 1 alanyi jogon igénybe vehető (alanyi jogon járó családi pótlék), 0 pontot kapott az az ország, ahol ez a két feltétel nem teljesült.

Az anyasági támogatás jellegű ellátások körébe az anyáknak a gyermek születéséhez kapcsolódóan járó egyszeri ellátások, juttatások tartoztak. Ha van az adott országban ilyen jellegű támogatás, akkor 1 pontot kapott, ha nem ismert, illetve nem adnak ilyet, akkor 0 pontot.

A csecsemőgondozási díj jellegű ellátások esetében a gyermek megszületését követő időszakban folyósított, rendszeres anyagi támogatások számítottak. Itt a hangsúly a szülést közvetlenül követő időszakon van, amíg a gyermek még csecsemőnek számít. Ez jellemzően a gyermek egyéves koráig tartó időszakot jelenti. Az anyasági támogatástól abban különbözik, hogy míg az előbbi egy összegű juttatás, addig ez egy rendszeresen ismétlődő ellátási forma. 1 pont járt

akkor, ha létezik ilyen, és 0 pont, ha nem ismert ez a támogatás az adott országban.

A következő szempont a fizetett gyermekgondozási időszak volt, itt a fizetett gyermekgondozási időszak hossza lett felmérve. Ez az időszak országonként nagyon különböző. A család anyagi biztonsága szempontjából azonban sokat számít, hogy a gyermekgondozási időszak alatt jár-e kiszámítható, stabilitást nyújtó ellátás az otthon maradó szülőnek, van-e arra lehetősége, hogy csak a gyermekkel foglalkozzon, mert biztosítva van számára az ellátás, amíg kiskorú gyermekét gondozza, vagy nincs ilyen támogatás, és emiatt a szülőnek sokszor kényszerből kell visszatérnie a munka világába, csökkentve a gyermekére fordított időt. 1 pontot kapott az ország, ha biztosítja a fizetett gyermekgondozási időszakot és 0 pontot, ha egyáltalán nincs ilyen időszak, illetve van, de a szülő nem kap pénzübeli juttatást.

A szülést követően országonként eltérő hosszúságú szabadságra jogosultak a szülők (szülési szabadság hossza). Azonban ennek az időszaknak a hossza nagyban befolyásolja a családi kapcsolatok kialakítását, az anya regenerálódását. A szempont vizsgálata során 1 pontot kapott az az ország, ahol 140 nap vagy hosszabb a szabadság időtartama, 0,5 pont járt, ha létezik, de 140 napnál rövidebb ideig vehető igénybe, és 0 pontot kapott az az ország, ahol egyáltalán nincs ilyen szabadság. A szülési szabadsággal ellentétben a gyermekgondozási szabadság nem a szüléshez, hanem egy későbbi időszakhoz, az idősebb gyermek gondozásához, neveléséhez kapcsolódik. 1 pont járt abban az esetben, ha a gyermek másfél éves kora felett is igénybe vehető még a szabadság, 0,5 pont, ha a gyermek másfél éves koráig tart ez az időszak és 0 pontot kapott az az ország, ahol ilyen időszak egyáltalán nincs.

Az utóbbi időben egyre elterjedtebb, hogy szülést követően már az édesapák is otthon tölthetnek pár napot, hetet a gyermekükkel

(apaszabadság). A családi szemlélet erősítésében, a családi kapcsolatok, az apa-gyerek kapcsolat kialakításában rendkívül nagy szerepe van ennek a szabadságtípusnak. A vizsgált országok között 1 pontot kapott minden olyan ország, amelyik 10 napot vagy annál többet biztosít apaszabadságra. 0,5 pont járt, ha a szülést követően 10 napnál kevesebbet lehetnek otthon az apák, és 0 pontot kapott az az ország, ahol nem ismerik ezt a szabadságformát.

A következő szempontnál (bölcsődébe járók aránya) az EU- és EGT-országok esetében 2016-os, Svájc esetében 2014-es, a többi országnál pedig 2015-ös adatok álltak rendelkezésre. A bölcsődei ellátás egyrészt lehetőséget teremt a gyermeknek egy nagyobb közösség megismerésére, másrészt a szülők, elsősorban az édesanyák munkába való visszatérését segíti elő. 1 pontot kapott az az ország, amelyiknél 33 százalék vagy a feletti volt a bölcsődébe járó, 0–3 éves korú gyermekek aránya, ezzel elérve a barcelonai célt, 0,5 pontot kapott az az ország, amelyiknél 33 százalék alatt volt ez az arány, és 0 pont járt, ha a vizsgált országban egyáltalán nem volt biztosítva a bölcsődei ellátás.

Az óvodába járás (óvodába járók aránya) a későbbi iskolai tanulmányok megkezdéséhez nyújt elengedhetetlen segítséget, emellett közös alapot teremt a gyermekeknek, függetlenül attól, hogy egyébként milyen anyagi körülmények közé születtek, vagy milyen a családi háttérük. Ennél a szempontnál az EU- és EGT-országok esetében szintén 2016-os, Svájc esetében 2014-es, a listán szereplő többi ország esetében pedig 2015-ös adatok álltak rendelkezésre. 1 pont járt akkor, ha 90 százalék feletti volt az óvodába vagy hasonló feladatot ellátó intézménybe járó 3–6 éves korú gyermekek aránya, 0,5 pontot kapott az az ország, amelyikben kevesebb, mint 90 százalék volt ez az arány, és 0 pontot, ha nincs általános óvodai ellátás az adott országban. Ez utóbbira egyébként nem volt példa.

Az adópolitika is a vizsgált szempontok közé került, mert a családi adózás olyan rugalmas családpolitikai intézkedés, amely tekintettel van a szülők gyermekneveléssel vállalt plusz terheire. 1 pontot kapott az az ország, ahol értékelik ezeket az erőfeszítéseket, és ez megjelenik az adózási rendszerben is. 0 pontot kapott az az ország, amelyik ezt az adózási formát nem ismeri.

Az aktív korú időszakra eső gyermekneveléssel járó többletterhet a későbbi életszakaszban kompenzálhatja az állam (nyugdíjba beleszámító gyermekgondozási időszak). Ez a szempont ezt a kiegyenlítést vette figyelembe. 1 pontot kapott az az ország, ahol a nyugdíj időszakára van ilyen beszámítás, és 0 pontot pedig az az ország, amelyik ezt a kompenzációs formát nem alkalmazza.

1. táblázat: Európai Családpolitikai Rangsor

Ország	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Σ	Rang-sor
Franciaország	1	0	1	1	1	0,5	1	1	1	1	1	1	10,5	1.
Magyarország	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,5	0,5	1	1	10,5	1.
Belgium	1	0	1	1	1	0,5	0,5	1	1	1	1	1	10	2.
Észtország	0	1	1	1	1	1	0,5	1	0,5	1	1	1	10	2.
Lengyelország	1	0	1	1	1	1	1	1	0,5	0,5	1	1	10	2.
Luxemburg	1	1	1	1	1	0,5	0,5	0,5	1	0,5	1	1	10	2.
Oroszország	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0	0,5	1	1	10	2.
Csehország	1	0	1	1	1	1	1	0,5	0,5	0,5	1	1	9,5	3.
Finnország	1	1	1	1	1	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0	1	9	4.
Írország	1	1	1	1	0	1	0,5	1	0,5	1	0	1	9	4.
Moldova	1	0	1	1	1	0,5	1	1	0	0,5	1	1	9	4.
Olaszország	0	0	1	1	1	1	0,5	0,5	1	1	1	1	9	4.
Svédország	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	0	1	9	4.
Szlovákia	0	1	1	1	1	1	1	0	0,5	0,5	1	1	9	4.
Ukrajna	1	0	1	1	1	0,5	1	1	0	0,5	1	1	9	4.
Ausztria	1	0	0	1	1	0,5	1	1	0,5	0,5	1	1	8,5	5.
Egyesült Királyság	1	1	0	1	0	1	0,5	1	0,5	0,5	1	1	8,5	5.
Norvégia	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0,5	1	1	8,5	5.
Belorusszia	1	1	1	1	0	0,5	1	0	0	0,5	1	1	8	6.

Ország	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Σ	Rang-sor
Bulgária	0	0	1	1	1	1	1	1	0,5	0,5	0	1	8	6.
Lettország	0	1	1	1	1	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0	1	8	6.
Litvánia	0	1	0	1	1	0,5	0,5	1	0,5	0,5	1	1	8	6.
Portugália	0	0	0	1	1	0,5	0,5	1	1	1	1	1	8	6.
Horvátország	0	0	1	1	1	1	0,5	0	0,5	0,5	1	1	7,5	7.
Németország	1	0	0	1	1	0,5	0,5	0	0,5	1	1	1	7,5	7.
Spanyolország	0	0	0	1	0	0,5	1	1	1	1	1	1	7,5	7.
Azerbajdzsán	0	0	1	1	1	0,5	1	1	0	0,5	0	1	7	8.
Dánia	1	0	0	1	1	0,5	0,5	1	1	1	0	0	7	8.
Örményország	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0,5	0	1	6,5	9.
Ciprus	0	0	1	1	0	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0	1	6	10.
Románia	0	0	0	1	1	0,5	1	0,5	0,5	0,5	0	1	6	10.
Svájc	1	0	0	1	0	0,5	0	0	1	0,5	1	1	6	10.
Görögország	0	0	0	1	0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	5,5	11.
Hollandia	0	0	0	1	0	0,5	0,5	0,5	1	1	1	0	5,5	11.
Málta	0	0	0	1	0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	5,5	11.
Szerbia	0	0	1	1	0	1	0	0,5	0,5	0,5	0	1	5,5	11.
Szlovénia	0	0	0	1	1	0,5	0,5	1	1	0,5	0	0	5,5	11.
Albánia	0	0	1	1	0	1	0	0	0,5	0,5	0	1	5	12.
Észak-Macedónia	0	0	1	1	0	1	0	0	0,5	0,5	0	1	5	12.
Törökország	0	0	1	1	0	0,5	0,5	0,5	0	0,5	0	1	5	12.
Montenegro	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0,5	0	1	4,5	13.
Bosznia - Hercegovina	0	0	1	1	0	1	0	0,5	0	0,5	0	0	4	14.
Izland	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	4	14.
Georgia	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0,5	0	0	3,5	15.
Koszovó	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0,5	0	0	2,5	16.

- A) A családok lakhatását segítő támogatás (1 = van, 0 = nincs)
- B) A családi pótlék alanyi jogon jár-e (1 = igen, 0 = nem)
- C) Anyasági támogatás jellegű ellátások (1 = van, 0 = nincs)
- D) Csecsemőgondozási díj jellegű ellátások (1 = van, 0 = nincs)
- E) Gyermekgondozási időszak (0 = nincs vagy fizetetlen, 1 = fizetett)
- F) Szülési szabadság hossza (0 = nincs, 0,5 = 140 nap alatt, 1 = 140 nap felett)
- G) Gyermekgondozási szabadság
(0 = nincs, 0,5 = a gyermek 1,5 éves koráig, 1 = a gyermek 1,5 éves kora felett is)
- H) Apaszabadság a gyermek születését követően
(0 = nincs, 0,5 = 10 napnál kevesebb, 1 = 10 napnál több)
- I) Bölcsődébe járók aránya a 0–3 éves népesség körében
(0 = nincs bölcsődei ellátás, 0,5 = 33 százalék alatt, 1 = 33 százalék felett)
- J) Óvodába járók aránya a 3–6 éves népesség körében
(0 = nincs óvodai ellátás, 0,5 = 90 százalék alatt, 1 = 90 százalék felett)
- K) Családi típusú adózás (1 = van, 0 = nincs)
- L) A nyugdíjba beleszámít-e a gyermekgondozási időszak (1 = igen, 0 = nem)

A rangsor élén Franciaországgal holtversenyben Magyarország végzett, őket követi öt ország azonos pontszámmal: Belgium, Észtország, Lengyelország, Luxemburg és Oroszország, míg a képzeletbeli dobogó harmadik helyére Csehország állhatott fel. A rangsor közepén helyezkednek el olyan gazdag európai országok, mint Németország,

Dánia és Svájc. Végül a családpolitika szempontjából vizsgálva Európa utolsó harmadába szorultak olyan országok, mint Görögország, Szlovénia vagy Törökország. A fentiekől függetlenül általánosságban elmondható, hogy a lista első harmadában jellemzően uniós, míg az utolsó harmadában inkább uniós tagsággal nem rendelkező országok szerepelnek.

ÖSSZEGLÉZÉS

A családpolitikák fenti módszer szerinti összevetéséből láthattuk, mennyire széles és milyen jellegű az európai országokban a családokat támogató intézkedések köre. Mindebből pedig már következtethetünk arra, hogy egy adott ország társadalompolitikája kiemelten kezeli-e a családokat, családbarát államnak tekinthető-e. A rangsor arra is alkalmas, hogy eddig nem látott módon világítson rá a különböző családpolitikák komplexitására, rugalmasságára. A ranglista újszerűségét az adja, hogy eddig

ennyi szempont nem jelent még meg egyetlen korábbi, családpolitikát vizsgáló felmérésben sem, továbbá itt egyedülálló módon 45 ország családbarát hozzáállását vizsgáltuk meg. Az utóbbi közel tíz évben tapasztalható magyar családpolitikai lendület csak úgy értékelhető teljes valóságában, ha lehetőség nyílik a hasonló problémákkal küzdő országok intézkedéseit a hazaiakkal összevetni, és elért hatásukat elemezni. Az összehasonlítás során kialakuló kép, pedig akkor lesz részletes és pontos, ha a lehető

legszelesebb látószögből pillanthatunk rá az egyes országok gyakorlatára. Az így kapott kép megmutatja az országok erősségeit, bevált gyakorlatait, és a jövőre vonatkoztatva segíthet megtalálni azokat a családokat támogató intézkedéseket, amelyek a legtöbb eredményhez segíthetnek hozzá.

A pontszámok alapján elmondhatjuk, hogy más európai országokkal összevetve Magyarországon nagyon széles a családok által igénybe vehető családtámogatási ellátások és szolgáltatások köre. Európán végigtekintve pedig látható, hogy országonként igen eltérő lehetőségek állnak az érintettek rendelkezésére.

A magyar kormány az ország demográfiai folyamatainak megváltoztatása érdekében az utóbbi években eddig soha nem látott sűrűségben hozott új családpolitikai intézkedéseket, melyek mind azt a célt szolgálják,

hogy a magyar családok által tervezett gyermekek megszülethessenek, és a gyermekvállalás ne valamiről való lemondásként jelenjen meg a köztudatban, hanem egy másképpen pótolhatatlan lehetőség megragadásaként tekintsenek rá.

Az elmúlt években a termékenységi arányszám elmozdult a korábbi mélypontról, a születések számának csökkenését hosszú idő után először sikerült megállítani, illetve lassítani. Mindezt úgy, hogy közben a szülőképes korú nők száma folyamatosan csökken. Azonban nemcsak ezek az adatok, hanem a fenti rangsorban megjelenített szempontok széles köre is azt bizonyítja, hogy európai viszonylatban nézve is, Magyarországon családban élni, gyermeket vállalni egyre könnyebb.

Felhasznált irodalom

Bodonyi Edit – Busi Etelka – Hegedűs Judit – Magyar Erzsébet – Vizelyi Ágnes (2006) *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése.* (Család, gyerek, társadalom, 5.) Budapest: Bölcsész Konzorcium. <https://mek.oszk.hu/05400/05461/05461.pdf> (letöltés ideje: 2019. október 21.)

Farkas Péter (2019) *A családpolitika társadalompolitikai dimenziói.* In: Székely András – Farkas Péter – Nyírády Adrienn – Agócs Gergely (szerk.) *Európai Családpolitikai Kitekintő.* Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 29–30.

Gallai Sándor (2019) *A családpolitika helye a demográfiai válsággal küzdő Európában.* In: Székely András – Farkas Péter – Nyírády Adrienn – Agócs Gergely (szerk.) *Európai Családpolitikai Kitekintő.* Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 23.

Hoffman István (2014) *Családpolitika.* Budapest: Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézet. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10561/Teljes%20sz%C3%B6veg?sequence=1&isAllowed=y> (letöltés ideje: 2019. október 20.)

Kincs *Európai Családpolitikai Rangsor.* <https://www.koppmariaintezet.hu/hu/ecsr2019> (letöltés ideje: 2019. október 20.)

Lakner Zoltán (2012) *Szociálpolitika.* Budapest: Szent István Társulat.

Lakner Zoltán (2006) *A családpolitika rendszere* *Esély*, 17. évf. 3. sz. 101.

Murdock, George Peter (1949) *Social Structure.* New York: The Free Press.

Parsons, Talcott – Bales, Robert F. (1955) *Family, Socialization and Interaction process.* Illinois: The Free Press.

Magyar családpolitikai folyamatok a Családvédelmi Akcióterv 2019. szeptember végén rendelkezésre álló eredményeinek tükrében

Betekintő

A 2010 utáni család- és népesedéspolitika fő célja a népességfogyás ütemének mérséklése, a pronatalista célok határozott követése, így a népességfogyás hosszabb távon történő megfékezése a népesség fenntartható pályára állításával, ami úgy érhető el, ha az érintettek számára a támogatások hosszú távon tervezhetőek, kiszámíthatók és stabilak.

A 2010 óta folytatott családpolitika komoly eredménye a teljes termékenységi ráta (TTA) jelentős növekedése mellett, hogy a termékeny korú női népesség ilyen nagyarányú csökkenése mellett a születésszámot gyakorlatilag sikerült fenntartani a 90 ezres szinten.

A Családvédelmi Akcióterv hét intézkedése további ösztönzöt jelent a gyermekvállaláshoz. Az újonnan bevezetett intézkedések közül az első három hónapban a babaváró támogatás iránt volt a legjelentősebb az érdeklődés.

A 2019. júliusában született gyermekek harmada után vettek fel babaváró támogatást. A babaváró támogatást igénylők több mint 80 százaléka a 10 milliós összeget igényelte. A nagycsaládosok autóvásárlási támogatását az első két hétben igényelték a legtöbben.

BEVEZETÉS

A 2010 utáni család- és népesedéspolitika fő célja a népességfogyás ütemének mérséklése a pronatalista szempontok határozott érvényesítésével.

A pronatalista megközelítés a hangsúlyt a születésszám alakulására helyezi. 2016 óta, 2018-ig az elmúlt két évtized legmagasabb termékenységi értékei (1,49) figyelhetők meg hazánkban. E pozitív tendencia mértékét azonban nem szabad túlértékelni, több okból kifolyólag. A teljes termékenységi arányszámnak ugyanis meg kellene haladnia a 2,0-s értéket ahhoz, hogy egy népesség újratermelje magát. A kormány demográfiai célja, hogy 2030-ig elérje a népesség repro-

dukcióját biztosító 2,1-es termékenységi szintet, ezáltal hosszabb távon, az évszázad közepére megvalósuljon a népességfogyás megállítása, melyre 1981 óta nem volt példa. A kitűzött célok úgy érhetőek el, ha az érintettek számára a meglévő hazai támogatások hosszú távon tervezhetőek, kiszámíthatók és stabilak maradnak, illetve ha – a gyermekvállalás előtti akadályok fokozatos lebontásának köszönhetően – minden gyermekvállalás előtt álló pár számára elérhetővé válnak. A demográfiai célok eléréséhez 2019. július 1-től újabb családpolitikai (családvédelmi) intézkedéseket vezettek be a Családvédelmi Akcióterv keretében.

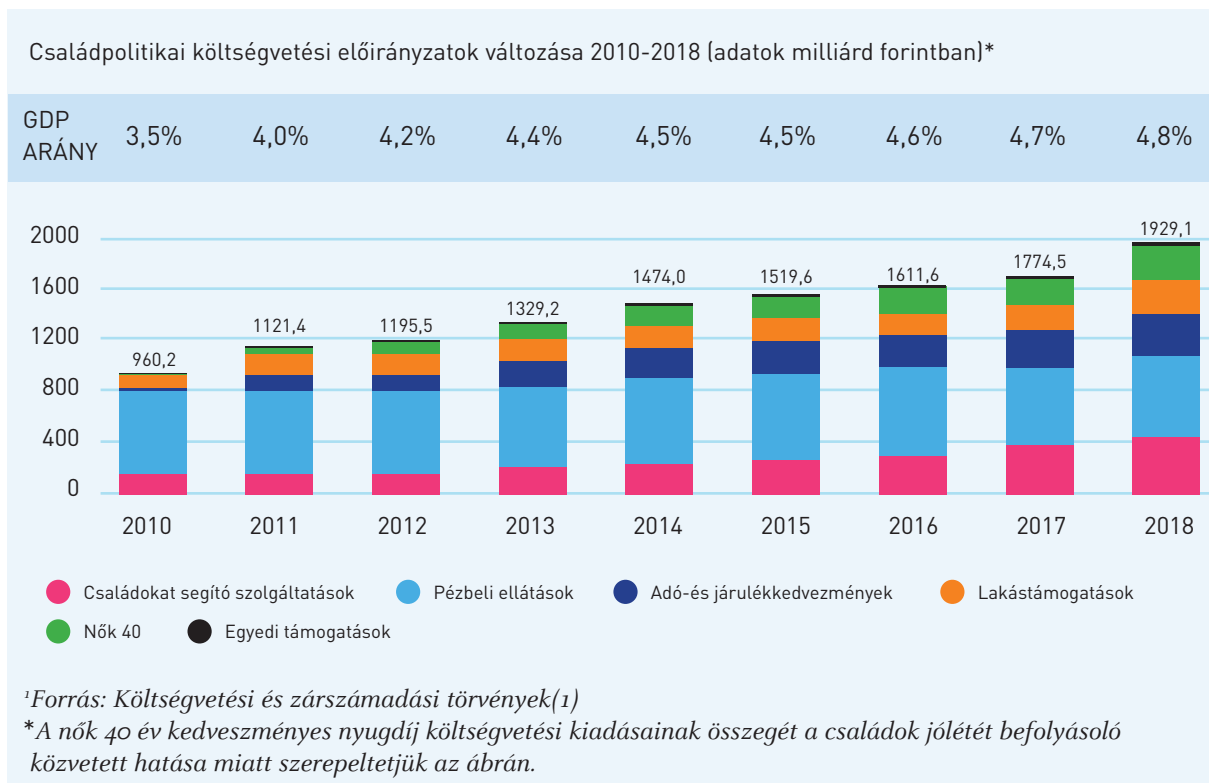
CSALÁDPOLITIKAI FOLYAMATOK MAGYARORSZÁGON

Már a 20. század második felétől kezdve foglalkoztatta a népesedés- és családpolitikával foglalkozó döntéshozókat az alacsony gyermekvállalási kedv növelésének kérdése. Megoldásként a szakpolitikai irányzatok gyakori motívuma a különböző juttatások bevezetésében nyilvánult meg.

A népesedés- és családpolitikai célok támogatása egyrészt alanyi jogon járó (univerzális) juttatások, másrészt munkavégzéshez köthető kedvezmények révén valósul meg. Jelenleg a pénzbeli ellátások közül még mindig a családi pótlék éri el – univerzális, a jövedelmi helyzetre, munkaviszonyra való tekintet nélkül járó jellege miatt – a legtöbb családot.

Hosszú időn keresztül ez volt a családpolitika legmeghatározóbb eleme, a családügyi kiadások legmeghatározóbb támogatása az igénybe vevők magas száma miatt. Fontos azonban megjegyezni, hogy a 2011 óta jelentősen kibővített családi adókedvezményt – 2014-től kiegészítve a járulékkedvezménnyel – már a családok 93 százaléka¹ igénybe veszi, és 2018 volt az első olyan év, amikor a központi költségvetésből már magasabb összeg – a Pénzügyminisztérium adatai szerint 312,5 milliárd Ft² – került a családokhoz adó- és járulékkedvezmények formájában, mint a családi pótlék révén (307,7 milliárd Ft – forrás: KSH 2019).

1. ábra: (forrás: Vida 2019: 7, 2. ábra)

¹Forrás: PM, 2018-as adatok alapján.

²<https://ado.hu/ado/jovore-380-milliard-forintrol-mond-le-a-koltsegvetes-a-csaladi-ado-es-jarulekkedvezmenyi-miatt/> (letöltés ideje: 2019. november 14.)

A 2010 utáni család- és népesedéspolitika fő célja a népességfogyás ütemének mérséklése, a pronatalista célok határozott követése, így a népességfogyás hosszabb távon történő megfékezése a népesség fenntartható pályára állításával. Mindezen kitűzött célok úgy érhetőek el, ha az érintettek számára a támogatások hosszú távon tervezhetők, kiszámíthatók és stabilak. Fontos, és kifejezett kormányzati cél a családok megerősítése és az ország demográfiai helyzetének javítása, elsősorban a gyermekvállalási szándékok támogatásával. A kormányzat részéről továbbá „mind törvényben, mind a mindennapi retorikában erőteljes hangsúlyt kap a házasság és a családi értékek, a családbarát szemlélet támogatása is” (Makay 2018: 85).

2018 áprilisa óta a kormányzat azon szándékát is kinyilvánította, hogy a demográfiai súlypont meghatározó szerepet kap a 2022-ig tartó kormányzati időszakban. Ezen elv érvényesül a 2019 júliusában elindított családvédelmi akcióterv első elemeiben és a 2020. januártól bevezetendő újabb intézkedésekben is.

A kormány meghatározó demográfiai célja, hogy 2030-ig elérje illetve megközelítse és szinten tartsa a fenntarthatóságot, vagyis a népesség reprodukcióját biztosító 2,1-es termékenységi szintet, ezáltal hosszabb távon, az évszázad közepére megálljon a népességfogyás, melyre 1981 óta nem volt példa.

A „magyar modell” alapja a belső erőfor-

rásokra való támaszkodás, vagyis a magyar családok támogatása abban, hogy ténylegesen annyi gyermeket tudjanak vállalni, amennyit szeretnének. A 2016-os Magyar Ifjúságkutatásban „azok, akik választ tudtak adni arra a kérdésre, hogy összesen hány gyermeket szeretnének vállalni (a 15–29 évesek 77 százaléka), átlagosan 1,7 gyermeket terveznek” (Székely–Szabó 2018: 15), illetve az OECD 2011-es felmérése (OECD 2011) szerint Magyarországon a vágyott gyermekszám mind a 15–64 éves férfiak (2,12), mind az ilyen korú nők (2,09) körében eléri a reprodukciót biztosító 2,1-es szintet. Bár a korábbi évtizedekben meg nem született gyermekek száma nem pótolható vissza (és a népesebb generációk halálózása nem kerülhető el), egy sikeres pronatalista politikával hosszabb távon mérsékelhető a népességfogyás.

A népesedési mutatók alakulása az utóbbi években a családpolitikai intézkedések hatására

A KSH népmozgalmi adatai szerint a 2010–2018 közötti időszakban a teljes termékenységi ráta (TTA) több mint ötödével, 1,25-ről 1,49-re nőtt. Az élveszületések száma 0,6 százalékkal csökkent ebben az időszakban. Annak ellenére tehát, hogy hetedével csökkent a termékeny korú nők száma, és a születések száma mérsékeltebben csökkent, a termékenységi arányszám még így is növekedni tudott.

1. táblázat: A 2010. és 2018. évi demográfiai adatok összehasonlítása (forrás: KSH)

	2010	2018)	Változás%
Népességszám	10 014 324	9 778 371	-2,4%
Élveszületések száma	90 335	89 807	-0,6%
Teljes termékenységi arányszám	1,25	1,49	19,2%
Terhességmegszakítások száma	40 449	26 941	-33,4%

	2010	2018)	Változás%
Házasságkötések száma	35 520	50 828	43,1%
Válások száma	23 873	18 495	-22,5%
Női munkavállalók aránya (15–64 év)	50,2%	62,3%	+12,1 százalékpont

2016 óta az elmúlt két évtized legmagasabb termékenységi értékei (1,49) figyelhetők meg hazánkban. „E pozitív tendencia mértékét azonban nem szabad túlbecsülni. A TTA értékének ugyanis meg kellene haladnia a kettőt ahhoz, hogy egy népesség újratermelje magát, így tehát az elmúlt évek növekedése csak mintegy harmadával csökkentette azt a hiányt, amely a legalacsonyabb megfigyelt termékenység és az önreprodukciós mérték között van. (A teljes termékenységi arányszám Magyarországon utoljára 1974 és 1979 között haladta meg a kettés értéket.)” (Kapitány–Spéder, 2018: 49)

A 2010 óta folytatott családpolitika komoly eredménye már az is – amit kevésbé szoktak kiemelni –, hogy a termékeny korú női népesség ilyen nagyarányú csökkenése mellett a születésszámot gyakorlatilag sikerült fenntartani a 90 ezres szinten. Ahhoz azonban, hogy komoly termékenységnövekedés induljon el, fokozatosan emelkednie kellene a születésszámnak is, hiszen amennyiben a következő években is stagnálni fog az élveszületések száma, – bár némileg még ennek ellenére is emelkedhet a termékenységi mutató – a 2030-ra kitűzött 2,1-es arányszám nem érhető el. A markánsabb születésszám-emelkedéshez pedig egyrészt a meglévő családtámogatások kiszámíthatóságának

biztosítása, másrészt pedig újabb célzott pronatalista intézkedések szükségesek. Ez utóbbihoz a családok valós és speciális igényeire reflektáló támogatások, ösztönzők, esetleg szolgáltatások, illetve a gyermekvállalás akadályainak fokozatos lebontása szükséges, úgy az egészségügyi, mint a szociális vagy anyagi, illetve lakhatási stb. nehézségek vonatkozásában.

A halálozások számának kismértékű további emelkedése és az élveszületések számának kismértékű csökkenése továbbra is az évi 40 ezer fő körül konzerválta a természetes népességfogyás ütemét. Kivételt képez e trend alól a 2016-os év, amikor a halálozások száma a korábbi évekhez képest alacsonyabb volt (127 053) és a születésszám is a 2010 óta tartó családpolitikában mért csúcstól (93 063 gyermek), így a népességfogyás mértéke „mindössze” 34 ezer fő volt.

2018-ban 43 százalékkal több házasságot kötöttek, és 22,5 százalékkal kevesebben váltak el, mint 2010-ben. A 15–64 éves nők foglalkoztatási rátája 2018-ban 62,3 százalék volt. Ez a 2010. évi 50,2 százalékhoz képest 12,1 százalékpontos javulást jelent. A 3 éven aluli gyermeket nevelő 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája a 2010. évi 12,4 százalékról 2018-ra 15,4 százalékra emelkedett.

A 2018-AS NEMZETI KONZULTÁCIÓ EREDMÉNYE: A CSALÁDVÉDELMI AKCIÓTERV

2018 novemberében és decemberében zajlott le a családok védelméről szóló nemzeti konzultáció³, mely a felnőtt korú népesség számára kiküldött papíralapú, illetve online is kitölthető konzultációs íveken történt. A konzultációból levont következtetések eredményeként 2019. február 10-i évértékelő beszédében

a miniszterelnök hétpontos „családvédelmi akciótervet” jelentett be azzal a céllal, hogy az intézkedések várhatóan további ösztönzöt jelentsenek a gyermekvállaláshoz, több segítséget nyújtsanak a gyermekes családok megélhetéséhez, otthonteremtéséhez.

Az intézkedés főbb elemei:

1. Fiatal házások gyermekvállalási támogatása (babaváró támogatás)

2019. július 1-től minden házaspár, amelyben a feleség 40 évnél nem idősebb, és legalább az egyik házastárs első házasságában él, maximum 10 millió Ft kamatmentes, szabad felhasználású kölcsönt igényelhet a bankfiókokban. A hitel törlesztőrészlete legfeljebb havi 50 ezer Ft, futamideje 20 év. Amennyiben a házaspár gyermeket vállal, akkor az első gyermek érkezésekor 3 évig szünetel a kölcsön törlesztése, a második gyermeknél újabb 3 évig nem kell törleszteni, és a fennálló tartozás 30 százalékát elengedik, a harmadik gyermeknél pedig a teljes fennmaradó összeg törlésre kerül. (A gyermekszámba csak a hitelkérelem benyújtását követően született gyermekek számítanak be.) A programba 3,5 éves időtartam alatt, 2022. december 31-ig lehet belépni.

A folyósított kölcsönökre az állam kezességet vállal, továbbá a kamattámogatást és a gyermekvállalás utáni jóváírást megtéríti a bankoknak.

2. Kamattámogatott lakáscélú kölcsön kiterjesztése a használt lakásvásárlásra (a CSOK kiterjesztése)

A 2019. július 1. előtt csak új lakás építésére vagy vásárlására – a CSOK mellett – felvehető, legfeljebb 3 százalékos kamatozású, 2 gyermekre 10 millió, 3 gyermekre 15 millió Ft összegű kedvezményes hitelt 2019. július 1-től használt lakás vásárlására is lehet igényelni.

3. Jelzáloghitelekhez nyújtott támogatás bővítése

Szintén július 1-től a harmadik vagy további gyermekek vállalása esetén a lakáshitel-tartozásokhoz nyújtott 1-1 millió Ft jóváírás lehetőségét kiterjesztette a kormány a második gyermeküket szülő családokra is (1 millió Ft összegben), a harmadik gyermek vállalása esetén pedig 4 millió Ft-ra emelték az összeget (a további élveszületések esetén ezután is 1-1 millió Ft jár).

4. A négy- vagy többgyermekes anyák személyijövedelemadó-mentessége

2020. január 1-től minden anya, aki jelenleg legalább 4 gyermeket nevel, vagy élete során

³ <https://nemzetikonzultacio.kormany.hu/eredmenyek.pdf> (letöltés ideje: 2019. november 11.)

4 vagy több gyermeket felnevelt, a nyugdíjba vonulásig teljesen mentesül a 15 százalékos személyi jövedelemadó megfizetése alól. Az adómentesség a kereső tevékenységből származó jövedelemre vonatkozik.

5. Nagycsaládosok autóvásárlási programja
2019. július 1-től a 3 vagy többgyermekes családok legalább 7 üléses új személygépkocsi vásárlásához 2,5 millió Ft (de legfeljebb a vételár 50 százalékának megfelelő) támogatást igényelhetnek a Magyar Államkincstártól 2022. december 31-ig.

6. Bölcsődefejlesztési program

A 49 ezer bölcsődei férőhelyet már 2019 év végéig 60 ezerre, 2022-re pedig 70 ezerre

bővíti a kormány, azaz összesen közel 20 ezer új férőhelyet hoznak létre annak érdekében, hogy minden kisgyermekes szülő, aki szeretné, bölcsődében tudja elhelyezni gyermekét.

7. Nagyszülői GYED bevezetése

2020. január 1-től a még nem nyugdíjas nagyszülők a GYES-hez hasonlóan GYED-re is jogosulttá válhatnak, ha a dolgozó szülő(k) helyett vállalják, hogy unokájukat otthonukban gondozzák, nevelik. Ilyen esetben tehát a szülő helyett a nagyszülőt illeti meg a GYED, hogy ezzel is ösztönözze őket az unokáik felügyeletében való aktívabb részvételre s ezzel a szülők tehermentesítésére.

A CSALÁDVÉDELMI AKCIÓTERV INTÉZKEDÉSEINEK FŐBB IRÁNYAI

2. táblázat: A Családvédelmi akcióterv főbb irányai

	Babaváró támogatás	Nagycsaládos autóvásárlás támogatása	CSOK-bővítés használt lakásokra	Jelzáloghitel-elengedés bővítése	SZJA-mentesség 4 gyermekes anyák számára	Bölcsődefejlesztés	Nagyszülői GYED
A bevezetés ideje	2019. július 1.	2019. július 1.	2019. július 1.	2019. július 1.	2020. január 1.	2020. január 1.	2020. január 1.
Születésszám-ösztönzés vagy meglévő gyermekek utáni állami elismerés?	Ösztönző	Ösztönző és elismerő	Ösztönző és elismerő	Ösztönző	Ösztönző és elismerő	Ösztönző és elismerő	Elismerő (közvetve ösztönző)
Van-e életkori korlát?	Igen (mindkét házastársnak 18 év alsó, nőknél 40 év felső)	Nem	Részben (jövőbeni gyermekvállalásnál 40 év a felső korhatár)	Nem	Nem	Nem	Nem

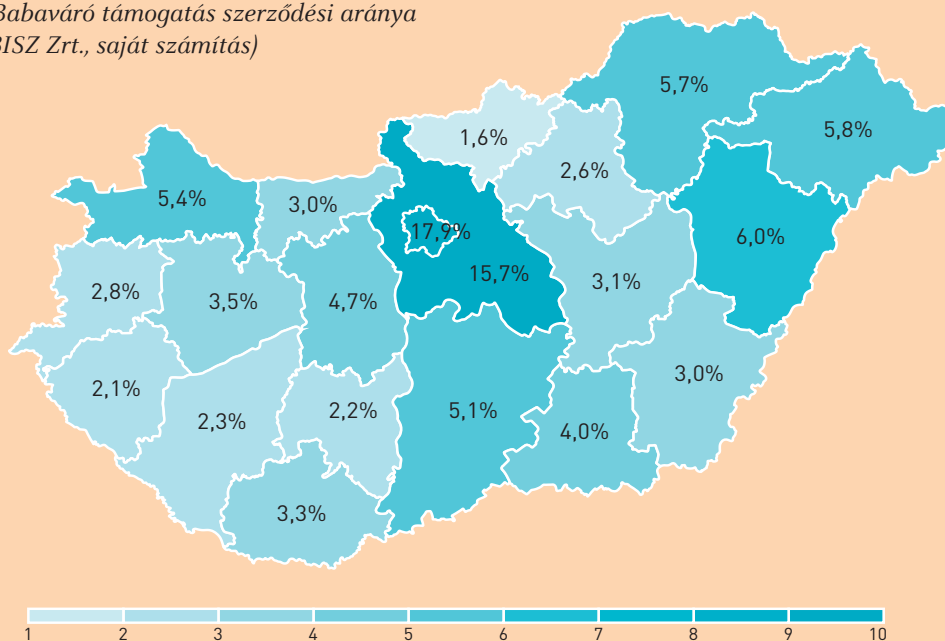
	Babavárártámogatás	Nagycsaládosautóvásárlástámogatása	CSOK-bővítés használtlakásokra	Jelzálog-hitel-	SZJA-mentesség 4 gyermekes anyák számára	Bölcsőde-fejlesztés	Nagyszülői GYED
Munkaviszonyhoz kötött?	Igen	Nem	Igen	Közvetlenül nem	Igen	Igen	Igen
Generációk között együttműködés	Részben (közvetetten)	Nem	Részben (közvetetten)	Nem	Igen	Nem	Igen

A 2019. JÚLIUS 1-JÉN BEVEZETETT INTÉZKEDÉSEK ELSŐ HÁROM HÓNAPJÁNAK FŐBB EREDMÉNYEI (2019. SZEPTEMBER 30-IG)

A babavárártámogatást összesen 38 074-en igényelték, ebből 27 259 szerződést kötöttek meg. A megkötött szerződések 87 százalékban a maximális összeget (10 millió forintot), 6-6 százalékban 8–10 millió, illetve 5–8 millió forintot, míg 2 százalékban pedig kevesebb mint 5 millió forintos támogatást jelentett a fiatal családoknak. (Arról még nem áll rendelkezésre adat, hogy az igénylők koréves megoszlása hogyan alakult.) Az összesített szerződéses összeg 262,3 milliárd Ft, az átlagosan felvett kölcsön összeg 9,62 millió Ft volt. A babavárártámogatást -célja szerint- két csoportra oszthatjuk: szabadfelhasználású és hitelkiváltó támogatás. A támogatást elsősorban szabad felhasználású hitelként igényelték a jogosultak, lakáskölcsön kiváltását kisebb arányban jelölték meg (forrás: MÁK). A szabadfelhasználású támogatást az országban legtöbben Budapesten, illetve Pest megyében és Fejér megyében vették igénybe, míg legkevésbé Békés, Vas és Zala megyében.

gosan felvett kölcsön összeg 9,62 millió Ft volt. A babavárártámogatást -célja szerint- két csoportra oszthatjuk: szabadfelhasználású és hitelkiváltó támogatás. A támogatást elsősorban szabad felhasználású hitelként igényelték a jogosultak, lakáskölcsön kiváltását kisebb arányban jelölték meg (forrás: MÁK). A szabadfelhasználású támogatást az országban legtöbben Budapesten, illetve Pest megyében és Fejér megyében vették igénybe, míg legkevésbé Békés, Vas és Zala megyében.

2. ábra: Babavárártámogatás szerződési aránya
(forrás: BISZ Zrt., saját számítás)

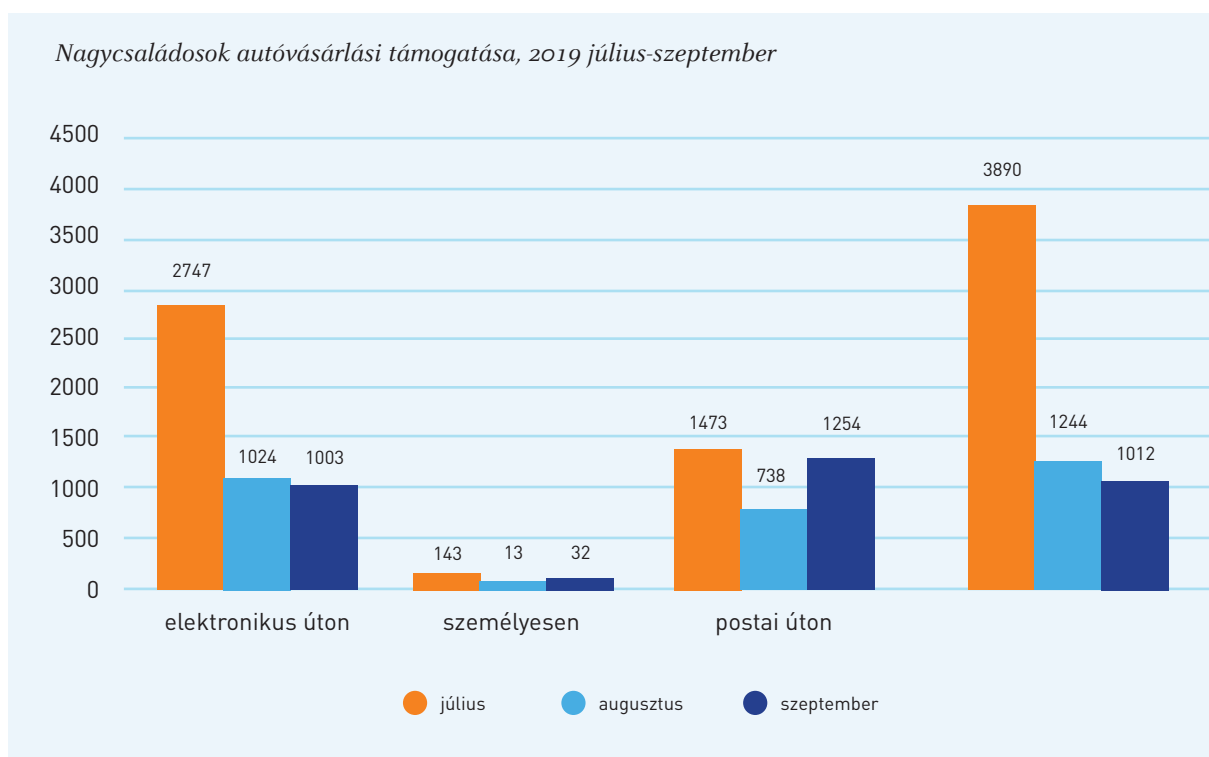
A babaváró támogatást a legtöbben az OTP Bank Nyrt.-nél igényelték, majd az Erste Bank Zrt. és a K&H Bank Zrt. volt a második és a harmadik legnépszerűbb pénzintézet.

Nagycsaládosok autóvásárlási támogatása

A nagycsaládos autóvásárlási támogatásra (NCSA) az első három hónapban összesen 14 567 beadott kérelem érkezett elektronikus,

postai vagy személyes úton, illetve a kormányablakokon keresztül.

Az első hónaphoz képest, augusztusban és szeptemberben kisebb volt az érdeklődés, kevesebb kérelem érkezett. Júliusban rendkívül sokan érdeklődtek az autóvásárlási kedvezmény iránt, hiszen közel 8300 kérelmet adtak be. A következő két hónapban 3000 körül volt az igénylők száma. Legtöbben a kormányablakoknál adták be a kérelmüket, de emellett igen magas volt az elektronikus és a postai úton benyújtott kérelmek száma is.

A folyósított támogatások összegénél figyelhető meg, hogy habár júliusban sokkal több autóvásárlási kérelem érkezett, mint augusztusban és szeptemberben, mégis a későbbi hónapokban folyósították a nagyobb összegeket, mely a feldolgozási időnek tulajdonítható. A folyósított támogatások összege szeptemberre több mint ötszörösére emelkedett emiatt.

Szeptember 30-ig 1291 adásvételi szerződést kötöttek meg, ezek közül a legnépszerűbb típusok a Dacia Lodgy (26%), az Opel Zafira (11%), a Skoda Kodiaq (9%), a Citroen C4 Space Tourer (5%) és a Ford S-Max (5%) voltak. A tényleges támogatást 646 esetben folyósították, melynek teljes összege 1,59 milliárd Ft volt, igénylőnként átlagosan 2,47 millió Ft (forrás: MÁK).

JELZÁLOGHITEL-CSÖKKENTÉS

A jelzáloghitel-csökkentés az előző két intézkedéssel szemben már egy meglévő családtámogatási forma volt, amelyet 2018. január 1-jén vezettek be, ennek bővítésére került sor 2019. július 1-től. Ettől az időponttól összesen 4196 db kérelmet nyújtottak be, ami a bevezetés óta benyújtott kérelmek 47 százaléka. Tehát az adatokból látható, hogy az intézkedés kibővítése iránt komoly volt az érdeklődés, hiszen a bevezetés óta eltelt három hónapban közel annyi igénylés érkezett, mint a megelőző másfél év alatt. A támogató határozatokban átlagosan 1,35 millió Ft-ot ítéltek meg (forrás: PM).

A használt lakás támogatására kiterjesztett családi otthonteremtési kedvezményre 3152 kölcsönkérelem érkezett szeptember 30-ig, összesen 27,4 milliárd Ft összeg-

ben. Érdekességként a kétgyermekesek kölcsönkérelmének számát érdemes kiemelni, mely 1832 kérelmet tartalmazott 15,3 milliárd Ft összegben (forrás: PM).

Babaváró támogatás és a támogatáshoz köthetően becsült gyermekszámok

Az újonnan bevezetett intézkedések közül az első három hónapban – a MÁK adatai alapján – a babaváró támogatás iránt volt a legjelentősebb az érdeklődés, szeptember 30-ig összesen 27 259 szerződést kötöttek. A BISZ Zrt. adatai alapján pedig összesen 26 386 szerződést regisztráltak. A szerződések száma a két adatbázis eltérő adminisztratív és rögzítési módszerei miatt mutat különbséget.

3. táblázat: Babaváró támogatási szerződések (forrás: BISZ Zrt., saját számítás)

Szerződés összege (kategóriák)	Fennálló tőketartozás összege (Ft)	Szerződés (db)	Gyermekszám (becsült fő)
5 millió Ft alatt	1 836 522 362	522	28
5-8 millió Ft között	9 018 806 109	1437	119
8-10 millió Ft között	14 200 521 225	1554	102
10 millió Ft	227 352 712 032	22873	2464
Összesen	252 408 561 728	26386	2711

Az összesített szerződéses összeg a babaváró támogatás esetében 253,9 milliárd Ft, az átlagosan felvett összeg 9,5 millió Ft. A szeptember végi adatokat tekintve a fennálló tőketartozás összege 252,4 milliárd Ft volt.

A 26 386 szerződésből 10-nek lezárt, 2657-nek pedig szüneteltetett a státusza. A szü-

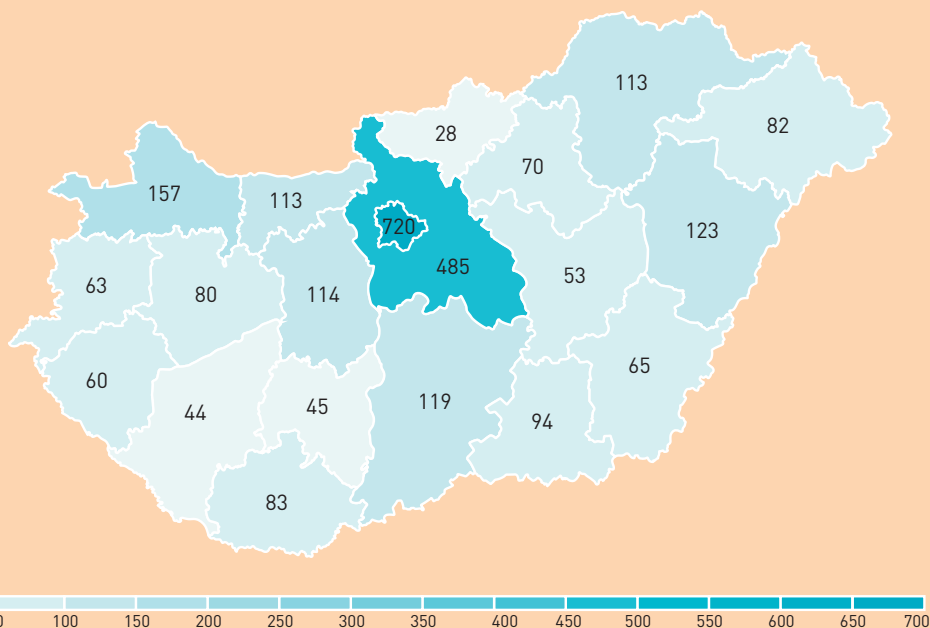
teltetések számát vizsgálva meg tudjuk becsülni, hogy mennyi igénylőt érintett eddig a babaváró támogatás. Összességében azt lehet elmondani, hogy a megkötött szerződések 10,1 százalékánál már vagy megszületett a gyermek, vagy pedig 12 hétnél idősebb a magzat. (A Magyar Állam-

kincstár adatai alapján ez az arány magasabb, 37 százalék; ez vélhetően az eltérő adatmódszertanokból következik.)

A kapott adatbázisban még nincs mulasztásra vonatkozó adat. Ennek magyarázata, hogy még nagyon friss a támogatás, 3 hónap távlatában még nincsenek olyan családok, amelyeknek problémát jelentene a törlesztés. A KSH – 2019. szeptember 26-án megjelent – a 2019. január–júliusi időszakot felölelő gyorstájékoztatója szerint 2019. júliusban 8341 gyermek jött világra, 55 újszülöt-

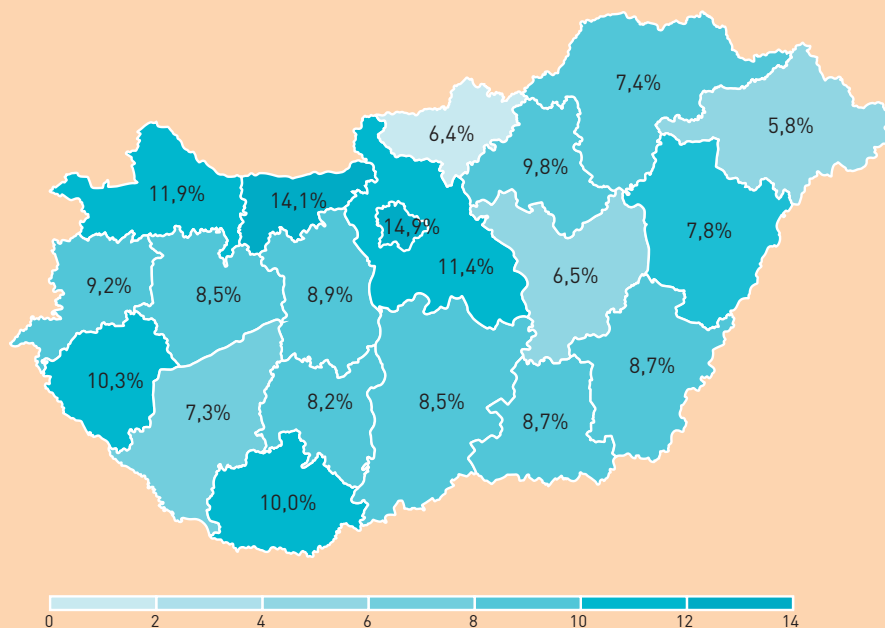
tel, azaz 0,7 százalékkal több, mint 2018 júliusában.⁴ Becslések szerint a BISZ Zrt. adatállományából a júliusban már megszületett vagy a várandósság betöltött 12. hete szerint már szüneteltetett szerződések – július 1. és szeptember 30. között – 2711 gyermeket jelentett. Az ikrek aránya a három havi adatokban az országos aránnyal nagyrészt megegyezik, tehát a születések kb. 2-3 százalékát teszi ki, ami az adminisztratív adatokban is reprezentatívan jelenik meg.

5. ábra: Babaváró támogatás és gyermekszám
(forrás: BISZ Zrt., saját számítás)

⁴ KSH: Népmozgalom gyorstájékoztató, 2019. január–július. <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/#/hu/document/nep1907> (letöltés ideje: 2019. november 20.)

6. ábra: A megkötött szerződésekből a már megszületett gyermekek aránya megyénként
(forrás: BISZ Zrt., saját számítás)

A rendelkezésre álló adatokból jelenleg nem tudjuk megállapítani, hogy – a 18–40 évesek közül – mely korosztály teszi ki az igénylők nagyobb részét.

A babaváró támogatáshoz kötődő szerződések területi megoszlása

Mind a szerződések számát, mind összegét tekintve Budapest és Pest megye áll az élen. Budapesten 47,4 milliárd Ft, Pest megyében 41,2 milliárd Ft a megkötött szerződések

szerinti összeg. Mindez a fővárosban 4829, Pest megyében pedig 4250 szerződést jelentett. Nagyságrendileg az ország központi régiója messze kiemelkedik a többi megye közül, a teljes állomány 34,4 százalékát teszi ki. A magas igénylési arány mögött több tényező állhat, adódhat ez például a főváros és vonzáskörzete demográfiai – több fiatal család – és gazdasági adottságaiból, de hozzájárulhatnak a magasabb lakásárak is, amelyek miatt többen szorulnak hitelre.⁵ Az adatokból kitűnik, hogy a szerződések számának nagy eltérése mellett minden

⁵ Megjegyzés: A babaváró támogatás felhasználási céljáról a MÁK napi adatai alapján az a kép rajzolódik ki, hogy hitelkiváltásra a támogatás mintegy 3-4%-át használják fel az igénylő családok, míg túlnyomórészt, tehát 96-97 százalékban szabad felhasználású célt jelöltek meg, mindez azonban nem zárja ki azt, hogy a szabad felhasználás keretében például jelzáloghitelt vagy korábban megkötött szabad felhasználású kölcsönt váltsanak ki vagy előtörlesszenek.

Felhasznált irodalom

CSBO (2017). *Családbarát fordulat 2010-2018*. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.

Kapitány Balázs (2015). A népesedéspolitikával kapcsolatos elvárások és a családtámogatások változása Magyarországon 2010–2016 között. *Demográfia* 58(4): 267–286.

Kapitány Balázs – Spéder Zsolt (2018). Gyermekvállalás. In: Monostori J.–Óri P.–Spéder Zs. (szerk.) *Demográfiai Portré 2018*. Budapest: KSH NKI. 47–64

KSH (2019). *Magyar Statisztikai Évkönyv 2018*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. *Szociális Ellátás 3.5.5. tábla*.

MNB (2019). Hitelezési folyamatok. Budapest: Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/letoltes/hitelezesi-folyamatok-2019-szeptember-hu.pdf> (letöltés ideje: 2019. november 15.)

Makay Zsuzsanna (2018). Családtámogatás, női munkavállalás. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 83–102.

OECD (2011). *Ideal and actual number of children*. https://www.oecd.org/els/family/SF_2_2-Ideal-actual-number-children.pdf (letöltés ideje: 2019. november 20.)

Székely Levente – Szabó Andrea (szerk.) (2018). *Magyar Ifjúság Kutatás, 2016*. Budapest: Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.

Vida Cecília (2019). *A családtámogatások rendszere Magyarországon*. Az Állami Számvevőszék elemzése. https://asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2019/20190618_csaladtamogatások_rendszere.pdf (letöltés ideje: 2019. november 12.)

Szülés és születés - a szülés élményének megítélése, lehetséges okok és következmények

Betekintő

A szülés élménye meghatározó lehet a további gyermekvállalás és a családtervezés szempontjából, így demográfiai jelentőséggel bír. A tanulmány a KINCS 2019-es kutatása alapján bemutatja, milyen módon hatnak a szülés körülményei e kiemelkedően fontos életesemény átélésére, a szülésélményre.

A 2010-es évek során gyermeket szülő nők egy ötös skálán a várandósságuk időszakát átlagosan 3,92-re értékelték, a szülésük körülményeit 4,12-re, a szülés utáni időszakot pedig 3,57-re.

A kutatás eredményei alapján a házasságban élők között többen voltak a sokadik gyermeküket szülő nők és körükben magasabb volt az apás szülések aránya.

A társas és családi támogatás, az apás szülés pozitív összefüggést mutat a szülésélménnyel.

A jobb szociokulturális háttér pozitív irányba befolyásolja a várandósság időszakát és általában pozitívabb szülésélményt is eredményez.

Akik császármetszéssel, fájdalomcsillapítóval vagy veszélyeztetett várandósságot követően szültek valamivel negatívabban élték meg a szülést, mint akik természetes úton hozták világra gyermeküket.

A szülés utáni napokat pozitívabban élték meg azok, akik többedik gyermeküknek adnak életet, természetes úton, fájdalomcsillapítók nélkül szültek és már a kórházban tudták szoptatni a gyermeküket.

BEVEZETÉS

A szülés körülményeit és azok azonnali (vagy rövid távú) vetületét a családokra önmagában is fontos vizsgálni. Az élet kiemelkedő eseményére a családtagok egész életükben emlékezni fognak. A szülés élményének hosszú távú hatása három szempontból is lényeges. Elsőként említhetjük az anya-gyermek, apa-gyermek kapcsolat kialakulásának és működésének fontosságát, hiszen a kötődés (annak mintázata, jellege, erőssége) az élet első pillanatától meghatározó. A második szempont a családban élő fiataloké (gyermek,

testvérek, oldalági fiatal rokonok), akik tanúi lesznek az új családtag megérkezésének, illetve első kézből ismerik meg a szülésélmény narratíváját. E fiatalok gyermekvállalási hajlandóságát tekintve nem jelentéktelen, milyen érzelmi tartalommal, milyen konkrét tapasztalatokkal telítődnek a családi történetek. A harmadik szempont kilépett a szűk családi körből, és a társadalomra vetül: a népesedési tendenciák ugyanis nem függetlenek az egyéni élményektől. Az az édesanya és édesapa, aki összességében pozitívan élte

meg gyermeke világra jövetelét, könnyebben hozhatja meg a következő gyermek vállalásáról szóló döntést.

A szülés eseménye áll ugyan a középpontban, amikor ezeket a kérdéseket vizsgáljuk, ugyanakkor ne feledkezzünk meg a várandósság és az újszülöttgondozás időszakáról sem. Ezek a szakaszok jelölik ki cikkünk elméleti egységeit is.

A várandósság ideje a szülésre történő felkészülésben játszik meghatározó szerepet. Ezekben a hónapokban az anya nemcsak magzatával teremt fokozatosan egyre gyakoribb és mélyebb kapcsolatot, hanem a várandósgondozás és a szülés meghatározó szereplőivel, például orvosokkal, védőnőkkel, szülésznőkkel is. Ez a (szak)emberi hálózat és az őket körülvevő intézményi környezet (infrastruktúra, vizsgálatok stb.) már sokat tehet azért, hogy a majdan bekövetkező eseményt a kismama biztonságos körülmények között élje meg. Így például a szülészorvos szakmai kompetenciája és emberi viszonyulása, a szülészeti épülete és technikai felszereltsége, a kilenc hónap alatt végzett vizsgálatok minősége (és még hosszan sorolhatnánk) kellemes várakozással és erős bizalommal, rosszabb esetben kételyekkel és bizalmatlansággal töltheti el a gyermeket várókat.

A képlet természetesen nem ilyen egyszerű, hiszen a számos tényező közül az erős kompenzálhatja a gyengébbet, időközben változások történhetnek, maga a kismama és

környezete is folyamatosan készül a gyermek érkezésére. Az „összhatás” azonban lényeges eleme a szüléshez vezető útnak.

Vizsgált témánk fő fókusza, a szülés folyamata és annak megélése egyéni kérdés. A kutatások általában arra keresik a választ, milyen tényezők befolyásolják a szülés megélését. Ezek a tényezők kapcsolódhatnak emberi vagy anyagi erőforráshoz, de idetartoznak a várandósság tapasztalatai is. A szülésélményt vizsgáló kutatások tehát a pillanat körülményeit veszik górcső alá. Meglepő módon a szülő nő és családja kevesebb figyelmet kap, holott az egyéni (demográfiai mutatók mentén leírt) jellemzők, a szocioökonomiai háttér szintén magyarázó tényezők lehetnek a szülésélmény kialakulásában. Tanulmányunkban olyan kutatások eredményeit mutatjuk be, amelyekben ezek a háttérváltozók megjelentek, és fontos összefüggésekre hívták fel a figyelmet.

Végül a szülést követő rövid időszak szintén meghatározó jelentőségű. A szülés eseményénél jelen lévő családtagnak (vagy az erre megkért személynek) a viselkedése vagy éppen a hozzátartozó hiánya szintén befolyásolhatja a vajúdást és annak emlékét. Ezek az emlékek és hatások erőteljesen hatnak az átélők, elsődlegesen az anya érzelmeiben, gondolataiban a szülést követő órákban, napokban (Szeverényi 1988). A hosszabb távú hatások jelentőségét nem vitatva a szülést követő közvetlen időszakra fókuszálunk.

A VÁRANDÓSSÁG ÉS A SZÜLÉST KÖVETŐ IDŐSZAK JELENTŐSÉGE

A gyermeket váró nő és a megfogant új élet különös jogi védelemben és támogatásban részesül, amit hazánk Alaptörvénye, az ehhez kapcsolódó törvények és végrehajtási rende-

letek pontosan rögzítenek. A jogok rögzítése mellett biztosítani kell a teljesülésüket is, úgy az ellátórendszer, mint maguk a gyermeket váró szülők részéről. A szabályozásban az egyéni felelősség és kötelesség is megjele-

nik. Különösen fontos az állam által térítésmentesen biztosított várandósgondozás és szülészeti ellátás, a különböző szakemberek szakmai tudása és felkészültsége. Ezek is jelentősen hozzájárulnak az anya biztonságérzetéhez. Az egészségügyről szóló törvény rögzíti, hogy az anya megválaszthatja azt a személyt, aki a vajúadás és a szülés alatt vele lehet. Kormányrendelet szabályozza a szabad intézmény- és orvosválasztást, valamint az otthon szülés feltételeit, szakmai szabályait. A várandósgondozásról szóló rendelet előírja, hogy az orvosi és védőnői szűrővizsgálatokon túl szükséges a várandósság, a szülés és a szoptatás folyamatára való felkészülés keretében adott szakmai tanácsadás, különböző önsegítő és segítő ismeretek és módszerek átadása. Ennek tudományos és módszertani alapjait a családközpontú szülészeti szemléletet és ellátást kezdeményező és motiváló munkacsoport indította el, amelyhez több szakterület, intézmény és kutatóműhely csatlakozott (Tiba–Paál 1987; Tiba–Várfalvi 1989): Az 1980-as évek közepétől tért hódított egy családközpontú szülészeti szemlélet, és elindult egy mozgalom, amely egyre inkább nyitottá vált a gyermeket váró párok felkészítésére a várandósságra, szülésre, szoptatásra, a szülészeti ellátásban az anyák és szülőpárok igényeire, a magzat testi-lelki szükségleteire, a kíméletes szülésre és születésre, a korai kötődés és az igény szerinti szoptatás támogatására (Tiba–

Várfalvi 1989).

A magyarországi ellátórendszer alapvető eleme a várandós anyák és a magzatok egészségi állapotának nyomon követése, szűrővizsgálatok végzése, életmód-tanácsadás, amelyben a területi védőnői feladatok mellett a házi orvosok, szülész-nőgyógyász szakorvosok vesznek részt, és amelybe néhány éve szülésznők is bekapcsolódhatnak.

A szoptatás és az anyatejes táplálás a termékenységi időszak természetes folytatása, az emberi táplálkozás alapja. Az első 6 hónapban kizárólagos táplálék az anyatej az Egészségügyi Világszervezet (WHO) ajánlása alapján. Ennek teljesüléséhez is alapot ad a várandós időszakban kapott felkészülés ismeretek, módszerek, gyakorlati technikák átadásával (Várfalvi 1999). Meghatározó esemény a szülés és születés utáni bőrkontaktus és az első szopás az aranyórán belül. Ezt követően az anya és az újszülött együttes elhelyezésével, rooming-in ellátás keretében az igény szerinti kizárólagos szoptatás elősegíti az újszülött alkalmazkodását, ellenálló képességét, a későbbi sikeres szopással megalapozza egészséges testi-lelki fejlődését. A szoptatás az anya számára is természetes folyamat, a szervezete hormonálisan is támogatja a folyamatot, de számos érzelmi és kognitív tényező befolyásolhatja a szoptatási készséget, eredményességet. A WHO 1992-ben elindította a „Bababarát Kórház” szemléletet és mozgalmat, amelyhez hazánk már a kezdetekben csatlakozott, elsőként a Debre-

⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

⁷ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről; 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről; 2015. évi CXXI-II. törvény az egészségügyi alapellátásról

⁸ 43/1999. (III. 3.) Korm. rendelet az egészségügyi szolgáltatások Egészségbiztosítási Alapból történő finanszírozásának részletes szabályairól

⁹ 49/2004. (V. 21.) ESzCsM rendelet a területi védőnői ellátásról

¹⁰ 35/2011. (III. 21.) Korm. rendelet az intézeteken kívüli szülés szakmai szabályairól, feltételeiről és kizáró okairól

¹¹ 26/2014. (IV. 8.) EMMI-rendelet a várandósgondozásról

¹² 26/2014. (IV. 8.) EMMI-rendelet a várandósgondozásról

A SZÜLÉS ÉLMÉNYE, KÖRÜLMÉNYEI ÉS HATÁSA

ceni Egyetem Szülészeti Klinikájával.

A vonatkozó szakirodalom többségében a szülés élményének megítélését (szak)emberi feltételek, tárgyi körülmények és a folyamat történései befolyásolják (lásd pl. Kende 2001; Hildingsson et al. 2011; Malacrida–Boulton 2012; Sallay et al. 2015; Héjja-Nagy 2015; Kisdi 2016; Larkin et al. 2017). Az emberi tényezők között találjuk az orvos személyét és szaktudását, a szülésznő munkáját, a segítő családtagok vagy más személyek jelenlétét. A tárgyi feltételek az orvosi felszereltségre, az infrastrukturális körülményekre vonatkoznak. A vajúdás és a szülés folyamatában elsősorban annak hossza számít, a fájdalom mértéke, a fájdalomcsillapítási és műtéti eljárások módja, a szülés kimenetele (természetes vagy császármetszés), illetve lényeges a szülő nő és társa bevonása a folyamatba (Tiba 1988).

Kisdi (2016) közel hetven szülési élményt vizsgált meg mélyinterjú alkalmazásával. Arra a következtetésre jutott, hogy az orvos személye a biztonságérzet szempontjából meghatározó, és nem kifejezetten az orvosi tevékenysége, közreműködése miatt. A másik meghatározó tényező a társ jelenléte volt. A megkérdezettek többsége igényelte párja jelenlétét, műtét esetén szintén támasznak bizonyult, ha az apa az üvegfalon keresztül részese lehetett az eseménynek. A társ jelenléte, támogatása hormonálisan is megmutatkozik, hiszen a vajúdást segítő centrális oxitocinrendszert is képes aktiválni (Varga 2015). Varga és munkatársai (2011) vizsgálatai szerint a családalapításról, a várandósságról, a szülés körülményeiről való döntést az életkor, iskolai támogatás, egészségi állapot, anyagi helyzet, társas támogatás befolyásolja. Sallay és munkatársai (2015) fiatal nők szüléssel kapcsolatos elképzeléseit vizsgálták. A szüléssel kapcsolatos attitűdök változatosak voltak, az azokat be-

folyásoló háttértényezők között találjuk a szubjektív jóllétet, a vallásosságot és a saját születésélményt.

A szülés közbeni bevonódás szintén sarkalatos kérdés a folyamat megítélésében. Azok a nők, akiket orvosuk vagy szülésznőjük folyamatosan tájékoztatott az eseményekről, akiknek kikérték a véleményét, beleegyezését az egyes szakaszoknál, sokkal szívesebben emlékeznek vissza a szülés folyamatára. A nem betegként, hanem partnerként jelenlévők nem a megszokott kórházi hierarchiában érezték magukat. Hildingsson és munkatársai (2011) az apák pozitív születésélményét, illetve a későbbi apa-gyermek kötődés erősségét is a szülés folyamatában megtapasztalt bevonódás mértékéhez és minőségéhez társítják.

Ez a pozitív viszonyulás már a várandósság alatt is egyértelművé válik: a vizsgálatokon, konzultációkon, felkészítésen egyenrangú félként kezelik a várandósokat. Ha kiragadjuk például az oxitocin mesteréges növelésének kérdését, látjuk, hogy annak alkalmazási módjára és hatásainak ismertetésére kevés figyelmet fordítanak. Pedig „a születéskor jellemző oxitocinszint közvetlenül befolyásolhatja az autonóm idegrendszer egyensúlyát. Ráadásul ezzel a vérnyomásra, kortizolszintre, fájdalomküszöbre és a testsúlygyarapodásra oly módon hat, amely hatás egészen a felnőttkorig nem jelenik meg” (Jonas et al. 2007, idézi Varga 2009: 468).

Kitzinger (2008) szerint a kórházi protokoll és totalitárius intézményrendszer a szülészeten dolgozókat is a megszokott viszonyrendszerbe kényszeríti, ezért az elvárható különleges bánásmód elmarad. Az elgépiesedés mellett a kiszámíthatatlanság, a tájékoztatás hiánya is növeli a távolságot az egyébként természetes folyamat szereplői között (Soltész et al. 2015). Székely és Csabai (2017) szülésznőkkel, bábákkal és dülákkal készített interjúkat, ame-

lyek alátámasztják a hatalmi egyenlőtlenség, a hierarchia, a tekintélyelvűség jelenlétét. A szülészeti ellátás a 1960-as évektől kórházban zajlott, technicizálódott és elszemélytelenedett. A szülések vezetését, még a természetes, problémamentes szüléseket is orvosok végezték, szülésznői asszisztenciával. Az anyák nagyon keveset tudtak a velük és magzatukkal történő testi-lelki folyamatokról, az apáknak nem volt lehetőségük a várandósság és a szülés eseményeiben részt venni. Egyre több műszert alkalmaztak az anya és a magzat biztonsága érdekében, amelyek szintén korlátozták az anya önsegítő lehetőségeit. A gépek jelezték az anya és a magzat állapotát, és diktálták a szükséges tennivalókat. Az anya érzelmi támogatása, a szülést elősegítő lelki folyamatok, önsegítő módszerek érvényre juttatása vagy a gátló tényezők felderítése és időben való kezelése az 1980-as évekig meg sem jelenhetett az ellátásban. Az újszülöttet (még a teljesen egészségeset is) azonnal elkülönítették, és csak meghatározott időpontokban, gyakorisággal és ideig lehetett az anyával, kizárólag a szoptatás érdekében. Azokat az újszülötteket, akik ilyen körülmények között szopással nem tudtak megfelelő (előírt) mennyiségű anyatejhez jutni, teáztatták, és tápszerrel hozzátáplálták. A kórházi tartózkodás normál szülés után 5, császármetszés után 10 nap volt. Ez a több évtizedes rendszer a szülő nőkre, az apákra, a családi kapcsolatokra, a magzatokra és újszülöttekre is ma már bizonyítottan kedvezőtlen hatással volt. Kisdi paradigmaváltásnak nevezi a modern szülészettől való átmenetet a posztmodern szüléskultúrába. Előbbi a medikalizált, orvosi intézményrendszerbe tagolt folyamatot jelenti, utóbbi esetben a szakemberek kísérik, és nem irányítják a szülést, szintézist teremtve a tudomány és a női ösztönös tudatosság, a családi összetartás között (Kisdi 2012). Tiba munkatársaival több évtizeddel ezelőtt a felkészítés pszichológiai vonulatára

hívta fel a figyelmet, támogatva a várandós nők pszichofizikális felkészítését, aminek a szülőszobában a szülészeti előnyökön kívül fiziológiai, pszichológiai és emocionális eredményei is vannak (többek között Tiba et al. 1985; Tiba–Miklósi 1987). C. Molnár (1996) több mint száz várandós nőt kérdezett meg arról, kire kell majd figyelniük a szülés során, kire számítanak a leginkább. A válaszok többségében az orvos, a szülész, az apa jelent meg az első helyeken, s – mint a szerző ráirányítja a figyelmet – maga a magzat a sor végén tűnt csupán fel. A szülészetek többségében igyekeznek biztosítani, hogy az újszülött minél előbb testkontaktusba kerüljön az anyával, például a szülés után az anya hasára helyezik, megsimogathatja a gyermekét. Ez nem minden intézmény gyakorlatában van így, illetve bizonyos körülmények, szükséges orvosi ellátások ezt nem teszik lehetővé az anya vagy az újszülött számára. Az anya-gyermek bőrkontaktus (imprinting) mielőbbi szükségességét ma már nem sorolják a korai kötődés feltételei közé, hiszen tudományosan nem bizonyított, hogy elmaradása kárt okozna az anya-gyermek kapcsolatban (Gervai 1997). Az anya és az újszülött aktív együttléte gyakorta elmarad a császármetszéses születés esetén. A császármetszés azonban nemcsak emiatt áll a vizsgálatok kereszttüzében. A WHO 10-15 százalékos gyakoriságban határozza meg az optimumot a császármetszések tekintetében, de a hazai és az európai átlag is jóval magasabb ennél a mutatónál. Hazánkban jelentősen növekszik a császármetszések aránya: míg 2000-ben a szülések 20 százalékát jelentette, addig 2018-ban már 41 százalékot regisztráltak. A tervezett beavatkozás ugyanebben az időszakban 6 százalékról 13 százalékra nőtt, a vajúdas közben elrendelt műtét 14 százalékról 26 százalékra. A számszerű adatok közötti összefüggést keresve kimutatható, hogy bizonyos megyékben (pl. Komárom-Esztergom, Vas) és

Budapesten az átlagosnál magasabb a mutató, hasonlóan növekszik az életkor emelkedésével. Ugyanakkor a területi adatokat az életkori összetétel nem befolyásolja (Borbás–Mihalicza 2012). A császármetszések számának emelkedését többek között az anyai életkor növekedése, a megelőző császármetszés, a szülészek tapasztalatának növekedése, illetve bizonyos időszakok (pl. hétköznap, decemberi időszak) indokolják (Gyarmati et al. 2009).

Egy tíz évet felölelő vizsgálat adatai szerint (Gyarmati 2010) a szülő nők átlagos életkorának mintegy 4 éves növekedése 5 százalékkal emelte a műtéti beavatkozások arányát. Magyaráztaként szolgálhat, hogy az életkor növekedése a vajúdási szakasz elhúzódásával, fájásgyengeséggel járhat együtt. A szülészek tapasztalata és a császármetszések száma közötti összefüggést a hivatkozott vizsgálat a szülésről való önálló döntési kör összetételével (több idős orvos), a felhalmozódott tudással (pl. rossz döntés, krízisélmény) indokolja, emellett valószínű, hogy a várhatóan több komplikációval járó szülés levezetését is tapasztaltabb orvosok vállalják. Gyarmati kutatásai alapján arra a következtetésre jut, hogy a császármetszések gyakoriságában további növekedés várható. A megváltozott szemlélet miatt (kizárólag egészséges újszülött és egészséges anya hagyhatja el a kórházat) ugyanis a társadalom felől nagy nyomás helyeződik az orvosokra, a növekvő műhibaperek

is ezt támasztják alá. A döntésben közrejátsszik, hogy a műtéti eljárás fejlődése, a modern technikai eszközök, a tapasztalatok egyre biztonságosabbá teszik a császármetszést, a szövődmények kialakulásának esélye pedig csökkent (illetve bizonyos problémák jóval később jelentkezhetnek). Így a biztonságos végkifejlet szempontjából a császármetszés tűnik kevésbé kockázatosnak, nem számolva a császármetszések késői anyai szövődményeivel.

Nemcsak az orvosok, hanem a szülő nők félelme is elősegítheti ennek a megoldásának a választását. Sallay és munkatársai (2015) felvonultatják azokat a vizsgálatokat, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy a nők szüléstől való félelmük miatt részesítik előnyben a császármetszést. Kérdésként merülhet fel, hogy utólag a császármetszéssel megvalósuló szülést hogyan ítélik meg az anyák (függetlenül attól, saját kérésre történt-e, illetve tervezett volt-e, vagy természetes szülésnek indult). A születélmény egyes narratíváiban a császármetszést ugyanúgy szülésnek titulálják a megkérdezettek, mint a természetes szülést, továbbá a szülés emléket, megítélését sem befolyásolja negatív vagy pozitív irányba (Kisdi 2016). Malacrida és Boulton (2012) vizsgálatukban azonban azt tapasztalták, hogy a nem tervezett császármetszéssel átesett nők kevésbé élik át az anyasággá válás folyamatát.

A GYERMEKVÁLLALÁSI SZÁNDÉK EGYÉB TÉNYEZŐI

A szülés lefolyásától függetlenül lényeges kérdés, vajon a születélménynek van-e hatása a további gyermekvállalási hajlandóságra. Kisdi (2016) vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy a szülés megítélése nem befolyásolja a következő gyermek vállalásának hajlandóságát. A szülés lefolyása ebben a kérdésben kevésbé mérvadó, inkább

a várandósság és a gyermekágy megélése hat a további tervekre. A gyermekvállalási terveket firtató felmérés szerint (Testa 2006) az Európai Unió országaiban a megkérdezettek 40 százaléka nyilatkozott úgy, hogy kevesebb gyermeke született, mint amennyit 20 évesen eltervezett. (Hazánk a hatodik helyen áll; legkevésbé a Dániában élőknek

teljesültek terveik, a sort záró Bulgáriában pedig a válaszadók kétharmada elérte a kívánt gyermekszámot). A tervezett és realizálódott gyermekszám különbségeinek okai között leginkább az egészségügyi gondok és a partner személye körüli problémák jelennek meg, a szülésélményre nem találunk utalást.

A gyermekvállalás elhalasztásának és (gyakran ezzel együtt) a többedik gyermek meg nem születésének az okát gyakorta kötik az iskolázottság javulásához. A fiatalok egyre hosszabb időt töltenek az iskolapadban, ami kitolja a magánéleti események bekövetkeztét. Kopp (2010) kutatásai szerint a kívánt és megszületett gyermekszám közötti olló a felsőfokú végzettségűeknél, különösen a nők esetében nyílik a legszélesebbre. Három évtizeddel ezelőtt jellemzően az iskolai végzettség emelkedésével csökkent a gyermekszám; ma már az érettségizett és diplomázott nők termékenysége hasonló, egyben alacsonyabb (1,6 körüli), mint az alacsonyabban iskolázottaké (2,4). A diplomaszerezés miatt hosszabb időt az iskolapadban töltő nők a végzés után rövidebb idő alatt, de pótolják a gyermekvállalást, amit a nem továbbtanulók korábbi életszakaszban

kezdték meg (Kapitány–Spéder 2015).

Az iskolai végzettség és a második gyermek vállalása szintén összefügg, mégpedig egy U alakot formázva: az alacsony iskolai végzettségűek és a diplomások egyaránt több gyermeket vállalnak, mint a középfokon iskolázottak. Bartus (2017) elemzései kizárják az időprés-hipotézist, miszerint az első és második gyermek megszületésénél fennálló anyai életkor különbségét az iskolai végzettség befolyásolja. Az U alakú kapcsolat szerte inkább a családtervezés tudatosságával, a családtámogatási rendszerrel és a nemek közötti munkamegosztásban tapasztalható eltérő attitűddel magyarázható.

A többedik gyermek vállalásánál a nemi preferenciával való összefüggés is megfigyelhető. Az „Életünk fordulópontjai” elnevezésű vizsgálatból kiderül, hogy akiknek két azonos nemű gyermekük van, szignifikánsan magasabb arányban terveznek harmadik gyermeket, mint a fiút és lányt egyaránt nevelők. Az eltérő nemű gyermekeket nevelők harmadával kisebb eséllyel tekintenek a harmadik gyermek vállalására, mint a csak fiúkat vagy csak lányokat nevelő kétgyermekesek (Csapodi–Kapitány 2015).

A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS SZEREPE

A gyermekek és a fiatalok szocializációjuk során különböző társadalmi szerepekre készülnek fel. Leginkább rendszerezett módon az intézményi szocializációs közegben, a nevelés és oktatás folyamatában részesülnek abban a tudásban és kompetenciakészletben, amely a felnőtt munkavállalói szerepükre készíti fel őket. A felnőtté válás ezen aspektusának lépcsőfokai a formális közegben (iskolai fokozatok) jól meghatározhatók, elkülöníthetők, az átmenetek biztosítottak, mire a fiatal pályakezdő munkaerőként kilép a felnőttvilágba.

A tanulás, a képzettségek megszerzése, a munkavállalás, a karrierépítés tehát tudatos, jól felépített folyamat eredménye. A magánéleti szerepekhez (nemi szerepek, társas kapcsolatok, szülővé válás) szükséges ismeretek és készségek hagyományosan az elsődleges szocializációs közegben alakultak és fejlődtek, kevésbé tudatosan, a minták, viselkedések ellesésével. A tradicionális családmodellek átalakulásával felbomlottak vagy meggyengültek ezek az informális tanulási lehetőségek és alkalmak. A felnőtté válás mikéntje, az élet nagy kérdéseire

adott válaszok egyfajta hiátusba kerültek.

Úgy tűnik, a másodlagos szocializációs közeg, az iskola lenne avatott e kérdések megválaszolására, a felnőtt szerepekre való felkészítésre. Tantárgyi keretek között azonban erre kevés lehetőség van, egyéb fórumok pedig ritkán adóttak. A fiataloknak más lehetőség sok esetben nem marad a felkészülésre, mint a kortárs csoportban uralkodó viselkedési formák és gondolatok, a média világa vagy a társadalom értékszemlélete.

A családi életre nevelés koncepciója ezt a hirtelen keletkezett űrt igyekszik betölteni. Buda megfogalmazásában a családi életre való alkalmasság azt jelenti, hogy az egyén felnövekedvén „képes a megfelelő pár megtalálására, vele szoros kapcsolat kialakítására, családalapításra és gyermekek harmonikus felnevelésére” (Buda 1995: 235). A családi életre nevelés során már a kisgyermek nevelésével járó ismeretek, készségek is legyenek ismertek a következő szülőgenerációk előtt. Erre Buda statisztikai adatokkal alátámasztva is felhívja a figyelmet, hiszen a fiatal anyák csaknem fele klinikai méretű depressziót él át. A gyermek érkezése a házasságok akár 50-60 százalékát is megviselheti, mivel az első gyermek megérkezésével alapvetően megváltozik az addigi életforma, életvitel, ami könnyen vezethet párkapcsolati konfliktusokhoz.

A szülőiségre való készüléskben C. Molnár (1996) szerint kollektív félelmek jelennek meg, mint például a felelősség, az esetleges betegség vagy éppen a korábbi életvitel megváltozása. Egyetemisták között végzett vizsgálat eredményei azt jelzik, hogy a fiatalok a szülői szerepekre felkészületlennek érzik magukat, ezért könnyebben halasztják el az egyébként biztosan tervezett gyermekváltást (Engler 2017).

A tanulmány szűk témájához kapcsolódva is egyértelmű a családi életre nevelés evidenciája. A szülői szerepekre, magára a szülésre

történő felkészítés is kulcsfontosságú. John Bowlby kötődésemélete egyértelművé tette, hogy a testi gondozáshoz hasonlóan a szülő és gyermek közötti érzelmi kapcsolat is meghatározó. A kötődés nem függőség, hanem az érzelmi fejlődést, a társas kapcsolatokat készíti elő (Gervai 1997). Ainsworth a kötődési biztonágot vizsgáló mérésein meghatározott kötődési típusok (biztonágos, bizonytalan/elkerülő, ambivalens, később zavartott/széteső) nemcsak az egyén későbbi életére lehetnek hatással (pl. önértékelés, viselkedés, beilleszkedés), hanem a szülővé válásra, a majdani szülő-gyermek kapcsolatra, sőt a párkapcsolatok mintázatára is (többek között Feeney–Noller 1990; Urbán 1996; Diehl et al. 1998; Fraley 2002; Szalai 2014). Tóth (1997) a szülővé válás objektív és szubjektív időzítésének elemzésekor azt találta, hogy akkor érezték magukat a megkérdezettek korán szülővé válónak, ha nem fejezték be az iskolájukat, ha rövid idő telt el az iskola befejezése óta, ha nem volt önálló lakásuk. Túlságosan késeinek pedig azok érezték, akik régen végeztek, régen élnek házasságban, nincs lakásuk. Tehát ezek a kulturális normák határozzák meg a szubjektív viszonyulást. A szerző a gyermekváltás mellett (érzelmi kötelekek) és ellen (pl. munkaerőpiac elhagyása, egzisztenciális teher) szóló érvek felsorakoztatásával mutat rá arra, hogy miközben a karrier természetes úton eredményez felnőtté válást, addig az életút igazán természetes átmenete, a szülővé válás kockázatelemzésbe, mérlegelésbe és konfliktusokba ütközik.

A szülővé válás folyamata ún. normatív krízis az életút során. Fejlődéslelektanilag megjósolható változásokkal jár a családi rendszer minden szintjén. Az egyén szintjén változik az identitás szerveződése, a személyiség, a szülői és egyéb attitűdök, a nemi szerepek, a mentális állapot. A partnerkapcsolat szintjén változnak a házastársi és családi

szerepek, a munkamegosztás, az intimitás: a párok gyakran élnek át házastársi krízist, elégedettségcsökkenést. Az egyéni változások, a szülők közötti és a szülő-gyermek kapcsolat alakulása kölcsönösen hatnak egymásra és a globális családi működésre. Jelentőségteljesek az intergenerációs kapcsolatok, a transzgenerációs hatások és a tágabb szociális kapcsolatok. A szülővé válás és családdá alakulás folyamatában nem várt

életesemények is terhelhetik a családok életét. Támogatás hiányában és a protektív faktorok erősítése nélkül gyakori következmény az individuális distressz, a párkapcsolati instabilitás, a családi diszharmónia. Mindezek kihatással lehetnek a szülők lelki egészségére és ezzel párhuzamosan a formálódó szülő-gyermek kapcsolatra, a gyermekek fejlődésére és pszichoszociális jóllétére (Danis 2008).

A KUTATÁSI FOLYAMAT LEÍRÁSA

A Kopp Mária Intézet kutatásában 2000 olyan édesanyát kérdeztünk meg, akik a 2010-es években szültek. A telefonos lekérdezés 2019 szeptemberében zajlott. A gyer-

mekek száma és a regionális eloszlás alapján a kiválasztott négy évében (2012, 2014, 2016, 2018) 500-500 édesanya válaszait dolgoztuk fel.

1. táblázat: Az egy-egy évben megkérdezett édesanyák gyermekszám és a terület megoszlása (forrás: Szülésélmény 2019 adatbázis, KINCS)

	Kelet-Magyarország	Közép-Magyarország	Nyugat-Magyarország	Összesen
1 gyermek	66	67	67	200
2 gyermek	66	67	67	200
3 vagy több gyermek	33	34	33	100
Összesen	165	168	167	500

Az anyákra vonatkozó demográfiai adatok ismertetésekor 2000 édesanya válaszait elemeztük, míg a szülésekre és gyerekekre vonatkozó adatok kapcsán 4266 esetet, azaz szülésélményt vontunk be az elemzésbe, hiszen a 2000 édesanya közül többen nem csak egy szülésélményről tudtak beszámolni. Kutatási módszereink egy- és többváltozós módszerek voltak, amelyek során alapmegoszlásokat, keresztábra-elemzéseket, varianciaanalízist végeztünk.

Hipotézisek

A szakirodalmi adatok szerint a szülésélményre pozitívan hat a jobb szociokulturális háttér, a társas (családi) támogatás, míg a veszélyeztetett várandósság negatív irányba befolyásolja a szülésélményt. Feltételezzük azt is, hogy a császármetszés negatívan hat a szülésélményre, és hogy a jobb szociokulturális háttérű csoportok körében nagyobb a császármetszéses szülések aránya.

A minta jellemzői

A válaszadó édesanyák szociokulturális jellemzőit az 2. táblázat mutatja. Az adatok alapján megállapítható, hogy a lekérdezés idején átlagéletkoruk 35,7 év volt. Korcsoportos bontásba rendezve látható, hogy többségük (32,2%) a 35–39 éves korosztály tagja, 25,4 százalékuk 30–34 év közötti volt a lekérdezés idején, 23,5 százalékuk pedig 40–44 éves. A legfiatalabb korosztály tagjait, a 19–24 éves korcsoportot a válaszadók 3,4 százaléka képviseli, a 25–29 éves korosztályt pedig 10,9 százalék. A legidősebb, 45 év feletti édesanyák az összes válaszadó 4,7 százalékát teszik ki.

Az anyák legmagasabb iskolai végzettségét tekintve azt láthatjuk, hogy a válaszadók majdnem fele diplomás, 34,9 százalékuk érettségizett, 13,7 százalék a szakmunkások aránya, és 5,9 százalékuknak van nyolc általános vagy annál alacsonyabb iskolai végzettsége.

Településtípusok szerinti bontásban megállapítható, hogy a válaszadók 17,1 százaléka él a fővárosban, ötödük megyeszékhelyen, harmaduk városban, 29,3 százalékuk pedig községben. Az anyák családi állapotukat tekintve túlnyomó többségben házasok, 22,9 százalékuk él élettársi kapcsolatban, 5,1 százalékuk egyedülálló, 3,5 százalék az elváltak aránya és három fő (az összes válaszadó 0,2 százaléka) özvegy. A válaszadók anyagi helyzetét egy szubjektív önbesoroló kérdéssel mértük fel. Az édesanyák 27,7%-a úgy jellemezte anyagi helyzetét, hogy gondok nélkül él, míg a válaszadók fele érzi úgy, hogy beosztással jól kijön egy hónapban. A nehezebb anyagi helyzetben élőket tekintve 15,2 százalék válaszolta, hogy éppen, hogy kijön a jövedelméből, 3 százalék jelezte, hogy hónapról hónapra anyagi gondokkal küzd, s az összes válaszadó 0,9 százaléka nélkülözések között él.

2. táblázat: Az édesanyák bemutatása – Főbb változók összegzése: életkorra, lakóhelyre, iskolai végzettségre, családi állapotra és anyagi helyzetre vonatkozó változók (forrás: Szüléslélmény 2019 adatbázis, KINCS)

MEGNEVEZÉS	FŐ	%
A MEGKÉRDEZETTEK KORA KORCSOPORTOS BONTÁSBAN		
19–24 éves	67	3,4
25–29 éves	218	10,9
30–34 éves	507	25,4
35–39 éves	642	32,2
40–44 éves	468	23,5
45 év felett	93	4,7
A VÁLASZADÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE		
8 általános vagy kevesebb	119	5,9
Szakmunkásképző vagy szakiskola	274	13,7

MEGNEVEZÉS	FŐ	%
A VÁLASZADÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE		
Érettségi	698	34,9
Főiskolai, egyetemi diploma	909	45,5
A VÁLASZADÓK ÁLLANDÓ LAKÓHELYE		
Budapest	341	17,1
Megyeszékhely	389	19,9
Egyéb város	675	38,8
Község	585	29,3
CSALÁDI ÁLLAPOT		
Házaspár	1367	68,3
Élettársi kapcsolatban él	458	22,9
Egyedülálló	102	5,1
Elvált	70	3,5
Özvegy	3	0,2
ANYAGI HELYZET		
Gondok nélkül él	554	27,7
Beosztással jól kijön	1062	53,1
Éppen, hogy kijön a jövedelméből	305	15,2
Hónapról hónapra anyagi gondjai vannak	60	3
Nélkülözések között él	19	0,9

A VÁRANDÓSSÁG IDŐSZAKÁNAK MEGÍTÉLÉSE

A várandósság időszakát az édesanyák az 1-5-ig terjedő Likert skálán 3,92 pontra értékelték. Vizsgáltuk az összefüggést a várandósgondozással és a szülésre való felkészítés elégedettségének értékelésével. A korrelációs vizsgálat eredményei szerint szignifikáns összefüggés mutatható ki a várandósság időszaka és a várandósgondozás és a szülésre való felkészítés között ($p=0,000$). A korre-

lációs együttjárható értéke 0,125, ami alacsony együttjárást mutat, de megállapítható, hogy minél elégedettebb volt az édesanyja a várandósgondozással, a szülésre való felkészítéssel, annál pozitívabban élte meg a várandósság időszakát is.

A várandósság időszakát vizsgáltuk a társadalmi háttér tényezők összefüggésében is.

3. táblázat: A várandósság időszakának megítélése a társadalmi háttér változókkal összefüggésben

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
A MEGKÉRDEZETTEK KORA KORCSOPORTOS BONTÁSBAN (0,007)		
18 év alatt	114	3,67
18 – 19 éves	96	3,79
20 – 24 éves	553	3,94
25 – 29 éves	1185	3,98
30 – 34 éves	1382	3,95
35 – 39 éves	747	3,85
40 év felett	180	3,74
A VÁLASZADÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE (0,000)		
8 általános vagy kevesebb	314	3,58
Szaktanácsképző vagy szakiskola	596	3,82
Érettségi	1486	3,89
Felsőfokú	1870	4,03
A VÁLASZADÓK ÁLLANDÓ LAKÓHELYÉNEK TELEPÜLÉSTÍPUSA (NS)		
Budapest	689	3,99

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
A VÁLASZADÓK ÁLLANDÓ LAKÓHELYÉNEK TELEPÜLÉSTÍPUSA (NS)		
Budapest	689	3,99
Megyeszékhely	814	3,97
Egyéb város	1439	3,90
Község	1322	3,92
CSALÁDI ÁLLAPOT (NS)		
Házaspár	3070	3,93
Élettársi kapcsolatban él	871	3,94
Egyedülálló	183	3,71
Elvált	136	3,76
Özvegy	6	3,67
ANYAGI HELYZET (0,000)		
Gondok nélkül él	1142	4,08
Beosztással jól kijön	2280	3,93
Éppen, hogy kijön a jövedelméből	651	3,75
Hónapról-hónapra anyagi gondjai vannak	149	3,63
Nélkülözések között él	44	2,80

A várandósság időszaka szignifikáns összefüggést mutatott az anya korával ($p=0,000$), iskolai végzettségével ($p=0,000$) és anyagi helyzetével ($p=0,000$). A 2. táblázat alapján a korcsoport és a várandósság értékelés kapcsán megállapítható, hogy minél idősebb az anya, annál pozitívabban vélekedik a várandósság időszakáról. Ez a tendencia 30 éves korig mutatható ki, felette valamelyest csökkeni kezd a várandóssággal kapcsolatos elégedettség. Az iskolai végzettség kapcsán pedig az látható, hogy minél magasabb az anya iskolai végzettsége, annál pozitívab-

ban ítéli meg a várandósság időszakát. Azaz, a legelégedetlenebbek a 8 általános iskolai végzettséggel, vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkező anyák, míg a legelégedettebbek a főiskolai, vagy egyetemi végzettséggel rendelkezők. Az anyagi helyzet kapcsán az látható, hogy a jobb anyagi helyzetű édesanyák a pozitívabbak, míg a rosszabb anyagi helyzetű anyák negatívabbak a várandósság alatt. A legpozitívabbak az anyagi gondok nélkül élők, míg a legnegatívabbak a nélkülözés között élők voltak.

4. táblázat: A várandósság időszakának megítélése a gyermekszámmal, a várandósság veszélyeztetettségével és a gyermek tervezettségével összefüggésben

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
GYERMEKSZÁM (NS)		
Egy gyermeke van	523	3,89
Két gyermeke van	1748	3,92
Három vagy több gyermeke van	1995	3,93
VESZÉLYEZTETETT TERHESSÉG VOLT-E (0,000)		
Veszélyeztetett terhesség	1582	3,62
Nem veszélyeztetett terhesség	2682	4,10
TERVEZETT GYERMEK VOLT -E (NS)		
Igen	3764	3,91
Nem	501	3,96

Feltételezzük, hogy a várandósság élményét meghatározza a korábbi szülések száma, azaz a gyerekszám, valamint az, hogy veszélyeztetett terhes volt-e az anya és hogy a gyermeke

tervezett volt-e. Az eredmények nem mutatnak erős összefüggést a gyerekszámmal és gyerek tervezettségével, azonban azzal igen, hogy a várandósság veszélyeztetett terhesség

volt-e. A várandósság értékelését negatívan befolyásolta az, ha az édesanya veszélyeztetett terhes volt, hiszen míg a várandósságot a veszélyeztetett terhes anyák 3,62 pontra,

addig a nem veszélyeztetett terhes anyák 4,10 pontra értékelték az 1-5-ig terjedő Likert skálán.

A SZÜLÉSÉLMÉNYT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Kutatásunk fő célja az volt, hogy megvizsgáljuk a szülés körülményeivel, a szülésélménnyel kapcsolatos tapasztalatokat. A szülésélményt a 3. táblázatban felsorolt változókkal mértük ötfokú¹³ Likert-skálán. A táblázatból kiolvasható, hogy az édesanyák a szülésznővel és a szülészorvossal voltak

a legelégedettebbek, a további kórházi személyzettel kevésbé, de az ötfokú skálán még így is 4,3 átlagpontra értékelték. Az adatok azt is mutatják, hogy a kórházi dolgozókkal elégedettebbek voltak, mint a szülészet felszereltségével. Legrosszabbnak a várandósságot és a szülés utáni első napokat tartották.

5. táblázat: Összefoglaló táblázat a szülés körülményeivel való elégedettséget mérő kérdésekről, az elégedettség átlagpontjai alapján, csökkenő sorrendben (forrás: Szülésélmény 2019 adatbázis, KINCS)

MEGNEVEZÉS	ÁTLAGÉRTÉK
SZÜLÉS ELÉGEDETTSÉGÉT MÉRŐ VÁLTOZÓK (ÖTFOKÚ SKÁLA)	
A szülésznővel való elégedettség értékelése	4,61
Az orvossal való elégedettség értékelése	4,55
A várandósgondozás és a szülésre való felkészítés értékelése	4,53
Összességében milyen élmény volt a gyermeke születésének időszaka	4,38
A kórházi személyzettel való elégedettség	4,30
A kórházi szülészet felszereltségével való elégedettség	4,16
A szülés körülményének értékelése	4,12
A várandósság értékelése	3,92
A szülés utáni első napok értékelése	3,61

¹³ 1 = egyáltalán nem elégedett, 5 = nagyon elégedett.

¹⁴ Az index minimuma 7 pont, maximuma 35 pont.

A fenti változókból egy összevont változót hoztunk létre, amelynek segítségével a szülésélménnyel kapcsolatos tapasztalatokat vizsgáltuk a hipotézisünkben meghatározott összefüggések értelmében. A szülésélményindexbe nem vontuk bele a várandósággal kapcsolatos tapasztalatokat (így a vá-

randósgondozás és a szülésre való felkészítés értékelését és a várandósság értékelését), hiszen az a szülés körülményeit megelőző hosszabb időszakot ölel fel. Az index átlaga a teljes mintában 29,6 pont a maximális 35 pontból.¹⁴

6. táblázat: A szüléssel kapcsolatos elégedettségi kérdések összevont indexe - variancia-analízisek eredményei

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
GYERMEKSZÁM (0,001)		
Egy gyermeke van	523	29,0
Két gyermeke van	1748	29,5
Három vagy több gyermeke van	1995	30,0
VESZÉLYEZTETETT TERHESSÉG VOLT-E (0,000)		
Veszélyeztetett terhesség	1582	29,3
Nem veszélyeztetett terhesség	2682	29,8
A GYERMEK SZÜLETÉSÉNEK MÓDJA (0,000)		
Természetes úton született	2793	30,2
Császármetszéssel született	1473	28,5
A CSÁSZÁRMETSZÉS ELŐRE TERVEZETT VOLT-E VAGY SZÜLÉS KÖZBEN ALAKULT ÚGY (0,000)		
Előre tervezett császár	693	29,2
Szülés közben alakult úgy	780	27,9

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
KAPOTT-E AZ ANYA FÁJDALOMCSILLAPÍTÓT, ÉRZÉSTELENÍTŐT A SZÜLÉS ALATT (0,000)		
Igen	2042	29,1
Nem	2190	30,2
AZ ORVOS VAGY SZÜLÉSNŐ SAJÁT VÁLASZTÁS VOLT-E (0,000)		
Saját választás volt	2933	29,8
Nem saját választás volt	1330	29,2
AZ APA VAGY MÁR ROKON JELEN LEHETETT-E A SZÜLÉS ALATT (0,000)		
Igen	3545	29,9
Nem	716	28,2
AZ ÉDESAPA BENT VOLT-E A SZÜLŐSZOBÁBAN A GYERMEKE SZÜLETÉSÉNÉL (0,000)		
Igen	2559	30,1
Nem	1702	29,0

Első hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a jobb szociokulturális háttérű csoportokban pozitívabb a szülésélmény, és magasabb a társas (családi) támogatás aránya, míg a veszélyeztetett várandósság negatív irányba befolyásolja a szülésélményt.

A szociokulturális háttérrel az édesanya lakóhelyének településtípusával, iskolai végzettségével, családi állapotával és szubjektív anyagi helyzetével mértük. Variációanalízis segítségével vizsgáltuk a 35 fokú szülésélményindex és a háttérváltozók közötti összefüggéseket. Szignifikáns összefüggést

találtunk a településtípus és a szülésélmény között ($p = 0,000$). Az eredmények szerint egy U alakú elégedettség rajzolódik ki, miszerint a községekben (30) és a fővárosban (29,8) mintátlag felett elégedettek az édesanyák, míg átlag alatti mértékben a városban (29,5) és a megyeszékhelyen (29,2) elégedettek.

A varianciaanalízissel tovább vizsgáltuk a szülésélmény és az édesanya iskolai végzettsége közötti összefüggéseket. Az eredmények az mutatják, hogy nincs szignifikáns összefüggés a két vizsgált változó között. A családi állapot és a szülésélmény között

azonban kimutatható statisztikai összefüggés ($p = 0,004$). Az adatok szerint a házasságban élő édesanyák voltak a legelégedettebbek a szülés során (29,8). Őket az élettársi kapcsolatban élők (29,5), majd az elváltak (29) követik. Legelégedetlenebbek az egyedülállók voltak (28,7).¹⁵

A szubjektív anyagi helyzet mutatója¹⁶ szintén szignifikáns összefüggést mutat a szülésélménnyel ($p = 0,000$). Az adatok szerint minél jobbnak ítélte meg az anyagi helyzetét az édesanya, annál pozitívabb a szülésélménye, és minél rosszabbnak ítélte az édesanya saját anyagi helyzetét, annál negatívabban vélekedett a szülésélményéről. A társadalmi háttérváltozókon túl vizsgáltuk a társas támogatás szerepét a szülés élményével kapcsolatban. Az orvosválasztás szerepére hívja fel a figyelmet az az eredmény, hogy azok a nők, akik a maguk választotta orvostól vagy szülésznőnél szültek, szignifikánsan elégedettebbek voltak ($p = 0,000$). A szülésélményskálán 29,8 pontot értek el azok az anyák, akiknek saját választásuk volt az orvos és a szülésznő személye, míg 29,2 pontot azok, akik

nem maguk választottak orvost, szülésznőt. A társas és családi támogatás fontosságára az a két kérdés hívja fel a figyelmet, amely szerint szignifikánsan elégedettebbek voltak azok a válaszadók, akiknél az apa vagy más rokon jelen lehetett a szülésnél ($p = 0,000$), és azok, akiknél az édesapa bent volt a szülőszobában a gyermeke születésénél ($p = 0,000$). Ahol az apa vagy más rokon bent lehetett, ott 29,9 pontra, míg ahol nem lehetett bent ott 28,2 pontra értékelték az anyák a szülés élményét. Abban az esetben, ha az apa bent volt a szülőszobában, az anyák 30,1 pontra, ha az apa nem volt bent 29 pontra értékelték a szülésélményt.

A várandósság alatti veszélyeztetettség és a szülésélmény között szintén szignifikáns az összefüggés ($p = 0,000$). Azoknak az édesanyáknak, akik nem voltak veszélyeztetett várandósok, pozitívabb élményeik voltak (38,52%), mint azoknak, akik veszélyeztetett várandósok voltak (37,5%). A vitamin-szedés és a hálapénz nem mutatott szignifikáns összefüggést a várandósság alatti tapasztalatokkal.

A CSÁSZÁRMETSZÉS

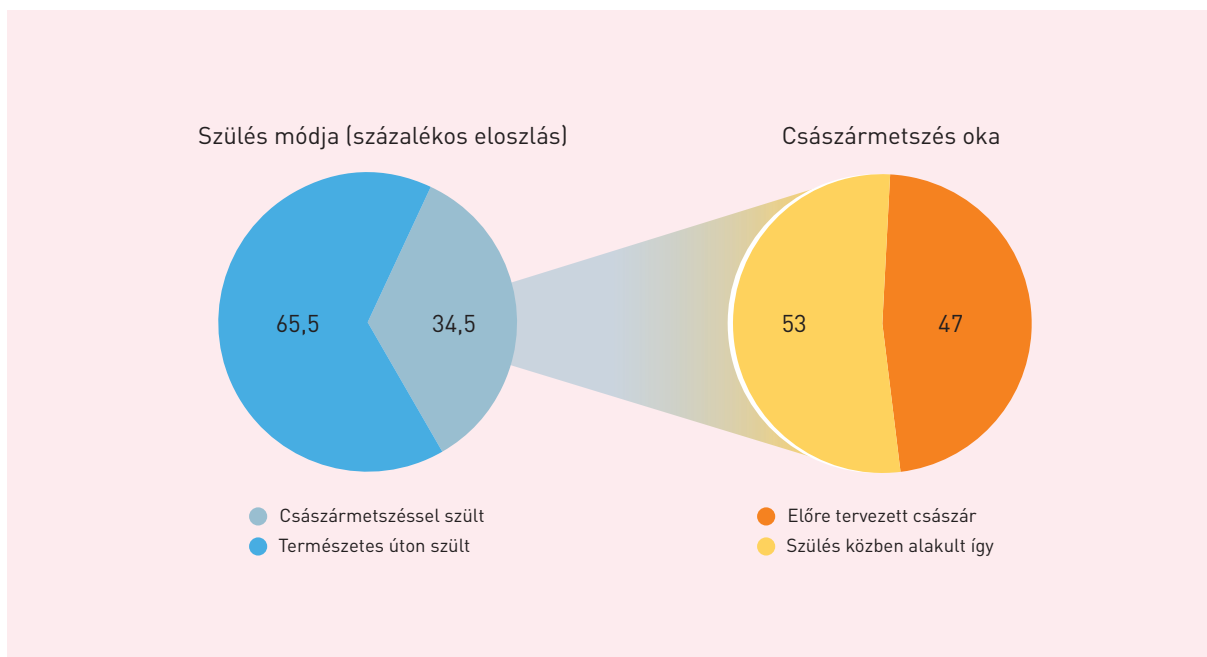
A válaszadó édesanyák 34,5 százalékánál alkalmaztak császármetszést valamelyik szülése alkalmával (a 4266 gyermek közül tehát 1473 esetben). A császármetszések 47

százaléka volt előre tervezett, és 53 százalék volt azok aránya, akiknél szülés közben döntöttek arról, hogy császármetszést kell végrehajtani.

¹⁵ Kutatásunkban a családi állapot vizsgálatánál az özvegyek kategóriáját figyelmen kívül hagyjuk az értelmezésben, mivel alacsony elemszámmal kerültek be a mintába.

¹⁶ A szubjektív anyagi helyzet mérése során a következő kategóriák közül választhattak az édesanyák: gondok nélkül élek; beosztással jól kijövök; éppen, hogy kijövök a jövedelmemből; hónapról hónapra anyagi gondjaim vannak; nélkülözések között élek.

1. ábra: A császármetszéses szülések aránya a megkérdezett édesanyák körében (%)
(forrás: Szüléslélmény 2019 adatbázis, KINCS)

Hipotézisünk szerint a császármetszés negatívan hat a szüléslélményre, és a jobb szociokulturális háttérű csoportok körében gyakoribb a császármetszéses szülések aránya.

A varianciaanalízis eredményei szerint a császármetszés és a szüléslélmény között szignifikáns összefüggés mutatható ki ($p = 0,000$), miszerint azok az anyák, akik természetes úton szültek, pozitívabban élték meg a szülést (30,2), mint azok az édesanyák, akik császármetszéssel hozták világra gyermeküket (28,5).

Az édesanya életkorával összefüggött ($p = 0,000$) a szülés módja. Ennek értelmében az édesanya szüléskori életkorának növekedésével szignifikánsan nőtt a császármetszéses szülések aránya. A szüléskor 18 év alatti korcsoport 16,7 százalékának, a 18–19 évesek 20,8 százalékának, a 20–24 éves korcsoport 26,2 százalékának, a 25–29 korcsoport 31,1 százalékának, a 30–34 évesek 37,6 százalékának, a 35–39 évesek 42,7 százalékának jött világra császármetszéssel

a gyermeke. Az adatok azt mutatják, hogy 40 éves kor felett az anyák 45 százaléka szült császármetszéssel, azaz majdnem minden második gyermek császármetszéssel született.

A keresztábra elemzések szignifikáns összefüggést mutatnak az anya iskolai végzettségével is ($p = 0,000$). Azoknak az anyáknak, akik természetes úton hozták világra gyermeküket, 9 százaléka rendelkezik nyolc általános vagy annál alacsonyabb végzettséggel, 13,8 százaléka szakiskolai, 35,2 százaléka érettségivel záródó középfokú, 42 százaléka pedig felsőfokú végzettséggel. A császármetszéssel szülő anyák körében szignifikánsan alacsonyabb arányú a 8 általános iskolai végzettségűek aránya (4,3%), míg szignifikánsan magasabb a felsőfokú végzettségűeké (47,3%). A császármetszéssel szülő anyák 14,3 százaléka szakiskolai végzettségű, 34,1 százaléka érettségizett. Szintén szignifikáns összefüggés mutatható ki a településtípus és a szülés mód között ($p = 0,007$). A természetes úton világra jött

gyermek 33 százaléka városban, 32,5 százaléka községben, 18,1 százaléka megyeszékhelyen és 16,4 százaléka Budapesten született. Ugyanakkor a császármetszéssel született gyermekek 35,2 százaléka született városban, 28,1 százaléka községben, 21

százaléka megyeszékhelyen, és 15,7 százaléka a fővárosban.

Az anya családi állapotával és a család anyagi helyzetének önértékelésével nem mutatható ki szignifikáns összefüggés a keresztábrá-elemzések alapján.

A SZÜLÉS UTÁNI IDŐSZAK MEGÍTÉLÉSE

A szülés utáni első napokat az édesanyák az 1-5-ig terjedő Likert skálán 3,57 pont-ra értékelték. A szülés utáni első napok és

a társadalmi háttértényezők összefüggéseit az alábbi táblázat mutatja.

7. táblázat: A szülés utáni időszak megítélése a társadalmi háttérváltozókkal összefüggésben - életkorra, iskolai végzettségre, lakóhelyre, családi állapotra és anyagi helyzetre vonatkozó variancia-analízis eredményei

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
A MEGKÉRDEZETTEK KORA KORCSOPORTOS BONTÁSBAN (0,002)		
18 év alatt	114	3,52
18 – 19 éves	96	3,54
20 – 24 éves	553	3,45
25 – 29 éves	1185	3,49
30 – 34 éves	1382	3,61
35 – 39 éves	747	3,68
40 év felett	180	3,78
A VÁLASZADÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE (NS)		
8 általános vagy kevesebb	314	3,62
Szakmunkásképző vagy szakiskola	596	3,63

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
A VÁLASZADÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE (NS)		
Érettségi	1486	3,54
Felsőfokú	1870	3,57
A VÁLASZADÓK ÁLLANDÓ LAKÓHELYÉNEK TELEPÜLÉSTÍPUSA (0,036)		
Budapest	689	3,60
Megyeszékhely	814	3,49
Egyéb város	1439	3,54
Község	1322	3,65
CSALÁDI ÁLLAPOT (0,023)		
Házas	3070	3,59
Élettársi kapcsolatban él	871	3,61
Egyedülálló	183	3,33
Elvált	136	3,34
Özvegy	6	3,67
ANYAGI HELYZET (0,009)		
Gondok nélkül él	1142	3,69
Beosztással jól kijön	2280	3,55
Éppen, hogy kijön a jövedelméből	651	3,50
Hónapról-hónapra anyagi gondjai vannak	149	3,52
Nélkülözések között él	44	3,30

A szülés utáni napok időszaka szignifikáns összefüggést mutatott az anya korával ($p=0,002$), a lakóhely település típusával ($p=0,036$), a családi állapottal ($p=0,023$) és az anyagi helyzettel. A fenti táblázat alapján a korcsoport és a szülés utáni napok kapcsán megállapítható, hogy 20 éves kor felett minél idősebb az anya, annál pozitívabban élte meg a szülés utáni napokat. A településtípus kapcsán egy U-alakú görbe rajzolódik ki, miszerint a fővárosban és a községekben a legpozitívabbak az anyák a szülés utáni

napokat illetően, míg a kisebb városokban és megyeszékhelyeken kevésbé pozitívak. A családi állapot kapcsán az látható, hogy a legpozitívabban a házastársi és élettársi kapcsolatban élők vélekedtek a szülés utáni napokról, míg az elváltak és az egyedülállók sokkal negatívabban ítélték ezeket a napokat. Az anyagi helyzet kapcsán az látható, hogy a jobb anyagi helyzetű édesanyák a pozitívabbak, míg a rosszabb anyagi helyzetű anyák negatívabbak a szülést követő napokat illetően.

8. táblázat: A szülés utáni időszak megítélése a gyerekszámmal, a gyermek születésének módjával, szoptatással és annak összefüggésében, hogy kapott-e az anya fájdalomcsillapítót a szülés ideje alatt

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
GYERMEKSZÁM (0,000)		
Egy gyermeke van	523	3,18
Két gyermeke van	1748	3,50
Három vagy több gyermeke van	1995	3,75
A GYERMEK SZÜLÉSÉNEK MÓDJA (0,000)		
Természetes úton	2793	3,81
Császármetszéssel	1473	3,13
TUDTA-E GYERMEKÉT SZOPTATNI A KÓRHÁZBAN (0,000)		
Igen	3610	3,66
Nem	526	3,11
Csak hozzátáplálás mellett	128	3,02

MEGNEVEZÉS	FŐ	ÁTLAGÉRTÉK
KAPOTT-E FÁJDALOMCSILLAPÍTÓT, ÉRZÉSTELENÍTŐT A SZÜLÉS ALATT (0,000)		
Igen	2042	3,31
Nem	2190	3,82

Feltételezzük, hogy a szülés utáni napok élményét meghatározza a gyerekszám, a gyermek születésének módja, az, hogy tudta-e szoptatni a kórházban az anya a gyermekét, és kapott-e érzéstelenítőt az anya a szülés alatt. A varianciaanalízis vizsgálataink eredményei szerint minden esetben szignifikáns statisztikai összefüggést mutattunk ki a változók között. A gyerekszám kapcsán az látható, hogy a gyerekszámmal nő a szülés utáni napokkal kapcsolatos pozitívabb attitűd is. Azaz, az egy gyermekkel rendelkezők szignifikánsan elégedetlenebbek, mint a már tapasztalt három vagy több gyermekkel rendelkező anyák.

ÖSSZEGZÉS

A gyermek érkezése a társadalom, a közösség és a család ajándéka. Az élet átadásának minősége a jövő megalapozása és záloga. Ennek az eseménynek és időszaknak a biológiai-medikális meghatározottsága mellett különös figyelmet kell szentelni a lelki folyamatokra és ezek egymásra hatására is. Az érzelmi és kognitív tényezők befolyásolhatják a gyermek iránti vágyat, a fogamzás sikerességét, az új élet elfogadását, a várandós hónapok változásaihoz való alkalmazkodást. Hatással vannak a szülésre, az újszülötettel való kapcsolat megteremtésére. Megalapozzák, megerősítik az anyai önbizalmat

A szülés módja kapcsán megállapíthatjuk, hogy azok az anyák, akik természetes úton szültek pozitívabban élték meg a szülés utáni első napokat, mint azok, akik császármetszéssel hozták világra gyermeküket. Az adatok azt igazolják, hogy azok az anyák, akik tudták a gyermeküket szoptatni a kórházba pozitívabban vélekednek a szülést követő napokról. Korrelációs vizsgálattal megnéztük, hogy hogyan függ össze a szülés utáni időszak a szülésélménnyel. Szignifikáns összefüggést találtunk ($p=0,000$), ahol a korrelációs együttható értéke 0,617. Kijelenthető, hogy ha az anya pozitívabban élte meg a szülést, a szülés utáni napok is pozitívabban teltek számára.

és biztonságérzetet, az új életről való gondoskodási képességet, a szoptatást, a nevelést és a szülők, egyben a családtagok közötti új tartalmú kapcsolat minőséget is befolyásolják (Várfalvi 2017).

Az adatok elemzése kapcsán összességében az látható, hogy a szülésélményre pozitívan hat a jobb szociokulturális háttér, a társas (családi) támogatás, míg a veszélyeztetett várandósság negatív irányba befolyásolja a szülésélményt. A jobb szociokulturális háttéren az anyagi helyzet jobb megélését és a házaspárkapcsolati formát értettük, a társas támogatáson azt, hogy az apa vagy más

rokon bent lehetett-e a szülésnél, és hogy az anya maga választhatta-e meg az orvost, szülésznőjét.

Az a hipotézisünk is beigazolódott, miszerint a császármetszés negatívan hat a szülés-élményre, valamint a jobb szociokulturális háttérű csoportok körében gyakoribb a császármetszéses szülések aránya. Az édesanya kora kapcsán megállapítható, hogy minél idősebb az anya, annál nagyobb az esély arra, hogy császármetszéssel hozza

világra gyermekét. Az adatok azt is mutatták, hogy a magasabb iskolázottságú anyák körében szignifikánsan magasabb a császármetszéses szülések aránya.

A gyermekvállalás és a szocioökonómiai státusz összefüggéseit elsősorban az iskolázottság, a családszerkezet és az anyagi háttér alapján megvizsgálva feltételezhetjük, hogy a szülésélmény befolyásolhatja a család további bővítésével kapcsolatos döntéseket.

Felhasznált irodalom

- Bartus Tamás (2017) *Az iskolai végzettség és a második gyermekvállalás*. Demográfia 60. évf. 2–3. sz. 149–172.
- Borbás Ilona – Mihalicza Péter (szerk.) (2012) *Gyógyyszerészeti és Egészségügyi Minőség- és Szervezetfejlesztési Intézet Egészségügyi Évkönyv 2011*. Budapest: GYEMSZI.
- Buda Béla (1995) *Családi életre nevelés – a családi és intézményes nevelés feladatai, megelőző és terápiás lehetőségek*. In: Komlósi Sándor (szerk.) *Családi életre nevelés*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 235–259.
- C. Molnár Emma (1996) *Az anyaság pszichológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csapodi Csaba – Kapitány Balázs (2015) *A születendő gyermekekkel kapcsolatos nemi preferenciák Magyarországon*. Korfa 15. évf. 2. sz. 1–4.
- Danis Ildikó (2008) *Szülői és tágabb környezeti tényezők szerepe a szülővé válás folyamatában és a korai anya-gyermek kapcsolat kialakulásában*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai-Pszichológiai Kar Pszichológiai Doktori Iskola Kognitív Fejlődés Program.
- Diehl, Manfred – Elnick, Alexandra B. – Bourbeau, Linda S. – Labouvie-Vief, Gisela (1998) *Adult attachment styles: Their relations to family context and personality*. Journal of Personality and Social Psychology Vol. 74(6). 1656–1669.
- Engler Ágnes (2017) *Család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Engler Ágnes (2018) *Párkapcsolati elköteleződések és családalapítási szándékok*. In: Engler Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 12–41.
- Feeney, Judith A. – Noller, Patricia (1990) *Attachment style as a predictor of adult romantic relationships*. Journal of Personality and Social Psychology Vol 58(2) 281–291
- Fraley, R. Chris (2002) *Attachment stability from infancy to adulthood: Meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms*. Personality and Social Psychology Review Vol. 6(2). 123–151.
- Gervai Judit (1997) *A korai kötődés jelentősége a gyermek fejlődésében*. In: Hidas György (szerk.) *A megtermékenyítéstől a társadalomig*. Budapest: Dinasztia Kiadó. 29–39.
- Gyarmati Béla (2010) *A császármetszés növekvő arányának orvosi és társadalmi okai*. PhD-értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Egészségtudományi Doktori Iskola.
- Gyarmati Béla – Nagy Péter – Tiba János (2009) *A császármetszések gyakoriságának változása és néhány eltételezett ok elemzése az Uzsoki utcai kórházban 1999. január 1. és 2009. június 30. között*. Magyar Nőorvosok Lapja 72. évf. 6. sz. 269–272.
- Héjja-Nagy Katalin (2015) *A szülésélmény vizsgálata a szülés körülményeinek fényében*. In: Kisdi Barbara (szerk.):

- Létkérdések a születés körül. Budapest: L' Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó. 315–339.
- Hildingsson, Ingegerd – Cederlöf, Linnea – Widén, Sara (2011) *Fathers' birth experience in relation to midwifery care*. *Women and Birth* Vol. 24(2). 129–136.
- Jonas, Wibke – Wiklund, Ingela – Nissen, Eva – Ransjö-Arvidson, Anna-Berit – Uvnäs-Moberg, Kerstin (2007) *Newborn skin temperature two days postpartum during breastfeeding related to different labour ward practices*. *Early Human Development* Vol. 83(1). 55–62.
- Kapitány Balázs – Spéder Zsolt (2015). *Gyermekvállalás*. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2015*. Budapest: KSH NKI. 41–56.
- Kende Anna (2001) *Szülészetről szubjektíven*. In: Velkei Éva – Szódy Judit (szerk.) *Szüléskalauz*. Budapest: Mércse. 204–209.
- Kisdi Barbara (2012) *A női test dekolonizációja. A szülés posztmodern szemlélete*. *Néprajzi Látóhatár*, 21. évf. 3. sz. 23–44.
- Kisdi Barbara (2016) *Rettenetes – túlélhető – csodálatos. Szülésélmény és szülési hajlandóság*. In: Karlovitz János Tibor (szerk.) *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság*. Komárno: International Research Institute. 321–331.
- Kitzinger, Sheila (2008) *A szülés árnyékában. Katarzis vagy krízis?* Budapest: Alternatal.
- Kopp Mária (2010) *A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége*. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika* 11. évf. 4. sz. 243–254.
- Larkin, Patricia – Begley, Cecily M. – Devane, Declan (2017) *Women's preferences for childbirth experiences in the Republic of Ireland; a mixed methods study*. *BMC Pregnancy Childbirth* Vol. 10(1). 34–44.
- Malacrida, Claudia – Boulton, Tiffany (2012) *Women's perceptions of childbirth "choices": competing discourses of motherhood, sexuality, and selflessness*. *Gender and Society* Vol. 26. No. 5. 748–772.
- Sallay Viola – Martos Tamás – Hegyi Eszter (2015) *Fiatal nők szüléssel kapcsolatos attitűdjei: a Szülés-attitűdök Kérdőív kidolgozása és első eredményei*. In: Kisdi Barbara (szerk.) *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*. Budapest: L'Harmattan. 291–313.
- Soltész Andrea – Rigó Adrien – Pápay Nikolett (2015) *Az együttszülés jelentősége*. In: Pápay Nikolett – Rigó Adrien (szerk.): *Reproduktív egészségpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 353–370.
- Szalai Tamás Dömötör (2014). *A korai kötődési minták és kötődési szorongás jelentősége az egészségben, betegségben, evészavarokban*. *Kapocs* 13. évf. 3. sz. 48–57.
- Székely Zsófia – Csabai Márta (2017) *Együtt szülés: A szülés során létrejövő segítő kapcsolat kvalitatív vizsgálata a társadalmi nemek és a hatalom szempontjából*. *TNTF* 7. évf. 2. sz. 41–59.
- Szeverényi Péter (1988) *Az együttszülés. Különös tekintettel a motiváció személyiséglélektani összefüggéseire*. *Kandidátusi értekezés*.
- Testa, Maria Rita (2006) *Childbearing Preferences and Family Issues in Europe*. *Special Eurobarometer* 253. Wave 65.1.
- Tiba János (1988) *A szülésre felkészítés, a szülés alatti pszichogén fájdalomcsillapítás klinikuma, kutatása és szervezése*. *Kandidátusi értekezés*.
- Tiba János – Fráter Judit – Balogh Ilona – Bognárné Várfalvi Marianna (1985) *Pszichoterápiás eljárások kombinálása a szülésre való felkészítésben*. *Magyar Pszichológiai Szemle* 42. évf. 3. sz. 223–230.
- Tiba János – Miklósi Miklós (1987) *Gondolatok a szülésre felkészítés programjának hazai aktualitásáról*. *Demográfia* 30. évf. 4. sz. 431–436.
- Tiba János – Paál Margit (1987) *A szülésre felkészítő munkacsoport kialakítása és működési területe*. *Népegészségügy* 68. évf. 3. sz. 131–133.
- Tiba János – Várfalvi Marianna (1989) *A szülésre felkészítés ajánlott programja*. *Medicus Universalis* 22. évf. 3. sz. 25–30.
- Tóth Olga (1997) *A szülővé válás szociológiai összefüggései*. In: Hidas György (szerk.) *A megtermékenyítéstől a társadalomig*. Budapest: Dinasztia Kiadó. 49–54.
- Urbán Róbert (1996) *Felnőtt kötődés és intim kapcsolatok*. *Magyar Pszichológiai Szemle* 36. évf. 4–6. sz. 347–361.
- Várfalvi Marianna (1999) *Felkészítés a szoptatásra. A szoptatás támogatása az élet első napjaiban*. *Védőnő* 9. évf. 4. sz. 3–5.

- Várfalvi Marianna (2017) *Koragyermekkori lelki egészség támogatása – helyzetértékelés. A várandósság, szülés és korai gyermekágy optimális lelki folyamatainak támogatása*. Kézirat. Országos Tisztifőorvosi Hivatal, „Módszertani, strukturális és kapacitásfejlesztés a lakosság mentális egészségfejlesztésére irányuló beavatkozások támogatására” című projekt.
- Varga Katalin (2009) *Szexualitás, szülés, kötődés: az oxitocin pszichoemotív hatásai*. In: Bagdy Emőke – Demetrovics Zsolt – Pilling János (szerk.) *Polihistória – köszöntők és tanulmányok Buda Béla 70. születésnapja alkalmából*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 449–476.
- Varga Katalin (2015) *A szülés élménye. Út a „jó minőségű” szüléshez, születéshez*. In: Pápay Nikolett – Rigó Adrien (szerk.): *Reproduktív egészségpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 67–86.
- Varga Katalin – Andrek Andrea – Herczog Mária (2011) *A várandósság és a szülés pszichológiai vonatkozásai és társadalmi beágyazottsága*. In: Balázs István (szerk.) *A génektől a társadalomig: a koragyermekkori fejlődés színterei*. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 230–276.

A családok biztos alapja a generációk közötti jó kapcsolat - intergenerációs kutatás

Betekintő

Intergenerációs kutatásunkat a reprodukciós kort meghaladott idősebb generáció, valamint reprodukciós korban lévő fiatalok körében végeztük.

Mind az idősek, mind a fiatalok számára fontos a házasság és a gyermekvállalás. A fiatalok többsége (59,5%) házasságban szeretne élni, nagy többségük (74,1%) szeretne gyermeket, a gyermeket tervezők jelentős része (83,6%) két vagy több gyermeket is. A fiatalok körében a házasságot tervezők 97,1 százaléka tervezi a gyermekvállalást, és a fiatalok 44 százaléka több gyermeket vállalna, mint a szülei. Átlagosan 1,7-1,8 gyermeket terveznek.

Az idősek és a fiatalok (ugyan némileg eltérő sorrendben) ugyanazokat a feltételeket tartják szükségesnek a gyermekvállaláshoz: testi-lelki egészség, biztos munkahely, szerelem, lakás, házasság, anyagi feltételek, a szülői feladatok megosztása.

Az idősek és a fiatalok kölcsönösen segítenék egymást. Ez biztos háttérrel nyújt a családoknak, hiszen a fiatalok 88 százaléka, az időseknek pedig 93 százaléka gondolja úgy, hogy a szülői segítség nagyon fontos egy fiatal pár számára.

A fiatalok 80 százaléka és az idősek 88 százaléka szerint ösztönzi a gyermekvállalást, ha az unokákat rá lehet bízni a nagyszülőkre, ezért a nagyszülők jelenléte a családban magasabb gyermekvállalási szándékkal jár együtt.

BEVEZETÉS

Ma, amikor a fejlett társadalmakban a generációk nem élnek egy fedél alatt, fontos annak vizsgálata, milyen köztük a kapcsolat, és hogyan hat ez a gyermekvállalásra, mennyire számítanak, számíthatnak egymásra – az idősebbek a fiatalokra esetleges gondozásuk terén, illetve fordítva, a fiatalok az idősebbekre a gyermekvállalás támogatásában. Soha nem volt még akkora szükség a nagyszülőkre, mint manapság, amikor a szülők munkaerőpiaci aktivitásuk miatt nehezen tudnak minőségi időt tölteni a gyerekeikkel, és az állandó logisztika megter-

heli a mindennapjaikat. Az orvostudomány fejlődésével azonban egyre inkább kitolódik az aktív életkor, így az idősebb kort is tartalmazhatja lehetne megélni nagyszülőként vagy a társadalom bármely tevékenységben aktív tagjaként.

Az együttműködés szempontjából fontos idősebb korosztály családalapítással, gyermekneveléssel és a családi élettel kapcsolatos tapasztalatait, felhalmozott tudását megkísérreljük párhuzamba állítani a már reprodukciós korban lévő, de még családalapítás előtt álló fiataloknak a jövővel, a párkapcsolattal

és a családi élettel kapcsolatos vélekedéseivel. Számos kutatás készült a fiatalok gyermekvállalási hajlandóságáról, amelyek eredményei azt mutatják, jelentős eltérés tapasztalható a vállalni kívánt és a megszületett gyerekek száma között – vajon csökkenthető lenne ez a különbség a generációk közötti kapcsolatok erősítésével?

E kérdést jártuk körül kutatásunkban, amely a fiatalok és idősek gyermekvállalási attitűdjét, a generációk családon belüli szerepének és segítő munkájának gyermekvállalásra tett hatását vizsgálta. A kvantitatív kutatás során az Egészséges és Harmonikus Családokért Alapítvány a fiatalokat gyermekvállalási terveikről, a gyermekvállaláshoz szükséges feltételekről, az időseket pedig családi kapcsol-

lataikról és az azokat befolyásoló tényezőkről kérdezte meg. A kutatás célja a nemzedékek közötti kapcsolatok vizsgálata volt, a gyermekvállalást a családon belül ösztönző erőforrások feltárása, hogy kiderüljön, mennyire erősíti a nagyszülők jelenléte a fiatalok gyermekvállalási szándékát. Az eredmények alátámaszthatják azokat a családpolitikai intézkedéseket, amelyek a generációk együttműködését támogatják.

Az adatfelvétel során 1000 embert kerestek meg, közülük 500 fő 18 és 25 év közötti fiatal, 500 fő pedig 65 és 75 év közötti idős ember volt. A fiatalok között 23,5 év az átlagéletkor, és a legtöbben a 25 évesek, az idősek között pedig 69,5 év az átlag, és a 70 évesek voltak a legtöbben.

AZ INTERGENERÁCIÓS KAPCSOLATOK ÉS A TERMÉKENYSÉGI MUTATÓK A NEMZETKÖZI ÉS A HAZAI SZAKIRODALOMBAN

Az Európai Unió tagállamaiban az elmúlt három évtizedben jelentősen visszaesett az átlagos születésszám – de eltérő mértékben. Míg az 1960-as években egy nyugat-európai nő átlagosan 2,59 gyermeket szült, 1997-re ez az arány 1,44-re csökkent. Meglepő, hogy az átlagos gyermekszám a leginkább „házasságpárti” déli államokban a legalacsonyabb, s azokban az országokban a legmagasabb, ahol a legnagyobb az élettársi kapcsolatok száma (Írország, Finnország, Nagy-Britannia és Svédország) (Sztretykó 2002).

A rendszerváltás óta eltelt közel 30 év Magyarországon is dinamikus változásokat hozott a családalapítási és gyermekvállalási tendenciákban, amelyek nemcsak a politikai-gazdasági rendszer szintjén jelentkeztek, hanem az emberek gondolkodásmódjában és értékrendjében is. Az új helyzethez igazodtak a családok is. Átalakult a házások értékrendje, ami átformálta a jövőre vonatkozó elképzelé-

seiket és terveik megvalósításának sorrendjét is. A gyermekvállalással kapcsolatos döntéseiket már gazdasági szempontok határozzák meg – a fiatalok a gyermekvállalás költségeit a család jövedelmével kötik össze (Sztretykó 2002).

A legerőteljesebb változás a családalapítás idejének kitolódása, a házasságkötések számának visszaszorulása, valamint a csökkenő termékenység. Elfogadottabbá vált a válás, az élettársi kapcsolat és a tudatos gyermektelenség. Mindez nagyrészt összefügg azzal, hogy az 1990-es évektől egyre nehezebbé vált a fiatalok belépése a munkaerőpiacra, ezzel párhuzamosan pedig sokan éltek az oktatás expanziója által kínált lehetőségekkel. A felnőtté válás elhúzódása új terminológiát teremtett: „posztadoleszcenciának” nevezve el a serdülőkor és a felnőttkor közé ékelődő átmeneti periódust (Gyórfy és mtsai 2013).

Harcsa István eredményei szerint az elmúlt években a gyermeket nevelők aránya csökkent, miközben nőtt mind az egyszülős, mind az egygyermekes családok száma és aránya. A gyermekszám csökkenésének hátterében komoly értékváltás húzódik meg: a családi értékválasztásban a gyermekvállalás alulmaradt. Az időmérleg-kutatások azt mutatják, hogy az 1980-as évek óta jelentősen nőtt a gyermekre fordított idő, ám a társas idő rovására – a családdal közösen eltöltött idő, valamint a házaspárok egymással eltöltött ideje csökkent ezáltal. Harcsa szerint a válások növekvő számának egyik oka az egymással eltöltött idő csökkenése (Harcsa 2013; 2014).

Az értékrendbeli változások hátterét világítja meg kutatásában Gyarmati Andrea. Interjú tapasztalatai szerint a szülők generációjában nagyobb változások mentek végbe, mint a nagyszülőkében. Az 1970-es években született generáció mobilitási lehetőségei beszűkültek, nehezebbé vált a munkavállalás, ezért anyagilag sokkal inkább függnek a szüleiktől, mint az előző generáció. Az állami pénzügyi családtámogatási formák ugyanakkor jobban kiépültek. Megváltozott az értékrend, azon belül a szülői szereppel kapcsolatos gondolkodásmód – a gyermeknevelésről kialakított felfogás eltávolodott a tekintélyelvű nevelési normáktól, ezzel párhuzamosan pedig közeledett egy megengedőbb, demokratikusabb szülő-gyermek viszony felé. A kutatás eredményei jól szemléltetik, hogy a szülők nemzedéke tudatosan szakít a szülei, nagyszülei nevelési elveivel. Nem tolerálják továbbá, ha a nagyszülő beleszól abba, ahogy a gyermekeiket nevelik, nem várnak tőlük tanácsokat sem, és fontosnak tartják a néhány lépés távolságot (Gyarmati 2015).

Dukay-Szabó Szilvia és munkatársai kutatásából kirajzolódik, hogy az első gyermek tervezésénél még alapvetően nem jelentenek befolyásoló tényezőt az anyagiak, azonban

a további gyermekek vállalására már erős hatást gyakorolnak. A további gyermek vállalását sokszor nem valamiféle individuális érdek akadályozza, hanem a bizonytalanság érzése, a kiszámíthatóság, a tervezhetőség és a jövőkép hiánya, valamint a labilis munkaerőpiaci helyzet (Dukay-Szabó és mtsai 2013).

Az elmúlt 20 évben több kutatást is végeztek Magyarországon, amelyben a fiatalok családtervezési stratégiáit vizsgálták. Egy 2004–2005-ös felmérés szerint a nők 75,3 százaléka, a férfiak 66 százaléka vélekedett úgy, hogy a teljes élethez szükség van a gyermekre (Pongrácz–Murinkó 2009), látható tehát, hogy a magyarok értékrendjében előkelő helyet foglal el a gyermek. A Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének 2013. évi Hungarostudy országos adatfelvétele során a kutatásban részt vevők 31,9 százaléka tartotta fontosnak, hogy valaki a gyermekvállalást megelőzően házasságot kössön. 68,1 százalék – főként a nők és a magasabb iskolai végzettségűek – számára viszont ez nem fontos. A kutatás további eredményei szerint nincs különbség az élettársi és a házassági kapcsolatból született gyermekek száma között, míg korábbi kutatások azt mutatták (Ádámné–Gábrics 2008), hogy a házasságok nagyobb esélyét adják a termékenységnek, tehát az élettársi együttélések termékenysége kisebb a házasságokénál. Ugyanakkor egyre kevesebb nő vállal gyermeket: 1990-ben 29,7 százalék volt a 15–49 éves korcsoportba tartozó gyermektelen nők aránya, 2008-ban pedig 42,7 százalék. Az eredmények azt mutatják, hogy a gyermekvállalási hajlandóságot nem az együttélés formája befolyásolja, hanem sokkal inkább a nők munkaerőpiacra való visszatérésének biztosítása, valamint a családi munkamegosztás – több gyermeket vállalnának a fiatalok, ha szülés után a távmunka, a rugalmas vagy a részmunkaidős foglalkoztatás biztosítva lenne a kisgyermekes anyák számára (Dukay-Szabó és mtsai 2013).

A LEGFONTOSABB TÉNYEZŐK EGY TARTÓS PÁRKAPCSOLAT KIALAKÍTÁSÁHOZ, VALAMINT A GYERMEKVÁLLALÁSHOZ

A Hungarostudy 2013 felmérése alapján a 18 és 35 év közötti fiatalok szerint a sikeres együttéléshez szükséges öt legfontosabb tényező a hűség, szerelem, kölcsönös tisztelet, harmonikus szexuális élet, valamint a közös célok megléte. Azoknak, akiknek fontos a házasság, a sikeres kapcsolat záloga a hűség (82%, nőknél nagyobb jelentőséggel bír), a megbecsülés (56%), valamint a gyermekvállalás (29%) (Györffy és mtsai 2013). Engler Ágnes debreceni egyetemi hallgatók körében végzett kutatása már más eredményeket mutat. A kutatásban részt vevő egyetemisták szerint a jó párkapcsolathoz elengedhetetlen a bizalom és a hűség (első hely), ezeket követi az intimitás, az elfogadás és a kompromisszumkészség. A válaszadók úgy vélték, a házassági döntés legfőképp a párkapcsolat minőségén múlik, nem pedig a külső körülményeken. A kívánt termékenységi mutató 2,5, amitől a diplomások valós termékenységi rátája jelentősen elmarad. A gyermekvállalási tervekre a nem és a család nagysága (testvérek száma) hatott a legjobban. A hallgatók szerint a családalapítás tudatos halasztásának elsődleges oka a minél jobb anyagi körülmények megteremtése és a karrierépítés. A tanulmányból kiderül továbbá, hogy szignifikáns összefüggés mutatható ki a hallgatók családja és párkapcsolati formákról való gondolkodásmódja között. A házasodási kedv a teljes családokban élőknél a legerősebb, de az elvált szülők gyermekei sem zárkoznak el a házasság intézményétől. További megállapítása, hogy minél nagyobb családból érkezik valaki, annál több gyermeket szeretne vállalni (Engler 2018). A fiatalok többsége ugyanakkor úgy gondolja, hogy szülői segítség nélkül nem lehet gyermeket nevelni, valamint, hogy a gyermekvállalás manapság sokkal inkább anyagi kérdés, mint régen volt. Gyarmati Andrea

kutatásában a nagyszülők generációja által a szülőknek nyújtott legfőbb segítség a lakhatás biztosítása volt (nem az együttélés felajánlásával, hanem saját lakás vásárlásával). Az idősekről alkotott kép napjainkban több változáson megy keresztül, egyre több kutatás mutat rá, hogy erőforrást jelentenek a családok és a társadalom egésze számára. A nagyszülői transzferek mennyisége az egész társadalomra vonatkozóan számszerűsíthető, mindemellett empirikusan is bizonyított, hogy az anyák gyermekvállalási döntését is befolyásolja, számíthatnak-e nagyszülői segítségre (különösen azokban az országokban, ahol a kisgyermek napközbeni ellátása kevésbé megoldott). A GGP (Gender and Generation Programme, 1. hullám, 2004/2005) Magyarországra vonatkozó adatai szerint a nagyszülők 56 százaléka vesz részt 15 év alatti unokája gondozásában, legtöbbször ezt havonta 1-2 alkalommal teszik. Az unoka hatása a nagyszülők életminőségére pozitív: az unokák által új ismeretekre tesznek szert, feltétlen szeretetet kapnak, valamint sokkal aktívabb életet élnek. A felmérések szerint negatívan hat a kapcsolatok milyenségére a generációk lakóhelye közti nagy földrajzi távolság. A nagyszülők részvétele unokáik gondozásában pozitív hatással van a gyermekek jóllétére: a gyermekek érzelmi állapota jobb, viselkedési problémáik mérséklődnek. Amerikai kutatások megállapították, hogy azoknak a gyermekeknek, akik szoros kapcsolatban állnak a nagyszüleikkel, kevesebb a depressziós tünetük (Gyarmati 2015). A nagyszülők részvétele a gyermekek gondozásában azért is kiemelten fontos, mert az idősebbek között a barátok elvesztése miatt fokozottabb a szoros és bizalmas kapcsolatok hiánya, valamint az életkor növekedésével a mozgósítható kapcsolatok köre is beszűkül. A kapcsolatok és a társ

hiánya az étellel való elégedettséget erőteljesen negatív irányba befolyásoló tényező. Az erős kötéseknek tekintett rokonai vagy

akár baráti kapcsolatok azonban az idősek zömének még elfogadható mértékű támaszt nyújtanak (Albert 2016).

FIATALOK

Demográfia

A kérdéssor első része a válaszadók életkorára, iskolai végzettségére, családi állapotára vonatkozott. A kutatásba bekerült fiatalok közt a nemek aránya kiegyenlített volt. A minta 44,5 százalékát a 24-25 évesek tették ki, ami a házasságra, gyermekvállalásra,

gyermektervezésre vonatkozó kérdések miatt fontos, hiszen ők életkorukból kifolyólag közelebb állnak a tervek megvalósításához. A megkérdezettek iskolai végzettsége a pillanatnyi állapotot tükrözi, mivel 50,7 százalékuk jelenleg is tanul.

1. táblázat: A fiatalok bemutatása – a nemre, életkorra, lakóhelyre, iskolázottságra, testvérekre, családi állapotra vonatkozó változók

KATEGÓRIA	FŐ	%
A VÁLASZADÓK NEME		
Férfi	259	51,8
Nő	241	48,2
A VÁLASZADÓK ÉLETKORA		
18 éves	29	5,90
19 éves	42	8,50
20 éves	50	9,90
21 éves	48	9,70
22 éves	50	10,00
23 éves	58	11,70
24 éves	66	13,30

KATEGÓRIA	FŐ	%
A VÁLASZADÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE		
8 általános vagy kevesebb	48	9,50
Szaktanácsképző vagy szakiskola	52	10,50
Érettségi	191	38,10
Érettségi utáni szakképzés / felsőfokú szakképzés	109	21,90
Felsőfokú	100	20,00
A VÁLASZADÓK ÁLLANDÓ LAKÓHELYE		
Budapest	87	17,40
Megyeszékhely	96	19,10
Egyéb város	169	33,80
Község	148	29,60
TANUL-E JELENLEG?		
Igen	254	50,70
Nem	246	49,30
ÉDESTESTVÉREK SZÁMA		
Nincs testvér	49	11,3
1 testvér	204	47,4
2 testvér	120	28
3 testvér	37	8,7
4 testvér és több	20	4,6

KATEGÓRIA	FŐ	%
CSALÁDI ÁLLAPOT		
Nőtlen/hajadon	320	64,0
Házass	15	3,0
Elvált	3	0,2
Élettársi kapcsolatban él	162	32,4
Özvegy	6	3,67
KIVEL ÉL EGYÜTT? (TÖBB LEHETSÉGES VÁLASZ IS BEJELÖLHETŐ)		
Egyedül él	35	7,1
Házastársával	15	3,1
Házastársának korábbi kapcsolatából származó gyermekével	2	0,4
Élettársával	110	22,0
Élettársának korábbi kapcsolatából származó gyermekével	6	1,1
Szülővel, nevelőszülővel	299	59,8
Nagyszülővel	27	5,4
Házastárs/élettárs szülőjével	14	2,7
Házastárs/élettárs nagyszülőjével	1	0,1
Testvérrel (féltestvérrel, mostohatestvérrel)	164	32,9
Más rokonnal	12	2,5
Házastárs, élettárs testvérével (féltestvérével, mostohatestvérével)	10	1,9
Házastárs, élettárs más rokonával	4	0,7
Egyéb személlyel (pl. lakótárs)	35	6,9

A házások aránya mindössze 3 százalék, de sokan (32%) élnek élettársi kapcsolatban. 60 százalék a szüleivel él. Csak 22 százalék él együtt az élettársával, ez utal az élettársra

vonatkozó kérdéssel kapcsolatos különböző értelmezésekre, mivel ez alacsonyabb érték a 32 százalékban megjelölt élettársi kapcsolatnál.

HÁZASSÁG, GYERMEKVÁLLALÁS

A második részben a házasságra és a gyermekvállalásra kérdeztünk rá, arra, hogy a belátható jövőben terveznek-e házasságot kötni illetve gyermeket vállalni.

2. táblázat: A fiatalok bemutatása – a házasságra és a gyermekvállalásra vonatkozó változók

TERVEZI-E, HOGY A JÖVŐBEN HÁZASSÁGOT KÖT?		
	Fő	%
Igen	289	59,5
Nem	117	24,1
Nem tudom / nem szeretnék válaszolni	79	16,3
TERVEZI-E, HOGY A JÖVŐBEN GYERMEKET VÁLLAL?		
Igen	360	74,1
Nem	92	17,4
Nem tudom / nem szeretnék válaszolni	48	8,6
HÁNY GYERMEKET TERVEZ?		
1	37	10,3
2	198	55,0
3	84	23,2
3-nál több	20	5,5
Nem tudom / nem szeretnék válaszolni	22	6,1

A megkérdezettek 59,5 százaléka tervezi, hogy házasságot köt, legtöbben a 21–23 éves korcsoportban (62,8%), a legfiatalabbak és a 24–25 évesek 56, illetve 55 százaléka tervez házasságot. 74,1 százalék szeretne gyermeket, de csaknem 10 százalék még nem tud biztosan válaszolni a kérdésre. Több mint 5 százalék gondolkodik 3-nál is több gyermek vállalásában.

A tervezett gyermekek átlagos száma attól függ, milyen módon vesszük figyelembe azokat, akik háromnál több gyermeket szeretnének, illetve azokat, akik a kérdés időpontjában még nem tudták a választ. A bizonytalansági tényezőket számításba véve az átlagos, belátható időn belül tervezett gyerekszám a legóvatosabb becslés szerint 1,7, a bátrabb szerint pedig 1,79.

3. táblázat: A fiatalok bemutatása – Gyermekvállalás tervezett életkora

HÁNY ÉVESEN SZERETNE ELŐSZÖR SZÜLŐVÉ VÁLNI?			
Életkor	Férfi (%)	Nő (%)	Mind (%)
28 éves korig	56,6	82,3	68,7
29-30 évesen	30,9	15,5	23,7
30 éves korig összesen	87,5	97,8	92,3
30 éves kor felett	12,5	2,2	7,7%

A gyermekvállaláshoz a többség a 30 éves kort tekinti határnak, a férfiak 87,5 százaléka és majdnem az összes nő (97,8%) szeretne szülővé válni eddig az életkorig. Fontos

életkori határ a 28 év is, a nők 82,3 százaléka addigra már szeretné megszülni első gyermekét.

IDŐSEK

Demográfia

Az idős korosztály kérdőíve is az életkor, az iskolai végzettség és a családi állapot felmérésével kezdődött. Az idősebb megkérdezettek közt a férfiak aránya alacsonyabb volt (42,3%). A nő/férfi arány a mintában 1,36. A KSH 2011-es adatai alapján a teljes

népességben ez az arány 1,46, így a mintában a férfiak kis mértékben felülreprezentáltak, ami 5 fővel több férfit és ugyanennyivel kevesebb nőt jelent. Végzettség szerint a válaszadók az országos adatokhoz képest enyhén magasabban kvalifikáltak.

4. táblázat: Az idősek bemutatása – a nem, életkor, végzettség és lakóhely szerinti változók

KATEGÓRIA	FŐ	%
NEM		
Férfi	212	42,3
Nő	288	57,7
ÉLETKOR		
65–69 évesek	256	51,2
70–75 évesek	244	48,8
ISKOLAI VÉGZETTSÉG		
8 általános vagy kevesebb	79	15,9
Szaktanácsképző vagy szakiskola	197	39,3
Érettségi	104	20,8
Érettségi utáni szakképzés / felsőfokú szakképzés	67	13,4
Felsőfokú	53	10,6
ÁLLANDÓ LAKÓHELY		
Budapest	76	15,3
Megyeszékhely	73	14,7
Egyéb város	199	39,9
Község	148	29,6
Nem tudja / nem válaszol	3	0,6

HÁZASSÁG, GYERMEKVÁLLALÁS

A második részben az idősebb korosztály családi állapotát mértük fel. A megkérdezettek döntő többsége párkapcsolatban él vagy

élt, az életkornak megfelelően az özvegyek aránya magas, 27 százalék. A nőtlenek/hajadonok aránya mindössze 2,2 százalék.

5. táblázat: Az idősek bemutatása – családi állapot

CSALÁDI ÁLLAPOT		
Nőtlen/hajadon	11	2,2
Házass	278	55,6
Elvált	62	12,4
Özvegy	135	27,0
Élettársi kapcsolatban él	14	2,8

6. táblázat: Az idősek bemutatása – a gyermekvállalással kapcsolatos kérdések

KÉRDÉSEK	VÁLASZOK	%
Vannak gyermekei?	Igen	95,5
	Nem	4,5
Hány gyermeke van?	1	23,4
	2	57,0
	3+	19,6
Hány éves volt, amikor a(z első) gyermeke született?	18 éves korig	4,3
	19–25	70,0
	26–30	17,3
	31+	8,4
Mit gondol, Ön ideális életkorban volt ekkor a gyermekvállaláshoz?	Igen, teljes mértékben	84,5

Mit gondol, Ön ideális életkorban volt ekkor a gyermekvállaláshoz?	Nem, fiatal volt hozzá	11,0
	Nem, idős volt hozzá	4,1
	Nem tudja / nem válaszol	0,4

A megkérdezetteknek csak 5 százaléka gyermektelen, háromnegyedüknek 25 éves kora előtt született meg az első gyermeke. Mindössze 11 százalékuk érzi úgy, hogy fiatal volt a gyermekvállaláshoz, 4,1 százalék

pedig, hogy idős. 84,5 százalék ideálisnak tartja akkori életkorát, ami egybecseng a gyermekvállaláshoz ideálisnak gondolt életkor kitolódásával, összehasonlítva a fiatalok által fentebb említett életkorral.

A GENERÁCIÓK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A következőkben a két generációnak a családkapcsolatosemlékeit, tapasztalatait, jellemzőit vetjük össze, szemléltetendő, hogyan

változtak a családdal kapcsolatos elvárások, a családi élet néhány évtized alatt.

7. táblázat: A generációk bemutatása – gyermekkori környezet

Gyermekkori környezetére mennyire volt jellemző 14 éves koráig?	FIATALOK (%)				IDŐSEK (%)			
	Soha	Ritkán	Gyakran	Változó	Soha	Ritkán	Gyakran	Változó
Közös szabadidős programok (pl. kirándulás, mozi, tv-nézés, kulturális rendezvények, intézmények látogatása)	4,9	21,8	50,1	23,1	27,9	31,6	23,1	17,5
Közös nyaralás	16,0	25,8	42,9	15,2	61,7	21,7	12,6	4,0
Közös játék, sporttevékenység	12,3	34,9	39,6	13,2	48,4	20,9	22,6	8,2
Közös munka	8,3	27,1	48,9	15,7	10,0	10,5	66,0	13,5
Családi ünnepek, események (pl. születésnap, karácsony, zsúr) rendezése, közös eltöltése	2,6	13,4	74,5	9,5	6,1	11,3	64,4	18,1

A közös időtöltések, programok meghatározzák a családok mindennapjait. Látható, hogy jelentős változások történtek abban, mivel, hogyan töltik el az idejüket közösen a családtagok, ami a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdökre, elvárásokra is utal. Nem mindegy, hogy egy gyerek részben a család által elvégezhető munka mennyiségét növeli, vagy pluszigényt jelent a szabadidős programok, kikapcsolódás terén. Az idősebb korosztály 59,5 százaléka soha-

sem, vagy csak ritkán vett részt családtagjaival közös szabadidős programokon, ugyanerről a fiataloknak csak 26,7 százaléka számol be. Közös nyaralásra a fiatalok esetében csak 16 százalék, míg az idősebbek közt csaknem 62 százalék esetében nem került soha sor. A közös játék, sporttevékenység mennyisége is jelentősen nőtt. A családok összetartását, identitását meghatározó családi ünnepek súlya változott a legkisebb mértékben, bár az is nőtt az elmúlt évtizedek alatt.

8. táblázat: A generációk bemutatása – a szülők párkapcsolata

A SZÜLŐK PÁRKAPCSOLATÁNAK JELLEMZŐI	FIATALOK (%)		IDŐSEK (%)	
	Inkább jellemző	Inkább nem jellemző	Inkább jellemző	Inkább nem jellemző
A szülei szeretetteljes kapcsolatban éltek.	49,60	23,30	71,7	11,9
A szülei boldog párkapcsolatban éltek.	48,40	25,80	69,7	11,6
A szülei kapcsolatát kiegyenlített szerepek jellemezték.	43,10	26,80	68,5	13,4
A szülei között gyakoriak voltak a konfliktusok.	30,50	45,60	15,1	64,7
A szülei Önt (és testvéreit) is bevonták a konfliktusaikba.	11,20	71,40	15,5	70,1
Ha a szülei veszekedtek, általában elmagyarázták a helyzetet és a konfliktus lezárását is.	25,40	46,70	26,6	56,7
Előfordult, hogy a szülei Önt (vagy a testvéreit) tették felelőssé a párkapcsolati problémáikért.	7,00%	82,30%	4,8	87,5
A szülei segítették egymást a házimunka elvégzésében.	46,90%	28,50%	58,0	27,8

A SZÜLŐK PÁRKAPCSOLATÁNAK JELLEMZŐI	Inkább jellemző	Inkább nem jellemző	Inkább jellemző	Inkább nem jellemző
A szülei megosztották a gyerekneveléssel járó feladatokat.	46,30%	28,90%	55,6	25,7
A szülei párkapcsolati konfliktusai miatt gyakran érezte magát kellemetlenül.	27,20%	52,80%	14,7	70,2
A szülei sokat beszélgettek egymással.	52,80%	21,20%	62,3	15,6

A szülők párkapcsolatának jellemzői is változtak, habár itt kifejezetten érdemes figyelembe venni a visszaemlékezés során megszépülő emlékeket. Emellett nem zárható ki, hogy a rosszabb családi környezetben felnövekvők közt a mentális megbetegedések gyakoribb előfordulása, ennek következtében a korábbi halálozás is torzította a mintát.

Az idősebbek általában nagyobb arányban számoltak be arról, hogy a szülei párkapcsolata jó volt, boldogabban, szeretetteljesebb

párkapcsolatban éltek. Érdekes, hogy a szerepek szempontjából is az idősek számolnak be kiegyenlítettebb viszonyokról, a házimunka nagyobb mértékű megosztásáról.

A konfliktusokra vonatkozó, kiemelt sorokban is kicsit kedvezőbb választ adtak az idősebbek, de a gyerekek bevonásának mértékét mindkét korosztály hasonlóképpen ítélte meg. A táblázatban a középső, semleges értékek arányát nem tüntettük fel.

9. táblázat: A generációk bemutatása – a szülőkkel való kapcsolat

A szülőkkel való kapcsolat jellemzői 18 éves kora előtt	Fiatalok (jelenleg, %)		Idősek (18 éves kor előtt, %)	
	Inkább jellemző	Inkább nem jellemző	Inkább jellemző	Inkább nem jellemző
Megbízunk egymásban.	74,6	10,7	86,8	6,2
Szeretetteljes volt a kapcsolatunk.	67,2	12,0	85,6	6,1
Kölcsönösen támogattuk egymást.	68,0	11,0	83,3	7,6
Gyakran érdeklődtek felőlem.	74,0	9,6	80,8	9,0
Nem volt igazán szoros a kapcsolat.	13,1	69,6	26,6	61,2
Gyakoriak voltak a konfliktusok.	16,2	57,2	16,0	68,4
Megromlott a kapcsolatunk.	9,0	76,0	10,8	80,3

A szülők és gyermekek kapcsolatának jellemzői is jobb értékeket kaptak az idősök válaszaiban. Jobban megbíztak egymásban, sokkal szeretetteljesebb, támogatóbb volt a kapcsolatuk gyermekkorukban. Meg kell említeni, hogy habár itt a negatív válaszok minden esetben alacsonyak, azért a meglétük

arra utal, hogy a családok jelentős részének szüksége van olyan támogatásra, segítségre, ami lehetőség szerint még jobban csökkenti a megromlott kapcsolatok arányát.

A táblázatban a középső, semleges értékek arányát nem tüntettük fel.

10. táblázat:
Generációk bemutatása –
szülőkkel szembeni elvárások,
kötelezettségek

	Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal? A „nem tudom” kategória (kérdésenként 1–6%) nélkül. Biztos választ adók: 100%.		
	Egyetértés mértéke	Fiatalok (%)	Idősök (%)
A szülőkkel való együtt lakás nem tesz jót a párkapcsolatnak.	Nem vagy alig	24	36
	Nagyrészt	28	22
	Teljes mértékben	48	42
A szülői segítségnyújtás nagyon fontos egy fiatal pár számára.	Nem vagy alig	12	7
	Nagyrészt	49	24
	Teljes mértékben	39	69
A szülők ne szóljanak bele a fiatalok életébe.	Nem vagy alig	34	34
	Nagyrészt	42	18
	Teljes mértékben	24	46
A szülőkkel való gyakori találkozások hasznosak egy fiatal pár számára.	Nem vagy alig	29	11
	Nagyrészt	48	35
	Teljes mértékben	23	54
A fiataloknak maguknak kell gondoskodniuk idős szüleikről.	Nem vagy alig	26	31
	Nagyrészt	46	32
	Teljes mértékben	28	27
A szülőktől sok mindent el lehet tanulni.	Nem vagy alig	10	3
	Nagyrészt	40	25
	Teljes mértékben	50	72
Elősegíti a gyermekvállalást, ha a nagyszülőkre rá lehet bízni az unokákat.	Nem vagy alig	20	12
	Nagyrészt	39	23
	Teljes mértékben	41	65

	Egyetértés mértéke	Fiatalok (%)	Idősek (%)
Két generáció együttélésében szükségképpen sok a konfliktus.	Nem vagy alig	35	37
	Nagyrészt	37	28
	Teljes mértékben	28	35
A fiataloknak minden kérdésben tisztelettudóan kell viszonyulniuk a szüleik álláspontjához.	Nem vagy alig	28	26
	Nagyrészt	42	34
	Teljes mértékben	30	40

A szülők szerepére, a fiatalok párkapcsolatára való hatására vonatkozó válaszokból érezhető, hogy az idősek nagyobb mértékben vennének részt az ifjabb generáció életében, mint ahogy ők azt szükségesnek, jónak érzik. A fiatalok nagyobb arányban költöznenek külön a kapcsolatuk érdekében – ez a többgenerációs, együtt élő családok szerepének csökkenésére utal –, kicsit kevésbé tartják hasznosnak a találkozásokat, de a többség az ő esetükben is építőnek tartja az együttműködést. Az egymásrautaltság, az idős szülők segítése, illetve a nagyszülők elérhetőségének szerepe a gyermekvállalásban minden korosztályban nagyon fontos. Úgy tűnik, elfogadják, hogy a konfliktusok elkerülhetetlenek a generációk közt, de ez nem akadályozza annak, hogy a szülőktől tanuljanak, az utóbbi

állítással a fiatalok 90 százaléka is egyetért. A válaszok alapján az a kép rajzolódik ki, hogy mindkét generáció nagyon fontosnak tartja a segítséget mindkét irányban, de úgy, hogy közben a fiatalok maguk alakíthassák az életüket, és a szülők, nagyszülők ne szólnak bele – érdekes módon utóbbi állítással teljes mértékben inkább az idősebbek értenek egyet, bár a fiatalok is nagymértékben így gondolják, látszik az igény az élettapasztalatok átvételére, a segítségre. Az idősek tisztelete mindkét generáció számára nagyon fontos. Összességében látható: még ha nem vehető is feltétlenül mindig észre a mindennapi életben, az idősebb generáció tapasztalatai, tanácsai, segítése elengedhetetlenül szükséges a fiatalok számára a családi életükhöz, és igényt is tartanak rá.

A SZÜLŐKKEL VALÓ KAPCSOLAT ÉS A GYERMEKVÁLLALÁS

Az idősek esetében szülőkkel való kapcsolatra vonatkozó kérdéssorból külön véve azokat, amelyek a szülő felé fordulást jelentik (pl. „A szülőkkel való gyakori találkozások hasznosak egy fiatal pár számára”), és azokat, amelyek az elfordulásra utalnak (pl. „A szülők ne szóljanak bele a fiatalok életébe”), össze-

függést találtunk a szülők felé fordulás és a gyermekvállalás között. Azok, akik azonosulni tudtak a szülők felé fordulás állításaival, a minta 82 százalékát tették ki, körükben a 3 vagy több gyermekes válaszadók aránya háromszorosa azokénál, akik kevésbé értenek egyet a szülők felé fordulással.

11. táblázat: A generációk bemutatása – a szülőkkel való kapcsolat és a gyermekvállalás a gyermekek között

A szülők felé fordulás	Gyermekszám							
	1		2		3 vagy több		Összesen	
	száma (db)	aránya (%)	száma (db)	aránya (%)	száma (db)	aránya (%)	száma (db)	aránya (%)
Kevésbé ért egyet	19	24,7%	52	67,5%	6	7,8%	77	100,0%
Egyet ért	82	23,4%	188	53,6%	81	23,1%	351	100,0%
Összesen	101	23,6%	240	56,1%	87	20,3%	428	100,0%

A HÁZASSÁGGAL, GYERMEKVÁLLALÁSSAL KAPCSOLATOS ATTITŰDÖK

12. táblázat:

A generációk bemutatása – a gyermekvállalás feltételei

	Mennyire tartja fontosnak a gyermekvállaláshoz? Átlagértékek (1 – legkevésbé fontos, 5 – leginkább fontos)			
	Fiatalok		Idősek	
	1	2	3	4
Testi-lelki érettség, egészség	1	4,78	1	4,88
Biztos munkahely	2	4,67	2	4,87
Szerelem	5	4,59	3	4,83
Házasság, stabil párkapcsolat	6	4,56	4	4,75
Megfelelő lakásvizonyok	3	4,64	5	4,74
A szülői feladatok megosztása	7	4,55	6	4,70
Megfelelő anyagi feltételek	4	4,64	7	4,61
Állami támogatás (pl. családi adókedvezmény, GYES, GYED, bölcsőde)	10	3,81	8	4,58
Családbarát környezet	8	4,51	9	4,54
A tanulmányok befejezése	9	3,94	10	4,40
Külső segítség (nagyszülő, bēbiszitter)	12	3,56	11	4,16
Autó	11	3,67	12	3,31

Rákérdeztünk különböző szempontokra: melyiket tartják a legfontosabbnak a gyermekvállaláshoz. A táblázatban feltüntettük a fontossági sorrendet is a két korosztályban. Habár az alapvető sorrend alig változott, azért egy kis átrendeződés tetten érhető. Az első két feltétel – testi-lelki érettség és egészség, valamint biztos munkahely – az élen maradt, a kapott pontszám kissé alacsonyabb lett a fiatalok közt. Míg az idősebbek a szerelmet a harmadik helyre sorolták, a fiatalok-

nál csupán az ötödik lett, felcserélve helyét a megfelelő lakásviszonyokkal. A házasság, stabil párkapcsolat a fiataloknál csupán a hatodik lett, mutatva a házasság szerepének gyengülését.

A lista vége sem változott jelentősen, bár a kapott pontszámok alapján a tanulmányok befejezése és a külső segítség kevésbé fontos a fiataloknak. Ez azért érdekes, mert a gyermekvállalás kitolódásának oka éppen a tanulmányok elhúzódása.

13. táblázat: A generációk bemutatása – a házasságkötés fontossága

Fontosnak tartja-e, hogy ha valaki gyermeket vállal, házasságot kössön?	Idősek (%)			Fiatalok (%)		
	Férfi	Nő	Mind	Férfi	Nő	Mind
Igen, már a gyermek születése előtt.	61,7	55,5	58,1	42,7	49,2	45,9
Igen, ha már megszületett a gyermek.	5,4	5	5,1	5,9	2,5	4,2
Nem.	30,1	35,1	33	46,5	39,9	43,3
Nem tudja / nem válaszol.	2,8	4,4	3,7	4,9	8,3	6,6

A házasság fontosságára a gyermekvállalással kapcsolatban rákérdezve szintén tetten érhető a szemlélet változása. Az idősebbeknek egyharmada nem gondolja feltétlenül szükségesnek a házasságot, míg a fiatalok

esetében már 43,3 százalék. Mindkét generációban a nők gondolják inkább úgy, hogy a házasság fontos számukra, ha gyermeket vállalnak.

NAGYSZÜLŐK, KAPCSOLAT

14. táblázat:
A generációk bemutatása –
kapcsolat a nagyszülőkkel

	A válaszadók száma (fő)	A válaszadók aránya a csoporton belül (%)
Élnek-e a nagyszülei?		
Igen, legalább az egyik.	401	84,3
Nem.	75	15,7

Milyen gyakran találkozik nagyszüleivel?		
Naponta	60	15,1
Hetente	159	40,3
Havonta	120	30,3
Ritkán	57	14,3
Mit gondol, elegendő időt tölt a nagyszüleivel?		
Egyáltalán nem	72	18,0
2	71	17,7
3	122	30,3
4	75	18,8
Teljes mértékben	61	15,2

A fiatal válaszadók 84,3 százalékának él legalább az egyik nagyszülője. A találkozások gyakorisága elég nagy, 55,4 százalékuk legalább hetente találkozik velük, és majdnem egyharmaduk is legalább havonta, mindössze 14,3 százalékuk számolt be ritka találkozásokról. Csaknem egyharmad kevés-

nek érzi az együtt töltött időt, illetve majdnem ugyanennyi a bizonytalan, látható, hogy a fiatalok szívesebben találkoznának többször a nagyszüleikkel, mint amennyire lehetőségük van – az igény az idősek részéről érkező szeretetre, tanácsokra ezekből a válaszokból is látható.

15. táblázat: A generációk bemutatása – a nagyszülőkkel való találkozás és a velük töltött idő megítélése

A találkozás gyakorisága és az eltöltött idő mennyiségének megítélése				
A találkozás gyakorisága	Elegendő időt tölt a nagyszüleivel?			
	Nem	Nem tudja eldönteni	Igen	Összesen
Naponta	12%	13%	75%	100%
Hetente	15%	39%	46%	100%
2 hetente	30%	46%	24%	100%
Havonta	44%	37%	19%	100%
2-3 havonta	62%	21%	17%	100%
Ritkábban	67%	16%	18%	100%

Ha a találkozás gyakoriságát összevetjük azzal, meg vannak-e elégedve az együtt eltöltött idővel, úgy látszik a heti legalább egy

találkozás a leginkább megfelelő – természetesen ezt az egyéni szükségletek, lehetőségek jelentős mértékben felülírhatják.

GYERMEKVÁLLALÁSI TERVEKET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Házasság, szülői háttér és gyermekvállalás

Kutatásunk fő kérdése az volt, hogy a generációk közti kapcsolatok hogyan, mennyiben befolyásolják a gyermekvállalást. Ennek érdekében megnéztük, melyek azok a tényezők, amelyek a gyermek tervezésével vagy a tervezett gyermekszámmal összefüggnek.

Az alaphipotézis, miszerint az intergenerációs kapcsolatok nagymértékben meghatározzák a gyermekvállalást, csak korlátozottan, néhány kérdésben igazolódott be, emellett a fiatalok házassággal kapcsolatos attitűdjei esetén találtunk összefüggést.

16. táblázat: A generációk bemutatása – gyermekvállalás tervezése a házasságkötés tervezése szerint

A gyermekvállalást tervezők aránya a házasságkötés tervezése szerint (N = 386)			
Tervez-e házasságot?	Tervez-e gyermeket?		Összesen
	Nem	Igen	
Nem	64,2	35,8	100
Igen	2,9	97,1	100
Összesen	20,2	79,8	100

A házasságkötési szándék és a gyermekvállalás tervezése között egyértelmű összefüggés mutatható ki. Míg a házasságot nem tervezők esetében csak 35,8 százalék tervez gyermeket, addig a házasságot tervezők körében 97,1 százalék, tehát majdnem mindenki. Ez az összefüggés egyértelműen mutatja, hogy a házasság és a gyermekvállalás többségében még mindig összetartozik, habár az ebből a kutatásból nem dönthető el, vajon

a házasság tervezése és a gyermekvállalás azonos attitűdökből, világtépből következik-e, vagy a gyermekvállalás szándékához kapcsolódik a házasságkötés – mint biztonosság növelő tényező – szándéka. Mivel a házasságkötés összekapcsolható a gyermekvállalással, megnéztük, milyen tényezők állnak kapcsolatban a házasságkötési szándékkal.

17. táblázat: A generációk bemutatása – a házasság tervezése a szülők együttélése szerint

Fiatal válaszadók esetében a szülők együttélése és a fiatalok házassági szándékának összevetése (N = 396)				
Együtt élnek a szülei?	Tervez a jövőben házasságot kötni?			
	Igen	(%)	Nem	(%)
Igen.	182	71,1%	74	28,9%
Nem, mert elváltak.	76	69,1%	34	30,9%
Nem, mert már meghalt/meghaltak.	23	76,7%	7	23,3%
Összesen.	281	71,0%	115	29,0%

Annak ellenére, hogy a válás a házasság esetében negatív mintát jelent, a szülők válása nem jelent különbséget a házassági szándék tekintetében. Akik már elvesztették a szüleiket, ők inkább tervezik a házasságot, de a kis elemszám miatt ez a különbség sem meghatározó.

A nagyszülőkkel való kapcsolat kevés esetben mutatott összefüggést a gyermekvállalási tervekkel. A nagyszülők megléte, így részvételük a fiatalok életében összekapcsolódik azzal, hogy terveznek-e gyermeket. Akinek legalább egy nagyszülője él, azok nagyobb arányban terveznek gyermeket, mint azok, akiknek már meghaltak a nagyszülei.

18. táblázat: A generációk bemutatása – a nagyszülők megléte és a gyermekvállalás összefüggése

A nagyszülők megléte és a gyermekvállalási tervek		
	Él jelenleg legalább egy nagyszülője?	
Tervezi Ön, hogy a jövőben gyermeket vállal?	Igen	Nem
Igen	75,3%	68,0%
Nem	15,7%	26,7%
Összesen	100%	100%

19. táblázat: A generációk bemutatása – a nagyszülőkkel való viszony és a gyermekvállalás összefüggése a 24-25 évesek között

HOGYAN JELLEMEZNÉ A NAGYSZÜLEIVEL VALÓ KAPCSOLATÁT?	
A nagyszülőkkel való viszony	A gyermeket tervezők aránya
Nagyon rossz, elég rossz, vagy legfeljebb közepes minőségű	67%
Eleg jó	83%
Nagyon jó	78%
Átlag	76%

A nagyszülőkkel való viszony az összes fiatal között nem mutat összefüggést a tervekkel, azonban éppen a gyermekvállaláshoz legközelebb eső, 24-25 éves korosztályban igen. A legkisebb arányban azok terveznek gyermeket, akiknek a viszonya rossz, legfel-

jebb közepes minőségű, a legtöbben pedig azok, akik elég jónak ítélik a kapcsolatukat. Kicsit kevesebben, de még jóval az átlag fölött terveznek gyermeket azok, akiknek nagyon jó a kapcsolatuk a nagyszüleikkel.

20. táblázat: A generációk bemutatása – a nagyszülők segítségének és a gyermekvállalásnak az összefüggése

MENNYIRE ÉRT EGYET AZZAL, HOGY ELŐSEGÍTI A GYERMEKVÁLLALÁST, HA A NAGYSZÜLŐKRE RÁ LEHET BÍZNI AZ UNOKÁKAT?	A GYERMEKET TERVEZŐK ARÁNYA
Egyáltalán nem vagy kevéssé	62%
Nagyrészt	74%
Teljes mértékben	79%
Átlag	74%

A gyermekek tervezésével az is összefügg, mennyire tartják fontosnak a megkérdezettek az elérhető, a gyereknevelésbe bevonható nagyszülőket. Minél inkább egyetértenek

azzal, hogy a nagyszülők segítsége támogató, szükséges, annál inkább terveznek gyermekeket.

A CSALÁDI ÉLET ÉRTÉKELÉSE

A családdal, a szülőséggel, a gyermekneveléssel kapcsolatos érzések, tapasztalatok értékelésére ugyanazt a kérdést, kissé más megfogalmazásban tettük fel a két korosztálynak. Az idősebbektől megkérdeztük, mit

változtatnának, ha újrakezdhetnék az életüket, a fiataloktól azt kérdeztük, szülőként mit csinálnának másképp, mint a szüleik. A táblázatból kihagytuk a „nem tudom” válaszokat.

20. táblázat: A generációk bemutatása – a nagyszülők segítségének és a gyermekvállalásnak az összefüggése

		FIATALOK	IDŐSEK
	Egyetértés mértéke	Ha szülő lennék... (%)	Ha újrakezdhetném... (%)
...több időt töltenék a családommal.	Nem vagy alig	24	25
	Többé-kevésbé	31	10
	Eléggé, nagyon	45	65

		FIATALOK	IDŐSEK
	Egyetértés mértéke	Ha szülő lennék... (%)	Ha újrakezdhetném... (%)
...több időt szánnék saját magamra.	Nem vagy alig	27	33
	Többé-kevésbé	36	20
	Eléggé, nagyon	37	47
...több dicséretet adnék a gyermeke(i)mnek.	Nem vagy alig	27	32
	Többé-kevésbé	25	12
	Eléggé, nagyon	48	46
...szigorúbban nevelném a gyermeke(i)met.	Nem vagy alig	55	71
	Többé-kevésbé	32	11
	Eléggé, nagyon	13	18
...lazábban nevelném a gyermeke(i)met.	Nem vagy alig	41	69
	Többé-kevésbé	30	10
	Eléggé, nagyon	29	21
...több gyermeket vállalnék, mint a szüleim	Nem vagy alig	56	61
	Többé-kevésbé	16	6
	Eléggé, nagyon	28	33
...kevesebb gyermeket vállalnék, mint a szüleim.	Nem vagy alig	52	85
	Többé-kevésbé	19	3
	Eléggé, nagyon	29	12

Amint látható, a fiatalok és az idősek egyaránt nagyobb arányban kevesellték a családi életben való részvételüket, mint amennyien sokallották. Azonban az idősek jóval nagyobb arányának hiányzott a több családi élet és köteték – kétharmaduknak –, mint a fiataloknál.

Mind a saját életükre jellemzőnél szigorúbb, mind az engedékenyebb nevelési stílust elvetette a többség az időseknél és a fiataloknál is. A leginkább elfogadott tehát az volt, hogy „úgy a legjobb, ahogyan engem neveltek a szüleim, illetve ahogyan én neveltem a gyermekeimet”. A fiatalok ugyanakkor némileg nagyobb arányban hajlottak a laza, kevésbé szigorú mentalitás felé, mint az

idősek. Ugyanakkor érdekes és figyelemre méltó, hogy az idősek és a fiatalok egyaránt többségükben arra hajlottak, hogy többet kellene dicsérni a gyermekeket.

A nevelési stílushoz hasonlóan a gyermekvállalás terén is a „minden úgy a legjobb, ahogy volt” a jellemző felfogás – ugyanis mind a szüleikénél több, mind az annál kevesebb gyermek vállalását elvetette a többség a fiatalok és az idősek esetében is. Figyelemre méltó azonban, hogy míg az idősek egyharmada több gyermeket vállalna, ha még egyszer tehetné, és csak egynolcaduk kevesebbet, addig a fiataloknál közel egyenlő azoknak az aránya, akik hajlanak a szüleikénél több vagy kevesebb gyermekre.

ÖSSZEGRZÉS

Az elemzés során a két generáció válaszait összevetve látható, hogy habár sok tényező – a szülőkkel való kapcsolat, a közösen eltöltött idő minősége – az évtizedek alatt jelentősebb változásokon ment keresztül, a családhoz, házassághoz való viszony és annak megítélése kevésbé módosult. A házasság és a gyermekvállalás, illetve összekapcsolásuk lényeges mind a fiatalok, mind az idősök számára. Mindkét generációnak fontos a házasságkötés, különösen a gyermekvállalás miatt. A fiatalok többsége házasságban szeretne élni (59,5%), és 97,1 százalékuk gyermeket is szeretne, az idősök 63,2 százaléka pedig fontosnak tartja, hogy ha valaki gyermeket vállal, akkor házasságot kössön. Az idősök és a fiatalok (ugyan némileg eltérő sorrendben) ugyanazokat a feltételeket tartják szükségesnek a gyermekvállaláshoz: testi-lelki egészség, biztos munkahely, szerelem, lakás, házasság, anyagi feltételek, a szülői feladatok megosztása.

A gyermekvállalás is mindkét generáció számára fontos, az idősök 95,5 százalékának van gyermeke, és 39 százalékuk gondolja úgy, hogy ha újrakezdhetné, többet vállalna. A fiatalok 74,1 százaléka szeretne gyermeket – közülük 83,6 százalék kettőt vagy többet – 44 százalék úgy érzi, lehetett volna több testvére, mivel több gyermeket vállalna, mint a szülei.

Elemzésünk másik fontos megállapítása, hogy a különböző generációk lényegesnek tartják egymás segítségét, ami egyrészt a fiatalok életkezdésében, másrészt az idősök méltósággal megélt éveinek biztosításában

fontos. A szülői segítségnyújtás szerepe egy fiatal pár életében a fiatalok 88 és az idősök 93 százaléka szerint fontos, és bár az idősök nagyobb arányban találkoznak gyakran a fiatalokkal (89%), ezt a fiatalok nagy része (71%) is lényegesnek tartja. Az idősök véleményének tisztelete mind az elvárás, mind a megvalósulás szintjén fontos, ezért is kell több időt tölteni a nagyszülőkkel. A fiatalok 66 százaléka ezt az időt kevesli. Az idős szülőkről való gondoskodás is magától értetődő, a fiatalok 74 százaléka szívesen teljesíti ezt a feladatot.

A nagyszülők szerepe is lényeges a gyermekvállalásban, a fiatalok 80, az idősök 88 százaléka szerint ezt elősegíti, ha az unokákat rá lehet bízni a nagyszülökre. Azok a fiatalok, akiknek legalább egy nagyszülőjük él, nagyobb arányban (75,3%) terveznek gyermeket, mint azok, akiknek már meghaltak a nagyszülei (68%). A gyermekvállaláshoz legközelebb eső 24-25 éves korosztályban a nagyszülőkkel való jó kapcsolat erősebb gyermekvállalási szándékkal járt együtt. Mindez utólag is igazolódik, mivel azok az idősök, akik jó kapcsolatot ápoltak/ápolnak a szüleikkel, több gyermeket vállaltak, és körükben háromszor annyi a nagycsaládok aránya.

Eredményeink alátámasztják, hogy azok az intézkedések, amelyek segítik a generációk együttműködését, támogatják az idősök szerepvállalását a családban, egyben a családalapítási szándéokra is pozitív hatással vannak.

Felhasznált irodalom

- Ádám Szilvia – Susánszky Anna – Győrffy Zsuzsa – Dukay-Szabó Szilvia (2013) *A családtervezési stratégiák, családdal kapcsolatos értékek és attitűdök a fiatalok körében*. In: Susánszky É. – Szántó Zs. *Magyar lelkiállapot 2013*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 213–226.
- Ádámné Dunai Irén – Gábrics Ágnes (szerk.) (2008) *Nők és férfiak Magyarországon, 2007*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal – Szociális és Munkaügyi Minisztérium.
- Albert Fruzsina (2016) *Az idősek kapcsolathálózati jellegzetességei*. *Demográfia* 59. évf. 2–3. szám: 173–200.
- Bernardi, Laura (2013) *From mothers to daughters: Intergenerational transmission of fertility norms*. In: Ellingsaeter, Annde Lise – Jensen, An-Magritt – Lie, Merete (eds). *The Social Meaning of Children and Fertility Change in Europe*. Routledge. 153–169.
- Dukay-Szabó Szilvia – Ádám Szilvia – Susánszky Anna – Győrffy Zsuzsa (2013) *Gyermekvállalás a fiatal felnőttek körében: vágyak kontra tények*. In: Susánszky É. – Szántó Zs. *Magyar lelkiállapot 2013*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 227–244.
- Engler Ágnes (2018) *Párkapcsolati elköteleződések és családalapítási szándékok*. In: Engler Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 12–37.
- Gyarmati Andrea (2015) *Nagyszülők és unokák. A nagyszülőktől az unokák felé irányuló gondozási transzferek jellege és változása*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Szociológiai Doktori Iskola.
- Győrffy Zsuzsa – Susánszky Anna – Ádám Szilvia – Dukay-Szabó Szilvia (2013) *A 35 év alatti felnőtt fiatalok párkapcsolati szokásai. Hogyan látják a férfiak, és hogyan a nők?* In: Susánszky É. – Szántó Zs. *Magyar lelkiállapot 2013*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 199–212.
- Harcza István (2013) *Helyzetkép a főbb társadalmi folyamatokról*. *Statisztikai Szemle* 91. évf. 1. szám: 5–30.
- Harcza István (2014) *Családi kohézió. A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. A gyermeketes családokban élők időfelhasználása*. Műhelytanulmányok. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Hilbrand, Sonja – Coal, David A. – Gerstorf, Denis – Hertwig, Ralph (2016) *Caregiving within and beyond the family is associated with lower mortality for the caregiver: A prospective study*. [https://www.ehbonline.org/article/S1090-5138\(16\)30072-1/fulltext](https://www.ehbonline.org/article/S1090-5138(16)30072-1/fulltext) (letöltés ideje: 2019. november 5.)
- Kapitány Balázs – Spéder Zsolt (2018) *Gyermekvállalás*. In: Monostori J. – Spéder Zs. (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 47–64.
- Király Gábor – Paksi Veronika – Luksander Alexandra (2014) *A gyermekvállalás időzítésével kapcsolatos lakossági attitűdök egyes bizonytalanági tényezők tükrében*. *Szociológiai Szemle*. 24. évf. 3. szám: 84–112.
- Kopplányi Emese (2018) *Nesze nekem anyaság! Az anyasági hátrány Magyarországon*. In: Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.). *Dilemmák és stratégiák a család és a munka összehangolásában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 305.
- Nagy Beáta – Paksi Veronika (2014) *A munka és a magánélet összehangolásának kérdései a magasan képzett nők körében*. In: Spéder Zsolt (szerk.) *A család vonzásában: Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 159–175.
- Pongrácz Tiborné (2007) *A gyermekvállalás, gyermektelenség és a gyermek értéke közötti kapcsolat az európai régió országaiban*. *Demográfia* 2–3. szám
- Pongrácz Tiborné – Murinkó Livia (2009) *Háztartási munkamegosztás*. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009*. Budapest: TÁRKI – Szociális és Munkaügyi Minisztérium. 95–116.
- Schleutker, Elina (2014). *Determinants of Childbearing: A Review of the Literature*. *Zeitschrift für Soziologie* Band 43. (3) 192–211.
- Sztretykó György (2002). *Válságban van-e a jelenlegi családmodell?* In: Sztretykó György (szerk.) *Globalizáció és család. A családszociológia új kihívásai*. Pécs: Comenius Bt. 39

Gyermeknevelés és munka – baba-mama kutatás

Betekintő

A kisgyermekes családok közt végzett baba-mama kutatás során a munka és a család összeegyeztetése témakörben az alábbi válaszokat kaptuk:

A munka és a család összeegyeztetése a legtöbb megkérdezett szerint lehetséges. A családanyai szerep is legalább annyit ér, mint a munkaerőpiacon dolgozni. A legmegfelelőbb egy kisgyermekes anya számára a rugalmas foglalkoztatás.

A többség, férfiak és nők egyaránt, a gyermek 2 és 6 éves kora közötti időszakban tartja ideálisnak az anya munkába állását.

A férfiak gyermek melletti otthonmaradásával kapcsolatban inkább a nők képviselik a hagyományosabb gondolkodásmódot.

A fiatal szülők közt - habár a mai világban egyre elterjedtebb a férfiak és nők azonos szerepvállalása a családi életben - még mindig magas a tradicionális felfogást vallók aránya. Ugyanakkor a többség egyetért azzal, hogy jó, ha egy családban két kereső van.

BEVEZETÉS

Magyarországon az eddigi kutatási eredmények szerint jellemző a hagyományos családfelfogás, ahol a férj a család fő anyagi fenntartója, és a családi élet és gyermeknevelés főként a feleség felelőssége (Makay-Spéder 2018). Emellett a kétkeresős családmódellet is támogatja a közvélemény legnagyobb része Magyarországon (Pongráczné 2011), vagyis általában helyeslik azt, hogy a feleség, illetve anya is munkát vállaljon, még ha a család eltartásában nagyobbak is látják a férj, a férfi felelősségét. Megjegyzendő, hogy egy szociológiai vizsgálati eredmény (Ravanera 2007) szerint a házas, gyermeket nevelő nők bizonyultak a legaktívabbnak a különböző társadalmi közösségekben – tehát nem szigeteli el társadalmilag a nőket (főként a házas nőket) az, ha a gyer-

meknevelés a férfiakénál nagyobb szerepet játszik az életükben, mivel a gyermek komoly szerepet játszik szülei társadalmi kapcsolatrendszerének kiépülésében (Engler 2017). Nem csak az elszigetelődés, de a lelkiállapot szempontjából sem hátrány, ha egy édesanya otthon marad a gyermekével, a Hungarostudy 2006 kutatás eredményei szerint a GYES-en, GYED-en lévő édesanyák voltak a második legboldogabbak a megkérdezettek közt. (Kopp-Skrabski, 2008).

A magyar gyermekgondozási ellátások (CSED, GYED és GYES) által nyújtott anyagi támogatás megkönnyíti, hogy az anyák akár 3 éves koráig a gyermekükkel maradjanak otthon, és a legtöbbjük él is ezzel a lehetőséggel – így például 2017-ben a 3 évnél fiatalabb gyermekkel rendelkező 25-49 éves anyáknak

csak a 15%-a volt munkavállaló (Makay 2018). A 3-6 éves korú gyermekeket illetően azonban változóban van a közfelfogás – míg 2000-ben még a többség attól tartott, hogy az ennyi idős gyermekek megsínylik, ha az édesanyjuk munkát vállal, addig 2016-ra már csak a kérdezettek alig harmada látta így. A legtöbben emellett úgy gondolják, hogy ha az anyák otthonról (táv munkában) vagy pedig részmunkaidőben dolgozhatnak,

akkor az 1-3 éves korú gyermekek esetében is elfogadható lenne az édesanya munkavállalása. Ez azonban egyáltalán nem jellemző helyzet: míg a szomszédos Ausztriában a nők közel fele részmunkaidőben vállal munkát, nálunk mindössze 5% ez az arány. A 2-3 éves gyermekek anyáinak munkavállalását 2016-ra a magyar közvélemény többsége már helyeselte volna abban az esetben is, „ha elég bölcsőde lenne az országban” (Makay, 2018).

A BABA-MAMA KUTATÁSRÓL

A felmérést a 2018 novemberében megrendezett budapesti Baba-mama expo rendezvényhez kapcsolódóan hirdettük meg. 2402 személy töltötte ki az online kérdőívet, ez kiegészült 431 papír alapú kitöltővel, így összesen 2833 érvényes kitöltő volt. A válaszadók többsége 26-40 év közötti (81,1%), felsőfokú végzettséggel rendelkező (58,7%), és nagy többségük nő (82,7%). Többségük Budapesten (48,3%) és Pest megyében (25,3%) lakik. Közel kétharmaduk (64,5%) házasságban, 28,5%-uk élettársi kapcsolatban él.

A kérdésre választ adók közül 9,9% gyermektelen, 1 gyermeke 49,6%-nak volt, közel harmadának 2 gyermeke (28%), és 3 vagy több gyermekkel a fennmaradó 12,5% rendelkezik. A gyerekszámra a magzatok is beleszámítanak, a válaszadók 28,5%-a volt várandós, ők inkább érezték magukat nagyon boldognak, mint „csak” boldognak. Ugyanakkor a válaszadó férfiak között valamivel többen jelölték meg a 'nagyon boldog vagyok' választ, mint a nők.

A mintánkban a nyolc általánost vagy ke-

vesebbet végzettek aránya mindössze 1%, ennek megfelelően az eredmények végzettség szerinti összehasonlítása is csak annak figyelembevételével lehetséges, hogy a legalacsonyabb végzettségűekre vonatkozó eredmények inkább jelzésértékűek, mint erős statisztikai eredmények.

A megkérdezettek 85%-a, 2407 személy válaszolt a háztartás havi jövedelmére vonatkozó kérdésre. Ennek alapján a legtöbben a 200 ezer és 400 ezer forint közötti sávba tartoznak.

Az általunk föltesztelt kérdések részben az egy- vagy kétkeresős családmodell témáját és az apák szerepével kapcsolatos elképzeléseket járták körül. Kirajzolódik a közvélemény felfogásának árnyalatai abban a kérdésben is, hogy az édesanya a gyermek születése után vállaljon-e újra munkát, és ha igen, akkor gyermeke mennyi idős korában tegye ezt.

Mostani elemzésünkben a gyermekneveléssel járó munka és a munkapiaci munkavállalás összefüggéseire kapcsolódó válaszok értékelésére kerül sor.

OTTHONI SZEREPEK ÉS MUNKAVÁLLALÁS

A mai magyar társadalomban általános a kétkeresős családmodell. Ebben a helyzetben alapvető kérdésként merül fel, hogy meddig

kell, meddig érdemes otthon maradni egy kismamának a gyerekekkel? Csak az édesanya maradhat, maradjon-e otthon a gyerekkel?

Az otthon végzett munka értéke hogyan viszonyul az otthontól távol, a munkahelyen végzett munkához? Mi a jó a kisbabának, mi a jó az édesanyjának? Általában, összeegyeztethető a munka és a család? Kérdéseink az ezekkel kapcsolatos attitűdöket vizsgálták. Általában elmondható, hogy a munka és a család összeegyeztetése a legtöbb megkérdezett szerint lehetséges. A felsőfokú

végzettségűek kicsit nagyobb arányban értenek ezzel egyet, ami arra utalhat, hogy magasabb végzettséggel csökken a munkaerőpiaci kiszolgáltatottság, könnyebb lehet családbarát szempontokat is alkalmazó munkahelyet találni. Összességében 58,8% gondolja összeegyeztetőnek a két területet, és mindössze 12,1% utasítja el az állítást.

1. táblázat: A munkát és a családot össze lehet egyeztetni.

	egyáltalán nem ért egyet	nem ért egyet	egyet is ért meg nem is	egyetért	teljes mértékben egyetért
Mind	4,0%	8,1%	29,1%	32,6%	26,2%
Férfi	3,7%	7,9%	27,1%	31,3%	30,0%
Nő	4,0%	8,2%	29,5%	32,9%	25,4%
Nincs gyereke	3,3%	6,2%	24,8%	38,3%	27,4%
1 gyereke van	3,3%	7,5%	29,0%	34,6%	25,6%
2 gyereke van	5,9%	9,3%	29,6%	28,6%	26,6%
3 vagy több gyereke van	2,8%	9,1%	32,3%	28,9%	26,9%
szakmunkásképző	3,5%	6,9%	22,9%	28,5%	38,2%
érettségi	3,7%	8,7%	27,7%	30,2%	29,7%
érettségi utáni szakképzés	5,0%	9,1%	30,0%	30,5%	25,4%
felsőfokú	3,6%	7,7%	29,8%	34,7%	24,3%

A megkérdezettek többsége szerint jó, ha van két kereső a családban, ugyanakkor a családanyai szerep is legalább annyit ér, mint dolgozni, valamint a legmegfelelőbb egy kisgyermekes anyjának a rugalmas foglalkoztatás lenne. A kisbabák esetében 17%, az 1-3 éves gyermekek esetében 20% gondolja úgy,

hogy nem sínylik meg, ha édesanyjuk dolgozni megy, a 3-6 éves korban azonban már a többség úgy érzi, nem gond a gyermeknek az édesanya munkavállalása. 81% úgy gondolja, a rugalmas munkavállalás a legjobb egy kisgyermekes édesanya számára.

2. táblázat: Mennyire ért egyet a következő állításokkal?

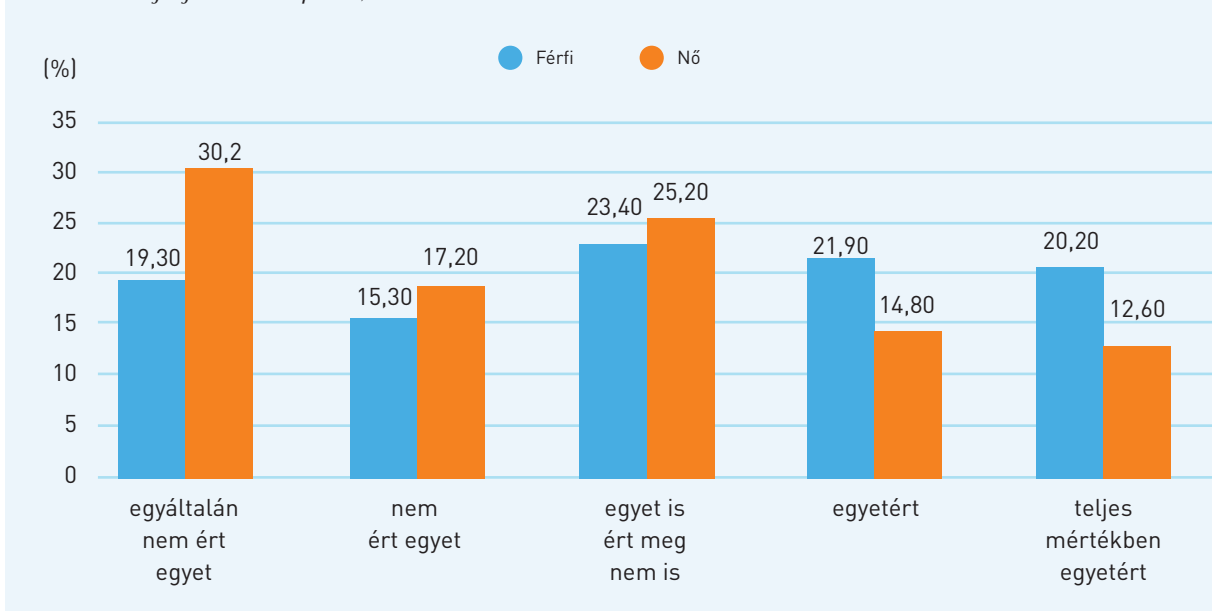
Válaszadók %	egyáltalán nem ért egyet	nem ért egyet	egyet is ért meg nem is	egyetért	teljes mértékben egyetért
Egy kisgyermekes anya számára az a legjobb, ha rugalmas módon (részmunkában, távmunkában) tud dolgozni.	2,2	3,5	13,7	22,8	57,8
A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot.	28,4	16,9	24,8	16,0	13,9
Két kereső kell egy családban.	5,0	7,9	21,5	22,9	42,7
Jó, ha két kereső van egy családban.	0,9	1,4	11,8	25,7	60,2
A háziasszonyi, családanyai szerep önmagában legalább annyit ér, mint munkahelyen dolgozni.	3,5	4,9	13,1	19,6	58,9
A kisbaba megsínyli, ha az anyja dolgozik	8,1	8,6	20,0	23,5	39,8
Az 1 és 3 év közötti gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik	10,1	9,3	22,9	24,3	33,4
A 3 és 6 év közötti gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik	31,7	22,5	25,0	13,3	7,5

CSALÁDMODELL: EGY VAGY KÉT KERESŐ LEGYEN?

Ha részletesebben nézzük az attitűdöket, a különböző csoportok közt jelentős eltérést láthatunk. A férfiak ebben a kérdésben tradicionálisabb álláspontot képviselnek, a nők valamivel nagyobb arányban utasítják el, hogy csak a férfi tartsa el a családot. A férfiak

inkább gondolják úgy, hogy az ő dolguk a pénzkereset, míg a nők feladata a család ellátása (42% egyetértett ezzel, 33% nem). Ugyanakkor a nők többsége éppen ellenkező véleményen volt, 47% nem értett ezzel egyet.

1. ábra: A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot – nemek szerint

Családméret szerint a hagyományos munkamegosztásnak a nagycsaládosok körében a legnagyobb a támogatottsága. A válaszok összefügghetnek azzal, hogy a nagycsaládos létet eleve inkább azok választják, akik közt

elfogadottabb, hogy az édesanya tovább marad otthon a gyerekekkel és nem pénzkereső tevékenységet folytat, illetve ők tapasztalhatják inkább meg, hogy a család így is fenntartható.

3. táblázat: A férfit keresse a pénzt, a nő lássa el a családot – gyermekszám szerint

A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot	Nincs gyereke	1-2 gyerekesek	3-nál több gyerekesek
egyáltalán nem ért egyet	33,20%	28,20%	25,90%
nem ért egyet	19,40%	17,50%	11,70%
egyedül is ért meg nem is	22,40%	25,10%	25,70%
egyedül	14,20%	15,90%	17,80%
teljes mértékben egyedül	10,80%	13,30%	19,00%

Ha arra kérdezzük rá, kell-e két kereső a családban, ezt a nagycsaládosok kicsit kevésbé támogatják, és, bár ennek szükségességét elismerik, a bizonytalanok aránya köztük

a legmagasabb. Az erre a kérdésre adott válaszok valószínűleg sok esetben inkább a tényszerű helyzetet rögzítik, mint az ideálisnak tartott állapotot.

4. táblázat: Két kereső kell egy családban

	Nincs gyereke	1-2 gyerekesek	3-nál több gyerekesek
egyáltalán nem ért egyet	4,90%	4,60%	7,20%
nem ért egyet	6,30%	7,90%	9,30%
egyet is ért meg nem is	18,70%	21,30%	25,50%
egyetért	24,60%	23,20%	19,70%
teljes mértékben egyetért	45,50%	43,00%	38,30%

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy arra a kérdésre válaszolva, kell-e két kereső a családban, a teljesen vagy részben elutasítók jóval kevesebben vannak, mint azok, akik egyetértenek azzal, hogy a férfi keresse a pénzt,

a nő lássa el a családot – ami pedig nem a két-keresős modellel való egyetértést tükrözi. E mögött az ellentmondás mögött az ideális kép és a valóságos helyzet, a realitás (szükség van két keresőre) különbözősége állhat.

5. táblázat: A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot – végzettség szerint

	szakmunkásképző, szakiskola	érettségi	érettségi utáni szakképzés	felsőfokú
egyáltalán nem ért egyet	15,20%	23,80%	23,70%	23,70%
nem ért egyet	8,70%	14,40%	15,40%	15,40%
egyet is ért meg nem is	29,00%	24,80%	27,80%	27,80%
egyetért	21,70%	15,20%	16,50%	16,50%
teljes mértékben egyetért	25,40%	21,80%	16,70%	16,70%

Az egykeresős családmódel elutasítása a végzettség emelkedésével érthetően emelkedik, hiszen a nők tanulásának fontos célja, hogy az életükben a tanultakat felhasználhassák. A végzettséggel való kapcsolat arra utal, hogy a két kereső megléte elsősorban nem pénz-

kérdés, hanem a társadalmilag hasznos élet iránti igény megmutatkozása, amivel összecseng, hogy a jövedelem növekedésével is ugyanez az összefüggés mutatható ki, vagyis nem a pénz, kereset hiánya a legfontosabb háttértényező.

6. táblázat: A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot – havi jövedelemszint szerint

	200 000 Ft. alatt	200 000- 400 000 Ft. között	400 001- 600 000 Ft. között	600 000 Ft. fölött
egyáltalán nem ért egyet	18,40%	26,30%	30,90%	41,00%
nem ért egyet	11,60%	17,70%	17,90%	19,30%
egyet is ért meg nem is	28,20%	25,10%	25,60%	15,60%
egyetért	18,70%	16,00%	14,40%	12,20%
teljes mértékben egyetért	23,10%	14,80%	11,20%	11,90%

Ez arra utal, hogy a gyerekszületés ösztönzése nem oldható meg csupán anyagi támogatással, lehetővé kell tenni, hogy a nők a család mellett igényeik, saját magukkal szemben támasztott elvárásaik szerint munkát is tudjanak vállalni. Fontos azonban, hogy a szabad választás lehetősége meg-

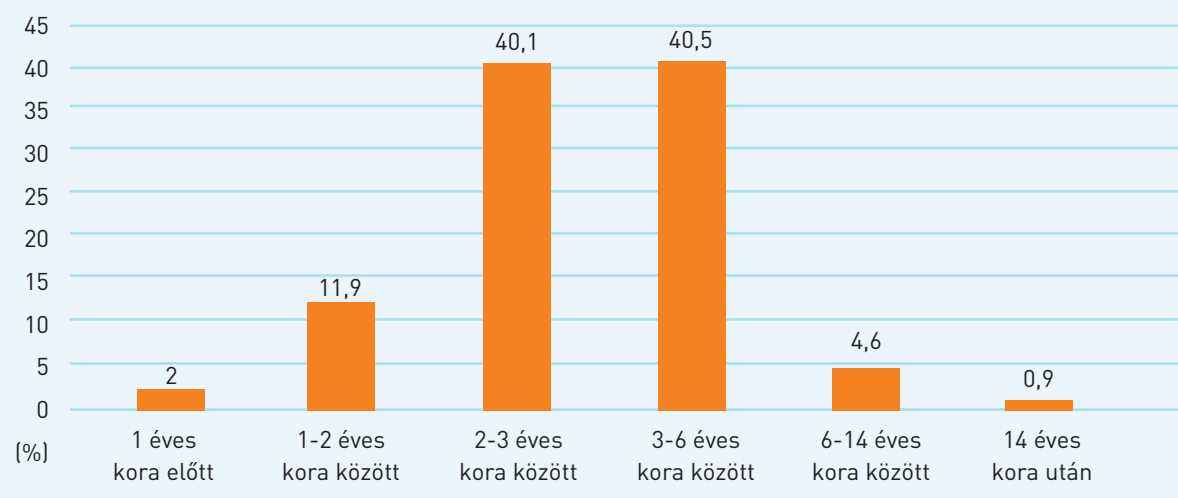
maradjon a családi és munkahelyi feladatok vállalása közt, hiszen még mindig úgy gondolja a megkérdezettek majdnem egye-gyede, hogy a háziasszonyi, családanyai szerep értéke kisebb, mint a munkahelyen végzett tevékenységeké.

MUNKAVÁLLALÁS A GYERMEK SZÜLETÉSE UTÁN

A válaszadók többsége, férfiak és nők egyaránt, a gyermek 2 és 6 éves kora közötti időszakban tartja ideálisnak az anya munkába állását. Ugyanannyian jelölték meg a 2 és

3 éves kor közötti időszakot, mint amennyien az óvodás kort. Az 1 éves kor előtti, illetve a 6 éves kor utáni munkavállalás támogatottsága alacsony.

2. ábra: A gyermeke születését követően Ön szerint mikor lehet, érdemes újra munkát vállalni az édesanyának? (%)

A nagycsaládosok később vállalnának munkát, az óvodás kort jelölték meg a legtöbben, míg a kevesebb gyermekkel rendelkezők vagy még csak gyermeket tervezők már a 2-3 éves életkort is megfelelőnek tartják.

Az egy éves kor előtti munkavállalás elutasíttottsága a megkérdezettek közt magas, összesen mindössze 2%-uk tartja megfelelőnek, legtöbben a még gyermektelenek közül.

7. táblázat: A gyermeke születését követően Ön szerint mikor lehet, érdemes újra munkát vállalni az édesanyának?

	Nincs gyermeke	1-2 gyerekesek	3-nál több gyerekesek
1 éves kora előtt	3,80%	1,80%	1,80%
1-2 éves kora között	14,30%	12,10%	9,40%
2-3 éves kora között	38,90%	42,00%	29,50%
3-6 éves kora között	37,40%	39,60%	48,00%
6-14 éves kora között	4,50%	3,90%	8,80%
14 éves kora után	1,10%	0,60%	2,60%

A munkába visszatéréshez a gyermek ideális kora a végzettséggel szorosan összefügg, minél magasabb, annál korábban gondolják érdemesnek a munkavállalást. Egy éves

kor előtt azonban még a legmagasabb végzettségűek közt is kevesen, mindössze 2,7% tartaná ezt helyesnek.

8. táblázat: A gyermeke születését követően Ön szerint mikor lehet, érdemes újra munkát vállalni az édesanyának? – végzettség szerint

	érettségi	érettségi utáni szakképzés	felsőfokú végzettség
1 éves kora előtt	1,00%	1,00%	2,70%
1-2 éves kora között	8,80%	7,70%	14,90%
2-3 éves kora között	32,40%	36,50%	43,80%
3-6 éves kora között	52,30%	47,70%	34,60%
6-14 éves kora között	5,00%	6,00%	3,40%
14 éves kora után	0,50%	1,10%	0,70%

Minél magasabb a család jövedelme, annál kevésbé értenek egyet azzal az állítással, hogy „az 1 és 3 év közötti gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik”. Igaz ez minden általunk kérdezett gyermek korcsoport esetében

(csecsemő, kisgyermek, gyermek). Ennek hátterét is érdemes lenne vizsgálni, pl. mennyiben vesznek igénybe külső segítséget a magasabb jövedelemmel rendelkező családok és adják át a gondozási feladatokat az anyák.

Szintén fontos tényező lehet, hogy a magasabb háztartási jövedelem valószínűleg sok esetben két keresőt jelent a családban,

így természetesen pozitívabbnak ítélik meg a saját gyakorlatukat, vagy az ahhoz közelebb eső válaszlehetőségeket.

9. táblázat: Mennyire ért egyet a következő állításokkal? – havi jövedelemszint szerint

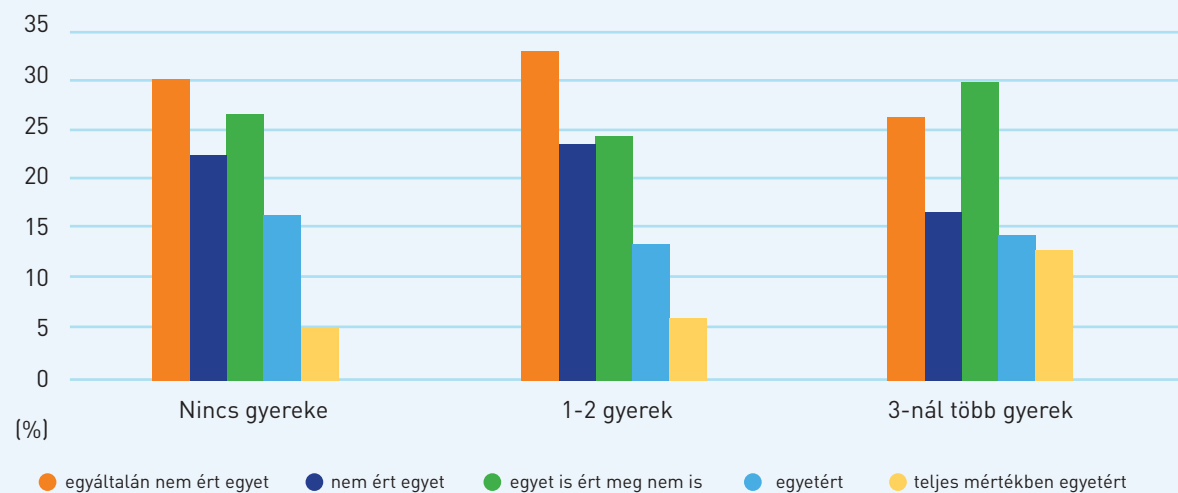
	200 000 Ft. alatt	200 000- 400 000 Ft. között	400 001- 600 000 Ft. között	600 000 Ft. fölött
egyáltalán nem ért egyet	6,50%	6,70%	8,00%	15,20%
nem ért egyet	5,50%	8,30%	10,10%	8,10%
egyet is ért meg nem is	25,30%	19,90%	17,30%	19,90%
egyetért	21,50%	22,40%	25,10%	22,60%
teljes mértékben egyetért	41,30%	42,60%	39,50%	34,10%

A generációk közti szemléletmódváltás is tetten érhető. Minél idősebbek a válaszadók, annál inkább egyetértenek azzal, hogy a kisbaba megsínyli, ha az anya dolgozik. A 25 év alattiak kevésbé értenek egyet ezzel (14% nem ért egyet, emellett 31% bizonytalan), az ennél idősebbek azonban nagy többséggel inkább egyetértenek az állítással, szintén alacsony elutasítási aránnyal.

Általánosságban magas az elutasítók aránya azzal az állítással kapcsolatban, hogy még

3 és 6 éves kor közt sem jó a gyereknek, ha az édesanyja dolgozik. A nagycsaládosokra is inkább ennek a nézetnek az elutasítása jellemző, habár kisebb mértékben, mint a kevesebb gyermekkel rendelkezők közt. Fontos, hogy az ilyen életkorú gyermeket nevelő édesanyák számára már biztosítson a társadalom lehetőséget a munkavállalásra, hiszen könnyebben érezhetik azt, munkájuk felesleges, a gyermekük már nem igényli az egész napos felügyeletet.

3. ábra: A 3 és 6 év közötti gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik – gyermekszám szerint

A 3-6 éves gyermekekre vonatkozó állítás esetén egyértelműen minél magasabb a válszadók iskolai végzettsége, annál inkább

utasítják el, hogy a gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik.

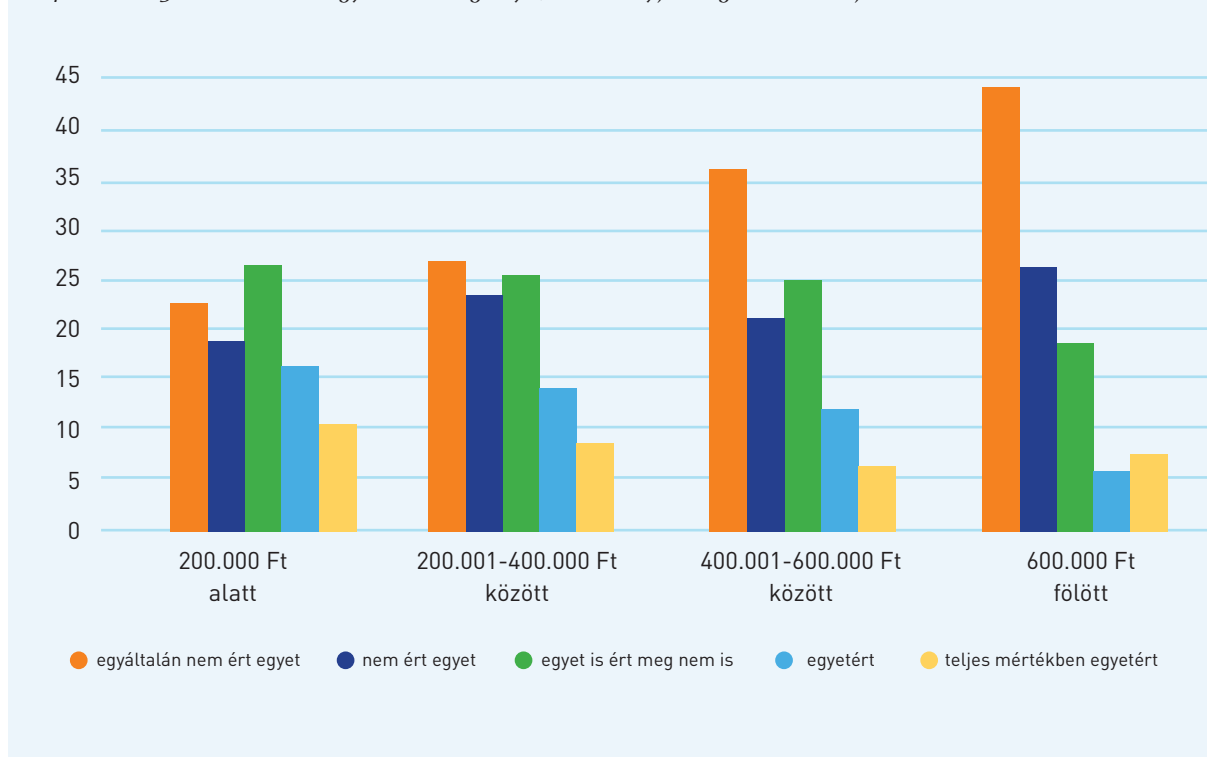
10. táblázat: A 3 és 6 év közötti gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik – végzettség szerint

	8 általános vagy kevesebb	szak-munkásképző,	érettségi	érettségi utáni szak-	felsőfokú
egyáltalán nem ért egyet	11,10%	26,10%	24,40%	28,20%	35,70%
nem ért egyet	14,80%	8,00%	23,40%	20,90%	24,40%
egyet is ért meg nem is	18,50%	26,10%	26,50%	29,00%	23,20%
egyétért	37,00%	19,60%	15,70%	14,20%	11,40%
teljes mértékben egyétért	18,50%	20,30%	10,00%	7,70%	5,40%

A nők a férfiaknál kisebb arányban értenek egyet azzal az állítással, hogy a 3-6 éves gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik. A 3-6 éves gyermekek esetén a 35 év alattiak jelentős többsége gondolja azt, hogy nem

ártana ezeknek a gyermekeknek az anya munkavállalása. Megfigyelhető az anyai munkavállalás nagyobb elutasítása magasabb jövedelem esetén.

4. ábra: A 3 és 6 év közötti gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik – havi jövedelemszint szerint

KI MARADJON OTTHON A GYERMEKKEL?

A gyerekek vállalása során a férfiak egyre több feladatot vállalnak, ezek közül az egyik fontos kérdés, ki maradjon otthon a gyerekekkel? Míg a tradicionális felfogás szerint ez a nő feladata, egyre többen gondolják úgy, hogy ezt az édesapa is megteheti.

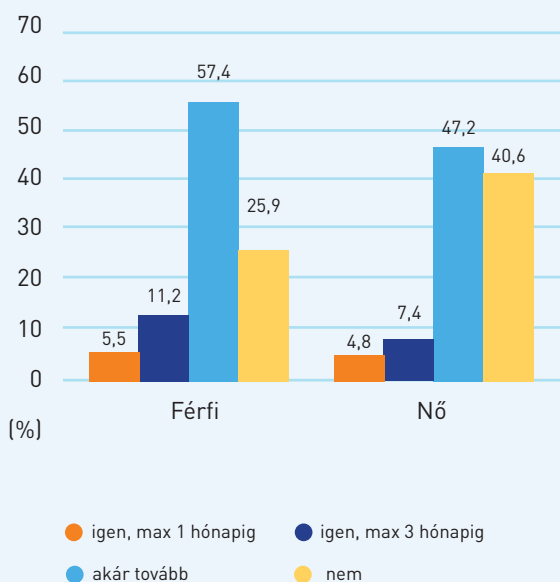
De mennyire támogatott ez a felfogás a társadalomban? Mennyire gondolják így a szülők, hogy valóban jó, ha a férfi marad otthon?

A megkérdezettek többsége el tudja képzelni azt, hogy legalább rövid ideig, de a férfi maradjon a gyerek mellett, de az elutasítás mértéke jelentős. Érdekes, hogy ebben a kérdésben inkább a nők képviselik a hagyományosabb gondolkodásmódot, míg a férfiak közt csak 25,9% szerint nem jó ez a felállítás, a nők 40,6%-a nem tudja elképzelni, hogy a férfi vállalja ezt a feladatot. Ez az eredmény fontos jelzés, hogy a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatok megosztásának hiányosságait csak úgy lehet csökkenteni, ha nem csak a férfiakat, hanem a nőket is meggyőzzük, a férfiak is kompetensek a gyermekneveléssel kapcsolatos tennivalókban.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban a népesedéssel kapcsolatos egyik legfontosabb területet, a munka-család összeegyeztetésének háttérét adó attitűdöket, elgondolásokat vizsgáltuk. Az eredmények azt mutatják, hogy a család és munka összeegyeztetését a többség lehetségesnek tartja. Habár sok szempontból tradicionális még a mai felfogás, jelentős azoknak a köre, akik szükségesnek tartják a nők nagyobb szerepvállalását a családi életen kívül is. Emellett a családanyai szerepet is legalább annyira értékelik, mint a munkahelyen végzett tevékenységet.

5. ábra: Elképzelhetőnek tartja, hogy a gyermekvállalás során a pár férfi tagja maradjon otthon a gyermekkel, fizetett gyermekgondozási szabadságon?

Habár még mindig sokan értenek egyet azzal, hogy a férfi dolga a család eltartása, a nőké a háttér biztosítása, mégis kevesen gondolják úgy, hogy elég egy kereső a családban – még a javuló családtámogatási környezetben is sokan érzik úgy, hogy a körülmények befolyásolják a döntésüket. Abban, hogy meddig szükséges otthon maradni a gyermekkel aránylag nagy az egyetértés, itt a családmérettel és a végzettséggel kimutatható összefüggések figyelemre méltóak. Mára általánosan elfogadott, hogy a gyermek 2-6 éves kora közt az édes-

anya, ha szükségét érzi, a család mellett munkát is vállal – ehhez a legmegfelelőbbnek a rugalmas munkavégzési lehetőséget tartják. Abban azonban, hogy ki maradhat otthon a gyermekkel, erősen polarizált a gondolkodás, sokan vannak, kiváltképpen a nők közt, akik nem tartják elképzelhetőnek, hogy a férfi vállalja ezt a feladatot, de még többen azok, akik számára ez akár hosszabb időre, évekre is elfogadható.

Mindezek alapján fontos, hogy a családpolitika megteremtse és megtartsa annak feltételeit, hogy a nők – és így a családok – számára valódi választás legyen a családanyai és a munkahelyi szerep is, illetve ne legyenek végleges, a másik lehetőséget kizáró választásra kényszerítve azok, akik minden területen helyt akarnak és tudnak állni.

Felhasznált irodalom

Engler Ágnes (2017). *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat.

Kopp M. – Skrabski Á. (2008). *Kik boldogok a mai magyar társadalomban?* In: Kopp Mária (szerk): *Magyar lelkiállapot 2008*. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Makay Zs. – Spéder Zs. (2018). *Apaság: a férfiak gyermekvállalása és családi szerepei*. In: Demográfiai portré 2018. Budapest: KSH NKI.

Makay Zsuzsanna (2018). *Családtámogatás, női munkavállalás*. In: Demográfiai portré 2018. Budapest: KSH NKI.

Székely András - Balogh Enikő - Béres Orsolya -
Nyírády Adrienn - Trieb Mariann

Családbarát Munkahely pályázatok 2012 és 2018 között

Betekintő

A Családbarát Munkahely programban a nyertes pályázatok száma több mint a duplájára emelkedett, a rendelkezésre álló keretösszeg több mint háromszorosára nőtt a teljes vizsgált időszak folyamán.

A legtöbb nyertes pályázó a magas foglalkoztatási szintnek megfelelően a közép-magyarországi régióból került ki, és nagy számban voltak köztük költségvetési szervek, ami jól mutatja, hogy jelentős az igény a közszférában a családbarát munkahelyi megoldások iránt. A vizsgált időszakban a nyertes pályázati programok közel 160 ezer munkavállalót értek el. A teljes időszakot tekintve a legnagyobb igény a munkahely által biztosított közös családi programokra, a gyermekek – főként a tanítási szünetek idejére megoldott – felügyeletére, illetve a rugalmas munkavégzés lehetőségének megteremtésére mutatkozott.

A pályázatok elemzéséből kitűnik, hogy a családbarátság szemlélete nem csak a nők, azaz az édesanyák számára fontos, hiszen több az olyan vállalkozás, költségvetési szerv is a pályázók, sőt a nyertesek közt, ahol többségében férfiak dolgoznak.

BEVEZETÉS

A családokra, a családbarátságra először az első Orbán-kormány fordított kiemelt figyelmet. 2000-ben hirdették meg a Családbarát Munkahely díjat,¹⁷ amely 2011-ben megújult, és azóta anyagi elismerést is adó pályázatként jelenik meg minden évben. A társadalomnak, a munkaadóknak fel kell ismerniük a családbarátság előnyeit, meg kell tanulniuk odafigyelni a munkavállalók ezzel kapcsolatos igényeire, az ezt alátámasztó,

ösztönző jogszabályi környezetre. A családbarát szemlélet és működés népszerűsítését, terjesztését szolgálja ez a pályázat, amely azt a felismerést erősíti, hogy a munkaadó számára is fontos a munkavállaló magánéleti és munkahelyi kötelezettségeinek összehangolása, hiszen ez minél sikeresebben valósul meg, annál hatékonyabb munkaerővel lehet dolgozni.¹⁸ Az ebbe a körbe tartozó intézkedéseknek az a fajta rugalmasság adja

¹⁷ Létezik más civil kezdeményezés is, pl. a Három Királyfi, Három Királynő Alapítvány, mely 2013-ban alapította a Családbarát Vállalat díjat (<http://www.haromkiralyfi.hu/csaladbarat-vallalat>). Emellett igyekszik felhívni és a figyelm középpontjába állítani olyan személyeket, akik kiemelkedő tevékenységet végeznek a társadalom lelki egészségéért, támogató közösségek létrejöttéért, a családbarát szemléletért, mások boldogulásáért, a kívánt gyermekek megszületéséért (<http://www.haromkiralyfi.hu/kopp-skrabski-dij-2018>).

¹⁸ Családbarát munkahelyek kialakításának és fejlesztésének támogatása. Pályázati felhívás. http://www.emet.gov.hu/felhivasok/csaladbarat_munkahelyek_kialakitasanak_es_fejlesztesenek_tamogatasaz/

az alapját, amely támogatóbb környezetet teremt, ezzel csökkentve a feszültséget, így növelve a munkával, karrierrel való nagyobb elégedettséget. Végeredményben a család és a munka közötti harmóniát próbálják elősegíteni (Nagy és mtsai 2018).¹⁹

A Nemzeti Család – és Szociálpolitikai Intézetet az Emberi Erőforrások Minisztériuma kérte fel arra, hogy a 2012-2014. évi „Családbarát munkahelyek kialakítására és fejlesztésének támogatására” elnevezésű pá-

lyázat nyertes projektjeit elemezze. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért a teljes időszakot, 2012-2018. éveket tekintette át, ennek során számba vette a családbarát munkahellyel kapcsolatos kutatási eredményeket, valamint elemezte a Családbarát Munkahely felhívásra beadott pályázatokat, felhasználva a Nemzeti Család – és Szociálpolitikai Intézet által készített korábbi elemzést is.

CSALÁDBARÁTSÁG, CSALÁDBARÁT MUNKAHELY

A családbarát munkahely szükségessége

A család Magyarország legfontosabb nemzeti erőforrása, ezért a család és munka összeegyeztetése, a munkahelyek családbarát működésének ösztönzése, támogatása kiemelt állami feladat. Ennek megfelelően a 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről már a bevezetőjében kiemeli, hogy az állam segíti a munkavállalás és a családi élet összeegyeztetését, valamint a 15.§ 1. bekezdésében így fogalmaz: Az állam a család és a munkavállalás összeegyeztethetőségének érdekében ösztönzi a részmunkaidőben történő, illetve az egyéb atipikus foglalkoztatási formákban való munkavégzést.

A családbarát munkahelyek iránti fokozott érdeklődés részben a nők és a férfiak társadalmi, munkaerőpiaci helyzete javításának szempontjából, részben pedig a demográfiai

helyzetre adott válaszként jelent meg a köztudatban. Az utóbbinak oka, hogy az összehasonlító demográfia vizsgálatok megállapításai szerint ott születik több gyermek, ahol a nőknek a gyermekvállalás mellett nem kell lemondaniuk a szakmai munkájukról, önállóságukról, keresetükről (Kapitány-Spéder 2012). Ahogy Kopp Mária már 2007-ben megfogalmazta: „A nők senki másnak át nem adható hivatása a gyermekek világrahozatala. ... Ezzel párhuzamosan viszont a társadalom érdeke az is, hogy a szakmai jövőjükbe, más szociális feladataik elvégzésébe fektetett energiáik, erőfeszítéseik ne vesszenek kárba. A nők számára kulcskérdés, hogy a tanulásba fektetett erőfeszítéseiket kamatoztassák, ugyanakkor pedig annyi gyermeket szüljenek és neveljenek, amennyit

¹⁹ A környező országokban a 2000-es években (ill. második felében) szintén hangsúlyt kap ez a szemléletmód. Szlovákiában például 2000 óta, Szlovéniában 2007 óta évente átadja a kormány az Év Családbarát Vállalkozása díjat, és elnyerésének a kritériumai között a családoknak nyújtott szolgáltatások is szerepelnek. Csehországban 2012. januárjában egy oktatási törvénymódosítás lépett hatályba, aminek következtében számos vállalat jelezte, hogy olyan munkahelyi napköziket kíván létrehozni, melyek megfelelnek a kötelező higiéniai normáknak és szakmai személyzettel rendelkeznek. Lengyelországban pedig egy 2013-as jogszabály kibővítette azt a listát, mely azokat a cégeket tartalmazta, amelyek kérhetnek állami támogatást kisgyermekellátási férőhelyek fenntartására.

szeretnének.” (Kopp–Skrabski 2007)

A pszichés jól-lét mutatók szoros összefüggést mutatnak a nők esetében a családi és munkahelyi szerepek közti konfliktus mértékével. Több probléma, nehézség esetén alacsonyabb értéket találunk mind az étellel való elégedettség, mind a boldogság szempontjából, ellenben magasabb a depresszió előfordulása és több pszichoszomatikus tünetről számolnak be. (Ádám és mtsai 2008)

A családbarátság, az esélyteremtés lehetőségeként, az iskolázott nők hátrányos meg-

különböztetése csökkentésének módjaként jelenik meg Kopp Máriánál. Ide sorolja a rugalmas munkaidőt, az otthoni távmunkát, és elsősorban a gyermekvállalást támogató munkahelyi környezetet. De a családbarátság a férfiak szempontjából is fontos, mivel a gyermek megléte, illetve az, hogy nehéz élethelyzetben gyermekére számíthat, negyedére csökkenti a 40-69 éves korosztályban a halálozás kockázatát (Kopp és mtsai 2008) - márpedig családbarát munkahelyi környezetben ez könnyebben érhető el.

A CSALÁDBARÁT MUNKAHELY FOGALMA

Először fontos a családbarát fogalom/jellemző meghatározása. Általában a munka-magánélet összehangolását segítő megoldásokat, illetve az ezt támogató szemléletmódot nevezhetjük családbarátnak. Szűkebb értelemben a családbarát fogalom azt jelenti, hogy a munkáltató figyelembe veszi, ha a munkavállaló családtagokról, így kiskorú gyermekről gondoskodik, és olyan intézkedéseket hoz, amelyek ezt a gondoskodást megkönnyítik. Tágabb értelemben családbarátnak akkor tekinthető egy munkahely, ha olyan körülményeket biztosít, amellyel elősegíti, hogy a szervezetnél dolgozó munkavállalók minél hatékonyabban össze tudják egyeztetni a munkavállalást a családi teendőikkel, a családi, illetve magánéletükkel, és ezzel mind a munkában, mind a családban az életük minél inkább kiteljesedjen (Családbarát munkahely 2018). Ide érthetjük a munkáltatói hozzáállást és azokat az intézkedéseket, amelyek a munkavállalót és, ezáltal, annak családját segítik akár mentális, akár anyagi tekintetben, kiemelt hangsúlyt fektetve a munka és család közötti időgazdálkodás során az egyensúly elősegítésére. Egy munkahely tehát annál közelebb áll a „családbarát”

ideális fogalmához, minél több családbarát jellemzővel rendelkezik, minél több olyan intézkedést vezet be, amelyet a szakirodalom – részben külföldi összehasonlítások alapján – a családbarát intézkedésekhez sorol.

A szűkebb értelemben vett családbarát fogalomkörbe az olyan megoldások sorolhatók, amelyek kedvezményezettjei a családok (Fail és mtsai 2015). Ugyanakkor meg kell említeni, hogy mindazok az intézkedések, amelyek csökkentik a munkahelyi stresszt, egyben a munka-család egyensúly fenntartását is elősegítik, így tágabb értelemben szintén családbarátnak tekinthetők.

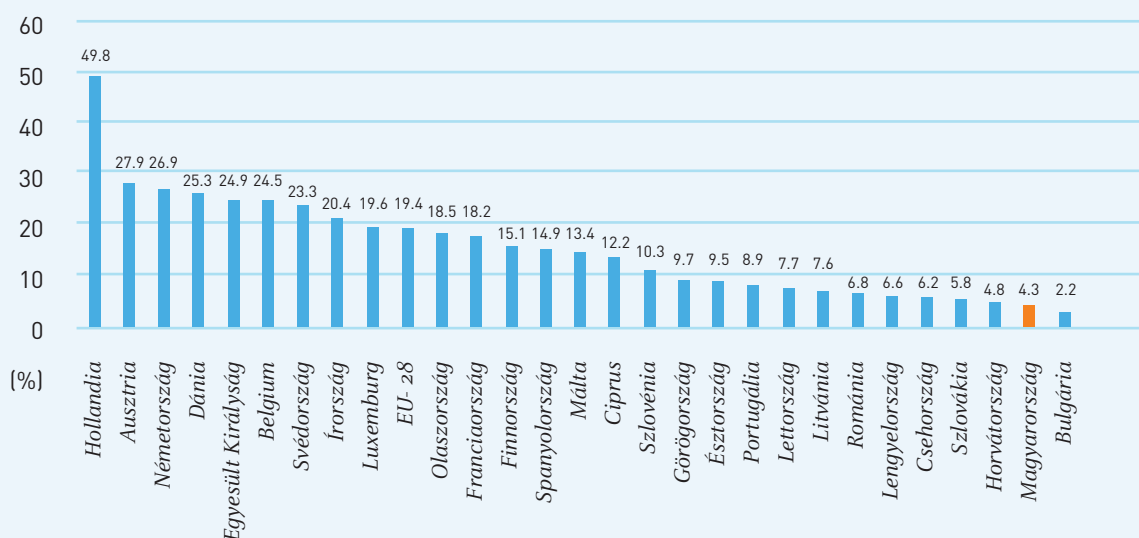
A munka-magánélet összekapcsolásának kihívásait leggyakrabban a kisgyermekes női munkavállalók esetében említik a mindennapokban. Manapság már egyre inkább előtérbe kerül az a szempont is, hogy a célcsoportot tágabban kellene értelmezni, beleértve nemcsak a kisgyermekes anyákat, hanem az apákat, valamint más munkavállalói csoportokat is, mint például a beteg, idős családtagot gondozó alkalmazottakat. Tágabb értelemben tehát minden munkavállaló érintettnek tekinthető.

ATIPIKUS MUNKAFORMÁK

Egyik módja, hogy a munkaadók segítsék a munka-magánélet összehangolását, hogy rugalmasságot adnak a munkavállalóknak a munkavégzés feltételeinek módosítását illetően. A hazai munkaerőpiac konzervatívnak mondható abban a tekintetben, hogy a foglalkoztatottak jelentős hányada tipikus munkarend szerint dolgozik. „2013-ban az alkalmazásban álló férfiak 69,3, a nők 74,5%-a dolgozott normál (egyműszakos)

műszakrendben, a többiek pedig különböző atipikus munkarend szerint.” (KSH 2014) Magyarországon az atipikus formában foglalkoztatottak aránya nemzetközi viszonylatban alacsony, az EU 28 tagországa közül csak Bulgáriában volt alacsonyabb 2017-ben, amikor a KSH adatai szerint Magyarországon a 15-64 éves foglalkoztatottak mindössze 4,3%-a dolgozott részmunkaidőben.

1. ábra: A 15–64 éves népesség részmunkaidős foglalkoztatási aránya (%) az EU28 országaiban 2017-ben (KSH)

A CSALÁDBARÁT MUNKAHELY PÁLYÁZAT EREDMÉNYEINEK ELEMZÉSE

Családbarát munkahely pályázat

A pályázat célja

A pályázat célja olyan családbarát munkahelyek kialakítását és fejlesztését megvalósító programok támogatása, melyek elősegítik a családi, magánéleti és munkahelyi köte-

lezettségek összehangolását. A pályázat támogatni kívánja azokat a családbarát munkahelyi gyakorlatokat és politikákat, a munka és családi élet összehangolását elősegítő

intézkedéseket és fejlesztéseket, melyek hozzájárulnak e cél hatékony megvalósulásához. Apályázatnyertesiejogosulttá válnak a „Családbarát Munkahely” cím használatára is.

A rendelkezésre álló keretösszeg, az igényelhető támogatás összege

A keretösszeg 2011 után évről évre kissé csökkent, 2012-ben 23 000 000 Ft volt, 2013-ban 22 800 000 Ft és 2014-ben 22 700 000 Ft, így 2012 és 2014 között összesen 68 500 000 Ft támogatás szétosztására volt lehetőség a pályázatokat benyújtó szervezetek között. Az ezt követő 4 évben jelentősen megnőtt a megpályázható összeg, 2015-ben 50 000 000 Ft-ot, 2016-ban 40 000 000 Ft-ot, 2017-ben 60 000 000 Ft-ot, 2018-ban pedig 75 000 000 Ft-ot osztottak szét a pályázó cégek között, ami így összesen 225 millió Ft-ot jelentett.

2012 és 2014 között a nagy érdeklődésre való tekintettel és annak érdekében, hogy többen részesülhessenek támogatásból a pályázónként igényelhető vissza nem térítendő támogatás összege kismértékben csökkent, 2012-ben még 2 000 000 Ft volt, 2013-ra ez 1 500 000 Ft-ra csökkent, és ez az összeg

maradt 2014-ben is. Majd a keretösszeg növekedési időszakában 2015 és 2018 között a pályázható összeg is növekedett, és 2018-ban már 5 000 000 Ft-ra pályázhattak a munkahelyek.

A pályázatok elemzése során használt módszertan

A családbarát munkahely pályázatok intézkedéseinek elemzéséhez első körben egy típus-rendszert alakítottunk ki. Ennek felállításánál a pályázati program célkitűzéseit és a vonatkozó szakirodalmat vettük alapul. Minden nyertes pályázat minden megvalósított intézkedését besoroltuk egy-egy típus alá. Egy pályázatban több intézkedés is megvalósításra kerülhetett, ezért az intézkedések száma meghaladja a nyertes pályázatokét. Ezután minden egyes típus alá tartozó intézkedést elemeztünk és összefoglaltunk. Ezzel párhuzamosan a nyertes pályázatok főbb jellemzőit rögzítettük, így egy rövid statisztikai elemzésre is lehetőségünk nyílt, melyben éves összehasonlításban számszerűsítettük a főbb trendeket.

Eredmények

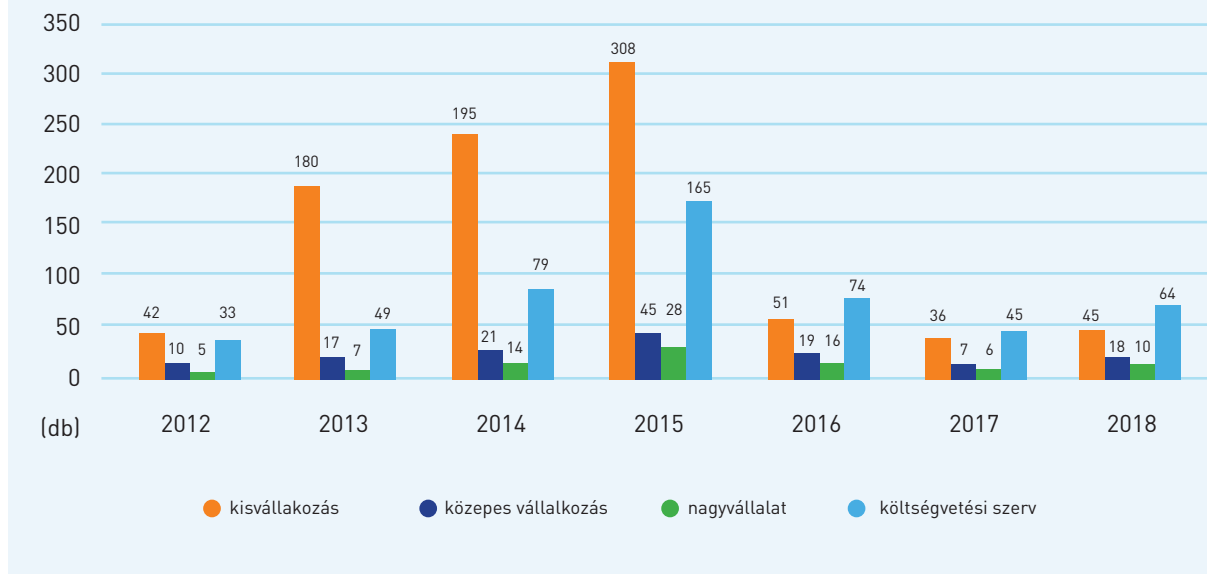
A beadott pályázatok köre

A Családbarát Munkahely pályázatra jelentkezők száma 2015-ig évről évre jelentősen nőtt. 2016-tól mérsékeltebb érdeklődést mutatnak az adatok, ekkor jelentek meg ugyanis azok az

európai uniós pályázatok, amelyek szintén a családbarát munkakörnyezet kialakítását támogatták.

²⁰ GINOP-5.3.2-16 Rugalmas, családbarát foglalkoztatási módszerek bevezetése a munkáltatóknál, TOP-6.2.1-15 Családbarát, munkába állást segítő intézmények, közszolgáltatások fejlesztése

2. ábra: A beadott pályázatok száma munkahelytípus szerint (db) (2012-2018)

Mint látható, 2012-2015 között a legnagyobb arányban kisvállalkozások pályáztak, a támogatási igény több mint felét 50 fő alatti foglalkoztatotti létszámmal működő cégek nyújtották be 2016-tól azonban többségbe kerültek a költségvetési szervek az indulók között. A közepes és nagyvállalatok aránya

számottevő változást nem mutat, 5-13% körül mozgott a vizsgált időszak folyamán. Összeségében 350-nel több kisvállalkozások által benyújtott pályázat érkezett, mint költségvetési szervek által benyújtott. Ez azt is jelenti, hogy az összes beadott pályázat több mint fele kis cégektől érkezett.

1. táblázat: A beadott pályázatok száma és megoszlása munkahelytípus szerint (2012-2018)

	2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		összesen	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Kisvállalkozás	42	47	180	71	195	63	308	57	51	32	36	38	45	33	857	54
Közepes vállalkozás	10	17	17	7	21	7	45	8	19	12	7	8	18	13	137	9
Nagyvállalat	5	6	7	3	14	5	28	5	16	10	6	6	10	7	86	5
Költségvetési	33	36	49	19	79	25	165	30	74	46	45	48	64	47	509	32
Összesen	90		253		309		546		160		94		137		1589	

Részletesebben vizsgáltuk a pályázó költségvetési intézmények típusát is 2012-2018 között. A költségvetési intézmények családbarát hozzáállása mind a nagyszámú közalkalmazott és köztisztviselő, mind a példaadás szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. A munkáltatók és munkavállalók családbarát szemléletváltása nem valósítható meg ott, ahol ugyanez a költségvetési intéz-

mények körében sem működik. Az adatok alapján megállapítható, hogy legnagyobb számban önkormányzatok jelentkeztek családbarát intézkedések megvalósítására. A szociális, kulturális, és büntetés végrehajtási intézmények, valamint bíróságok nyújtottak még be jelentős számú pályázatot a családbarát munkakörnyezet kialakítására.

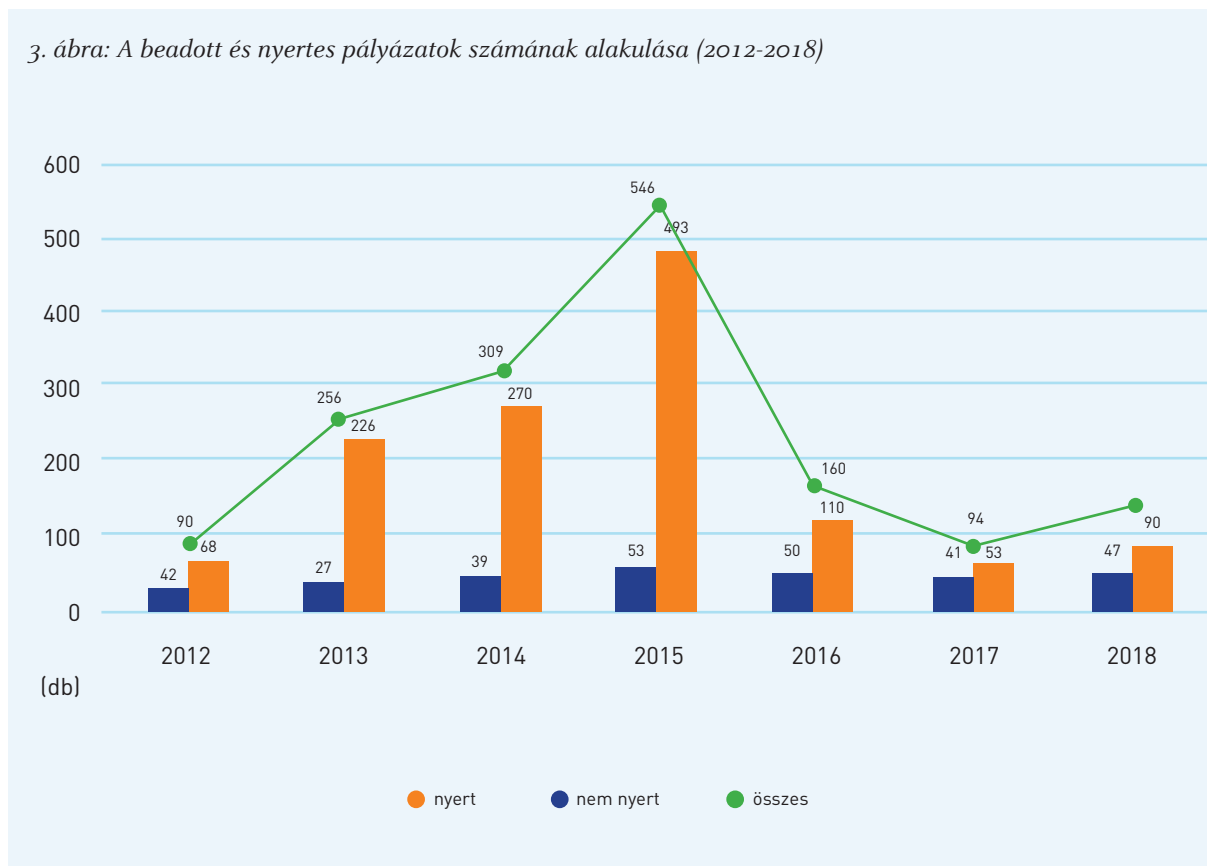
2. táblázat: A pályázó költségvetési intézmények megoszlása (db) (2012-2018)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	össze- sen
Önkormányzat	6	7	27	75	27	16	16	174
Szociális, gyermek- védelmi int.	7	13	21	29	9	4	4	87
Művelődési ház	5	9	7	15	10	4	9	59
BV intézet	2	5	5	11	8	1	3	35
Törvényszék	-	-	-	-	5	5	13	23
Egyetem	2	3	5	4	3	2	4	23
Kórház, egészségügyi int.	3	2	1	5	4	3	3	21
Országos szervek	2	2	3	5	1	2	4	19
Óvoda	-	2	4	7	2	-	2	17
Egyéb	5	3	1	3	2	2	1	17
Rendőrség	-	-	3	5	2	2	3	15
Kormányhivatal	-	3	1	3	1	3	-	11
Iskola	1	-	1	2	-	-	-	4
Tankerületi központ	-	-	-	-	-	2	2	4
Összesen	33	49	79	164	74	46	64	509

A nyertes pályázatok száma, területi eloszlása

Az alábbiakban a nyertes pályázatok néhány fontosabb, statisztikailag összesíthető jellemzőjét mutatjuk be éves összehasonlításban.

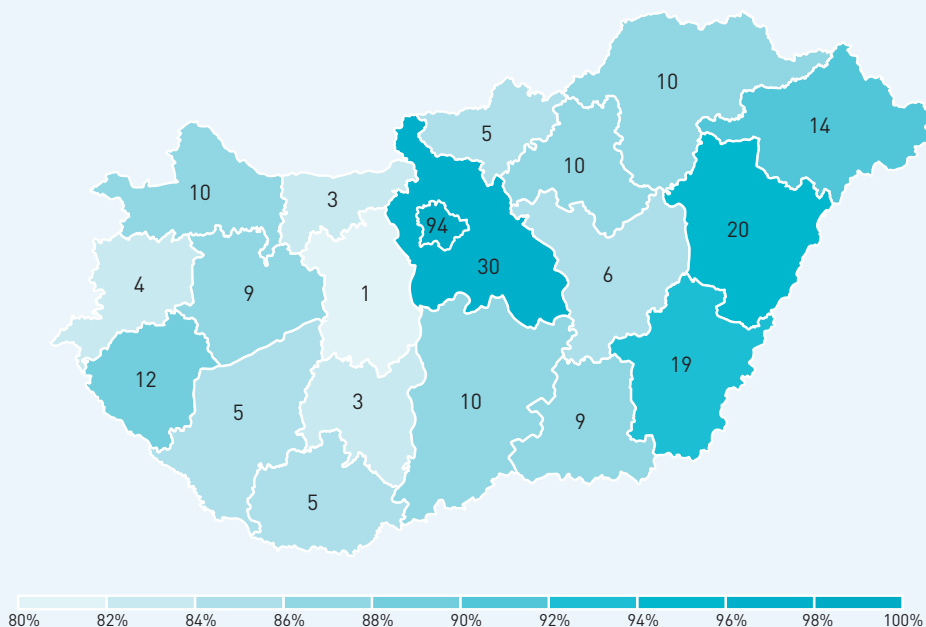
3. ábra: A beadott és nyertes pályázatok számának alakulása (2012-2018)

A nyertes pályázatok száma 2012 és 2018 között a duplájára nőtt. Hét év alatt 279 pályázó nyert a családbarát pályázatok keretében (5. ábra). A legtöbb nyertes 2015-ben volt, majd a pályázók számának csökkenése mellett az egyéb, családbarát intézkedéseket támogató pályázatok (TOP és GINOP) hatására a nyertes pályázók száma is csökkent.

Területi bontás szerint megállapítható, hogy a legtöbb nyertes pályázó budapesti vagy pest megyei székhelyű volt minden évben. A 3. helyen Hajdú-Bihar megyét találjuk 20 nyertes pályázattal. Ugyanakkor Fejér megyéből hét év alatt csak egyetlen nyertes volt. Tolna, Komárom-Esztergom, Vas, Baranya, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Somogy megyékből is csak kevesen nyertek.

1. térkép: A nyertes pályázatok száma megyei bontásban (db) (2012-2018)

A térképen látható, hogy Magyarország keleti és középső részéről több nyertes került ki, mint a nyugati régiókból.

Igényelt és elnyert támogatás

Az igényelt összeg minden évben jelentősen meghaladta a rendelkezésre álló keretet. Ugyanakkor jól látható, hogy 2018-ban az induló időszakhoz képest már több mint háromszoros összeget fordíthattak

a pályázók a családbarát intézkedések megvalósítására. Kiemelkedik a 2015-ös év, amikor a pályázók nagy száma miatt a többletigény több, mint 26-szoros volt.

3. táblázat: Igényelt és megítélt összeg változása (Ft)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Igényelt összeg	40 797 702	35 697 702	55 609 836	1 323 822 465	270 146 108	97 565 119	504 669 543
Megítélt összeg	23 000 000	22 800 000	22 700 000	50 000 000	40 000 000	60 000 000	75 000 000
Többség	1,8	1,6	2,4	26,5	6,8	1,6	6,7

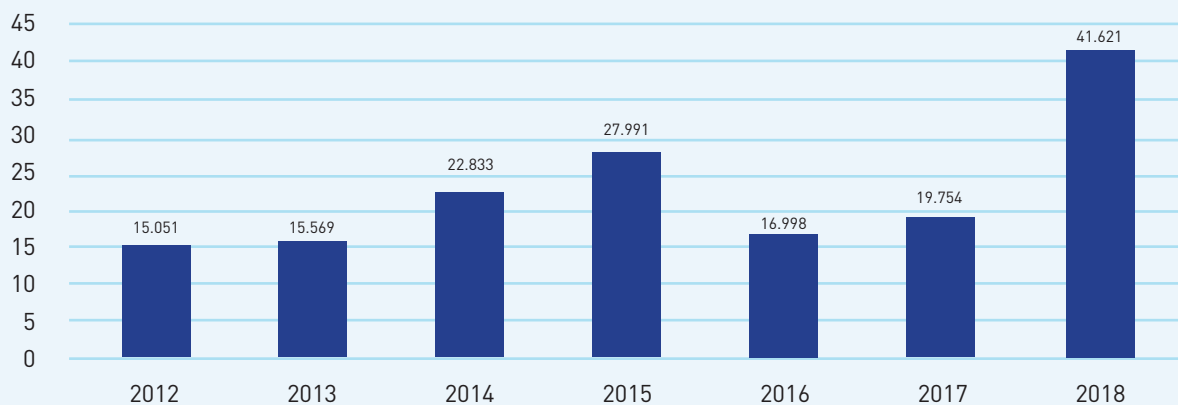
A családbarát intézkedések által érintett munkavállalók a nyertes pályázók esetén

Mivel a pályázati űrlap kitöltése során a vállalatoknak, költségvetési szerveknek a munkavállalói létszámadatakról is nyilatkozniuk kellett, ezért lehetőség nyílt ezek összesítésére is. Hét év alatt potenciálisan csaknem 160 000 munkavállalót értek el a családbarát intézkedések, akiknek több mint a fele női munkavállaló volt.

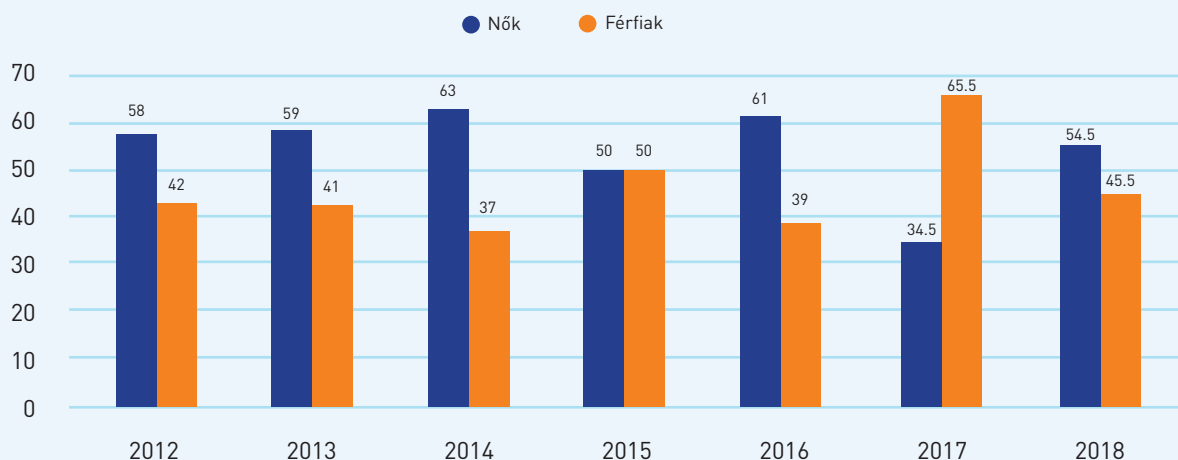
Habár a család-munka összeegyeztetésének nehézségei, és így a családbarát intézkedések is inkább a nőket érintik, az arány azonban nagymértékben függött a nyertes, vagyis

végeredményben a pályázó szervezetektől. 2015-ben egyenlően voltak érintettek a férfiak és a nők, 2017-ben pedig nagyobb arányban, 65,5%-ban a férfiak voltak az intézkedések kedvezményezettjei a nyertes pályázatok esetén. A nemek közti arány eltolódásának oka, hogy 2017-ben nem jelentek meg azok a pályázók – egyetemek, pénzügyi intézmények – akiknél jelentősen több nő dolgozik, míg a nyertesek közt az Országos Mentőszolgálat, illetve egyes informatikai vállalatok jelentős férfi többlettel szerepeltek.

4. ábra: A nyertes pályázatok által potenciálisan elért munkavállalói létszám alakulása (fő)(2012-2018)

5. ábra: Nemek aránya az elért potenciális munkavállalói létszámon belül (%) (2012-2018)

Nyertes pályázatok megoszlása munkahely típusa szerint

A munkahely típusát tekintve a nyertes pályázatok fele költségvetési intézmény volt, és minden vizsgált évben ez a típus szerepel a legnagyobb arányban a nyertesek

között. A kisvállalkozások aránya 20-25% körül mozgott, a közepes és nagyvállalatok egyenként csak a nyertesek tizedét tették ki.

4. táblázat: A nyertes pályázatok megoszlása a munkahely típusa szerint (%) (2012-2018)

Munkahely típusa	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Összesen
kisvállalkozás	18%	26%	23%	25%	24%	22%	19%	23%
közepes vállalkozás	14%	26%	15%	13%	10%	10%	15%	14%
nagyvállalat	23%	18%	8%	11%	10%	10%	15%	12%
költségvetési szerv	45%	30%	54%	51%	56%	58%	51%	51%

Nyertes költségvetési intézmények jellemzői

A nyertes költségvetési intézményeket részletesebben vizsgálva kiderül, hogy többségük önkormányzat, szociális, gyermekvédelmi és kulturális intézmény, ahol

eddig nem volt lehetőség családbarát munkafeltételek és családi programok finanszírozására.

5. táblázat: A nyertes költségvetési intézmények megoszlása (db) (2012-2018)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Összesen
Önkormányzat	2	1	6	8	8	9	5	39
Szociális, gyermekvédelmi int.	2	2	7	5	2	1	2	21
Művelődési ház, múzeum	3	1	2	3	4	2	2	17

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Összesen
Egyetem	1	1	2	2	-	1	4	11
BV intézet	1	1	1	2	3	-	2	10
Kórház, egészségügyi int.	-	-	-	2	2	3	2	9
Rendőrség	-	-	2	1	2	2	1	8
Törvényszék, ítélőtábla	-	-	-	-	1	4	3	8
Országos szervek	1	-	-	1	1	1	3	7
Egyéb	-	1	-	2	2	-	-	5
Kormányhivatal	-	1	1	1	1	1	-	5
Óvoda	-	-	-	-	2	-	-	2
Összesen	10	8	21	27	28	24	24	

Nyertes pályázók által megvalósított családbarát intézkedések

A megvalósított intézkedéseket tekintve érdemes külön áttekinteni a kezdeti és az Európai Unió támogatások megjelenését követő időszakot. Ennek érdekében az alábbiakban külön is ismertetjük a 2012-2014 közötti, majd a 2015-2018 közötti időszakra jellemző eredményeket.

A 2012-2014 között megvalósított 338 intézkedés több mint felét tette ki a következő négy típus: rendezvényszervezés, gyermekek napközbeni felügyeletének megszerve-

zése, atipikus munkaformák kialakítása, illetve a marketing és kommunikáció.

Ugyan az egészségprevenció szigorúan véve nem tartozik a családbarát intézkedések közé, mégis magas számban szerepelt a nyertes pályázatokban (összesen 22 esetben). Alacsony számban jelent meg a nyertes pályázatok intézkedései között a jogsegélyszolgálat, karriertervezés, egyedi problémára nyújtott egyedi megoldás.

6. táblázat: Megvalósított intézkedéstípusok (db) (2012-2014)

Intézkedés típusa	2012	2013	2014	Összesen
rendezvények	14	19	28	61
gyermekek napközbeni felügyelete	14	12	20	46
atipikus munkaform-	9	8	14	31

Intézkedés típusa	2012	2013	2014	Összesen
marketing, kommunikáció	9	12	8	29
egészségprevenció	7	6	9	22
belső szemléletformálás	9	2	10	21
képzés	8	5	6	19
kapcsolattartás gyermekgondozási szabadság alatt	4	4	10	18
besorolhatatlan	2	6	10	18
kismama konzultáció	4	3	4	11
szabadságok ütemezése	2	4	4	10
szociális juttatás	3	4	2	9
férfiak szülői szerepének erősítése	3	1	4	8
nyugdíjasok bevonása	3	1	4	8
egyéb szolgáltatás	3	3	-	6
esélyegyenlőségi felelős	2	-	4	6
idős, beteg gondozása	1	1	3	5
jogsegélyszolgálat	2	1	1	4
karriertervezés	-	2	1	3
egyedi megoldás	-	-	3	3
Összesen	99	94	145	338

A 2015-2018 közötti időszakban összesen megvalósított 612 intézkedés több, mint felét – 60 %-át - tette ki a következő négy intézkedéstípus: rendezvények, gyermekek napközbeni felügyeletének megszervezése, egyéb szolgáltatás, illetve a képzés. Ezek közül az első kettő az előző időszak-

ban is a leggyakoribb intézkedéstípus volt. Ötödik lett az atipikus munkaformák (53 eset) és továbbra is jelentős volt az egészségmegőrzés, szűrés (45 eset). A jogsegélyszolgálat, karriertervezés, valamint idős, beteg gondozása viszont alacsony számban szerepelt az intézkedések között.

7. táblázat: Megvalósított intézkedéstípusok (db) (2015-2018)

Intézkedés típusa	2015	2016	2017	2018	Összesen
rendezvények	36	29	29	37	131
gyermekek napközbeni felügyelete	37	27	22	31	117
egyéb szolgáltatás	25	10	13	17	65
képzés	18	14	14	12	58
atipikus munkaformák	12	11	17	13	53
egészségmegőrzés, szűrés	5	11	17	12	45
szabadságok ütemezése	-	5	13	3	21
szociális juttatás	3	8	7	9	27
kapcsolattartás gyermekgondozási szabadság alatt	6	2	9	5	22
dokumentum, tanulmány	7	3	6	8	24
nyugdíjasok bevonása	3	3	8	3	17
bérkompenzáció	2	1	9	2	14
férfiak szülői szerepének erősítése	1	2	6	2	11

Intézkedés típusa	2015	2016	2017	2018	Összesen
karriertervezés	1	-	2	-	3
idős, beteg gondozása	-	-	1	2	3
jogsegélyszolgálat	-	-	1	-	1
Összesen	156	126	174	156	612

A teljes időszakot (2012-2018) vizsgálva, vagyis a mindkét időszakban szereplő intézkedéstípusokat számba véve, a szervezetek által megvalósított családbarát intézkedések gyakorisági sorrendjében a rendezvények és a gyermekfelügyelet után az atipikus munkaformák került a harmadik helyre. Ezt követte a képzés és az egyéb szolgáltatások juttatása. Tehát összességében csak a harmadik legfontosabb intézkedés volt a munkaidőnek vagy a munkavégzés helyének rugalmas meghatározása.

ÖSSZEZÉS

A tanulmány a 2011-ben megújult Családbarát Munkahely pályázat főbb eredményeit mutatja be. A pályázat keretében négy kategóriában, kis-, közepes-, nagyvállalatok és költségvetési szervek tudtak jelentkezni.

A rendelkezésre álló keretösszeg több mint háromszorosára nőtt a teljes vizsgált időszak folyamán (2012: 23 millió, 2018: 75 millió forint), a nyertes pályázatok száma több mint a duplájára emelkedett (2012: 22 nyertes, 2018: 47 nyertes).

A legtöbb nyertes pályázó a közép-magyarországi régióból került ki és nagy számban voltak költségvetési szervek. A pályázatok intézkedései kezdetben évi 15.000 dolgozót, a legutolsó évben azonban már több mint

8. táblázat: Megvalósított intézkedéstípusok (db) (2015-2018)

Intézkedés típusa	Összesen
rendezvények	192
gyermek napközbeni felügyelete	163
atipikus munkaformák	84
képzés	77
egyéb szolgáltatás	71
egészségmegőrzés, szűrés	67
kapcsolattartás gyermekgondozási szabadság alatt	40
szociális juttatás	36
szabadságok ütemezése	31
nyugdíjasok bevonása	25
férfiak szülői szerepének erősítése	19
idős, beteg gondozása	8
karriertervezés	6
jogsegélyszolgálat	5

40.000 dolgozót értek el. A vizsgált időszakban a nyertes pályázati programok több, mint 160 ezer munkavállalót értek el.

A legnépszerűbb intézkedések a két vizsgált időszakban csekély eltérést mutatnak.

A teljes időszakot tekintve főleg családi rendezvények, gyermekek napközbeni (iskolai szünetekre eső) felügyeletének biztosítása volt a leggyakoribb, 2012-2014 között ehhez elsősorban az atipikus munkaformák kialakítása, illetve marketing és kommunikáció kapcsolódtak, míg 2015-2018 között az egyéb szolgáltatás és képzés típusú intézkedések. A fentiek alapján látszik, hogy a legnagyobb igény a munkahely által biztosított családi programokra, a gyermekek - főként a tanítási szünetek idejére megoldott – felügyeletére, illetve a rugalmas munkavégzés lehetőségének megteremtésére mutatkozott. A Családbarát Munkahely pályázatok elemzése során látható, hogy a családbarátság fogalma teret hódít Magyarországon, egyre több vállalat és költségvetési szerv érdeklődik a megvalósítás lehetőségei iránt. A leggyakoribb intézkedésekből leszűrhető, melyek azok a területek, ahol a munkavállalók leginkább igénylik a támogatást, vagyis a szülők/gyermekek által közösen látogatható programok,

a gyermekek napközbeni felügyelete, az atipikus munkaformák megvalósítása – ezek a területek, ahol egy munkaadó a legtöbbet teheti azért, hogy az alkalmazottak számára valóság legyen a munka és a család összeegyeztetése.

Fontos eredménye a pályázatoknak, hogy kitűnik, a családbarátság nem csak a nők, azaz az édesanyák számára fontos, több az olyan vállalkozás, költségvetési szerv is a pályázók, sőt a nyertesek közt, ahol többségében férfiak dolgoznak. Ez nagyon fontos szemléletváltást jelez, és lehetővé teszi az otthoni feladatok valódi megosztását a szülők között.

Különösen kiemelendő az atipikus munkavállalás lehetőségeinek terjedése, amelyhez a jogi keretek (Munka Törvénykönyve 2012, Munkahelyvédelmi Akció 2013) adottak, így van lehetőség a családbarát, rugalmas, így a részmunkaidős foglalkoztatás megvalósításához.

Felhasznált irodalom

- Ádám Sz., Gyórfy Zs., László K. (2008). *A családi és munkahelyi szerepek közötti konfliktus és a pszichés jól-lét mutatók kapcsolata*. In: Kopp Mária (2008). Magyar Lelkiállapot 2008. Budapest: Semmelweis Kiadó
- CSBO. (2017). *Családbarát fordulat 2010-2018*. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Fail Á., Gyarmati A., Haraszti A., Lisznyai B., Papházi T. (2014). *Családbarát Munkahely pályázatok elemzése (2012-2014)*. In: Kapocs 14. évf. 1. sz. 2015: 61.
- Kapitány B., Spéder Zs. (2012). *Gyermekvállalás*. In: Demográfiai Portré 2012. Budapest: KSH NKI.
- Kopp M., Gyórfy Zs., Ádám Sz. (2008). *Az iskolázott nők hátrányos megkülönböztetése, az esélyerősítés lehetőségei*. In: Kopp Mária: Magyar Lelkiállapot 2008. Budapest: Semmelweis Kiadó.
- Kopp M., Skrabski Á. (2007). *Női szerepek a mai magyar társadalomban*, <https://vigilia.hu/regihonlap/2007/7/kopp.htm>
- KSH (2014): *Munkaidő, munkaidő-kiesés, műszakrend*. Statisztikai Tükör 2014/69

A vallásosság és iskolázottság hatása a házasságkötésre

Betekintő

A 2010-es években a házasságkötések számának növekedése mutatkozik a statisztikai adatokban, azonban a huszonévesek körében az elköteleződés halasztása dominál és az élettársi kapcsolatok térhódítása.

A házasságot és vallásosságot sokszor emlegetik egymás mellett, mint kedvező társadalmi hatású intézményeket, melyeket a fizikai egészségre, a hosszú várható élettartamra, a mentális egészségre és boldogságra, a kedvező családi légkörre és nevelési eredményességre pozitívan hatnak.

A vallásos világkép jelentősen megnöveli a házassági hajlandóságot. A vallásosságtól és iskolázottságtól függetlenül a nők előnye ebben a (fiatalkori) korcsoportban vitathatatlanul fennáll.

BEVEZETÉS

Tanulmányunkban a 19 és 29 év közötti fiatal nagykorúak házassággal kapcsolatos magatartását vizsgáljuk. Elsősorban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a tanulmányai és a vallásossága milyen hatást gyakorol arra, házasságban él-e egy fiatal. A Magyar Ifjúság 2016 adatbázis adatait használtuk fel. Az árnyalt következtetések elérése érdekében mind a vallásosság, mind az iskolázottság hatásának megértése érdekében korévek szerinti elemzést is végeztünk. A kétváltozós elemzések mellett logisztikus regresszió elemzéssel vizsgáltuk, hogy milyen tényezők segítik a házasságkötést és annak tervezését.

A vallásosság és az iskolai végzettség szerint is komoly különbségeket tapasztaltunk a fiatalok házassághoz való viszonya között. A felsőoktatási tanulmányok kétségtelenül késleltetik a házasságkötéseket, azonban a diplomás fiatalok stabilabb párkapcsolati forma választására törekcsenek a húszas éveik végére, s már pár évvel a diploma megszerzése után szívesen választják a házasságot. Más tényezők hatásától függetlenül megerősíthető nemcsak a diplomaszerezés, hanem a vallásosság pozitív hatása is a házasságkötésre.

HÁZASSÁGKÖTÉST TÁMOGATÓ TÉNYEZŐK NYOMÁBAN

A 2010-es években a házasságkötések számának növekedése mutatkozik a statisztikai adatokban, azonban az huszonévesek körében az elköteleződés halasztása dominál és az

élettársi kapcsolatok térhódítását regisztrálja a szakirodalom (Makay-Domokos 2018).

A Magyar Ifjúság kutatássorozat 2016. évi adatait több szempontból elemezték már,

azonban viszonylag kevésbé vizsgált terület a családalapítás. Az adatokat általában a teljes 15-29 éves korcsoportban vagy három nagyobb szakaszra bontva elemezték (Makay-Domokos 2018). Mivel az életkor és az oktatási rendszerbe való bevonódás nagymértékben meghatározzák egy fiatal körülményeit és lehetőségeit, ezért érdemes közelebbről megfigyelni ezek hatását. A nagyjából még köznevelésben tanuló, kiskorú fiatalok (15-18 évesek) igen távol vannak az önálló család létesítésének gondolatától és esélyétől. Már az első kutatási jelentések is leszögezték, hogy nemcsak másképpen válaszolnak a húszas éveikben járó fiatalok, hanem ezen az életkori szakaszon belül is jelentős törésvonalak mutathatók ki.

Az elemzések megállapítják, hogy a fiatalok halasztják az elköteleződés időszakát, legyen az az egyre gyakoribb élettársi kapcsolat vagy házasság. Az is egyértelmű, hogy a települési lejtőn lefelé haladva nő az élettársi kapcsolatban élők aránya, felfelé haladva pedig az egyedülállóké gyarapszik. Az ország nyugati régiójában (Győr-Moson-Sopron, Vas) és Hajdú-Bihar megyében nagyobb arányban vannak a házások. A lakóhely településtípusa szerint a függetlenek aránya különösen a nagyvárosokban magas, meghaladja

a 70%-ot. A falvak és kisvárosok nagykorú fiatal lakói körében felülreprezentált az élettársi kapcsolatban élők aránya (21,9-22,5%). A házasságban élők aránya egyenletes (12-14%). A településtípus és az iskolázottság szerinti házasodási egyenlőtlenségek ellentmondásai elgondolkodtatók, hiszen a magas iskolázottságúak körében több a házasság, sőt, mind a települési, mind az iskolázottsági hierarchiában felfelé haladva növekszik a jövőben házasságot kötni tervezők aránya (Makay-Domokos 2018).

A házasságot és a vallásosságot sokszor emlegetik egymás mellett mint kedvező társadalmi hatású intézményeket, melyek a fizikai egészségre, a hosszú élettartamra, a mentális egészségre és boldogságra, a kedvező családi légkörre és nevelési eredményességre pozitívan hatnak (Waite-Lehrer 2009, Pusztai 2016, Engler 2017). Az egymásra gyakorolt hatásuk azonban ritkán kerül fókuszba. A vallásosság társadalmi integráló, reguláló és normaadó funkciója a házasságok fenntartásában is fontos szerepet kap (Marks 2009, Waite-Lehrer 2009, Bacskai 2018), de vajon hogyan alakul a vallásosságnak a házasságok keletkezéséhez fűződő viszonya.

ADATOK

A Magyar Ifjúság kutatássorozat figyelemmel kíséri a 15-29 éves fiatalok családalapítással, házassággal kapcsolatos magatartását és a válásosságukról is kínál adatokat.

Elemzésünkben a nagykorú, sőt potenciálisan a középfokú tanulmányait is befejező fiatalok házassággal kapcsolatos magatartását vizsgáljuk. Ők összesen 6200-an vannak a mintában, nemek szerint fele-fele arányban. Jelen tanulmányunkban²¹ arra a kérdésre koncentrálnunk, hogy a fiatal nagykorúak, az

1997-1987 között születettek vallásosságához való viszonya befolyásolja-e családi állapotuk, illetve a családalapítással kapcsolatos felfogásuk alakulását.

A vallásosság fogalomkörébe tartozó változók, bár a kutatás korábbi hullámaihoz képest gazdagabbak, a Magyar Ifjúság 2016 című kutatásban sem alkotnak konceptuális egységet, teljességet (Hámori-Rosta 2013). Ettől eltekintve a vallásosság általában mért dimenzióinak megfelelő adatok alapján meg

tudjuk ragadni a jelenséget. A vallásosság néhány fontosabb dimenziója azonosítható az adatokból, elsősorban a vallásosság szerinti önbesorolás Tomka-féle ötfokú skálája (Tomka 1973), a személyes vallásgyakorlat, sőt a felekezeti identitás is. A vallásosság fontos dimenziójára, a közösségi vallásgyakorlatra vonatkozó adatokat csak a válaszadók egynegyedénél vették fel, ugyanúgy, mint az egyházi esküvő tervezésére vonatkozó adatot is. A vallási szocializáció számos mutatója, a családon belüli vallásos nevelés,

az iskolai és az iskolán kívüli hitoktatásban való részvétel, az egyházi oktatási intézményekben szerzett tapasztalat szerepelt a vizsgálatban. A családi életre való felkészülés fogalomkörében többféle adatot tartalmaz az adatbázis, jelen elemzésben a jelenlegi családi állapotra koncentrálnak. A korcsoportot három alcsoportra bontottuk: a 15-19, 20-25, 26-29 évesekre, s külön vizsgáltuk a felsőoktatásba járó és nem járó, illetve a diplomás fiatalokat.

A VALLÁSOSSÁG A FIATAL NAGYKORÚAK KÖRÉBEN

A vallásosság vizsgált dimenziói nem bizonyulnak teljesen statikus tényezőnek a vizsgált korcsoport életében. Miközben a vallásosan neveltek aránya nem változott az egyes korcsoportok összehasonlításakor (22,9; 22,3%; 24,0%), az életkor előrehaladtával egyre nagyobb arányban neveztek magukat maguk módján vallásosnak a fiatalok. Így összességében a 20 évnél fiatalabbak 43,6%-a, a húszas évek első felében járók 46%-a, s a 25 fölöttiek 50,4%-a tartotta magát valamilyen módon vallásosnak. Puhább változók vizsgálata szerint a 20-as évek első felében kitapintható egy kisebb hullámvölgy a vallásosságot lényeges identitáselemként kezelők arányában, mert a vallás a 20 év alattiak 56,0%-a, a húszas évek első felében járók 49,2%-a, a 25 fölöttiek 55,9%-a számára az átlagnál fontosabb része az önképnek. A rendszeres templomba járók, az önmagukat egyházas vallásosságúnak mondók, a magukat valamely felekezeti közösség tagjának érzők és a vallást az átlagnál fontosabb értéknek tekintők aránya

is ugyanilyen mintázat szerint mutat egy enyhe hullámozást. Mindazonáltal elmondható, hogy alapvetően minden második fiatal felekezethez tartozóként kezeli magát, minden huszadik egy egyház által előírt vallásosságot követ és kétötödük számára a hit az átlagnál fontosabb érték az életben. Majd minden ötödik fiatal részt vett egyházközségeken folyó hitoktatásban (18,6-19,3%), az iskolai hittanra járók aránya pedig ennél majd tíz százalékkal magasabb (27,9-31,7%). Az intézményes vallásos nevelés alakulása a fiatalabb korcsoport lassú gyarapodását mutatja, a rendszerváltás környékén született fiatalok közül még kevesebb, mint minden tizenharmadik (7,3%-uk) tanult egyházi iskolában, a legfiatalabbak közül majd minden kilencedik (11,3%-uk).

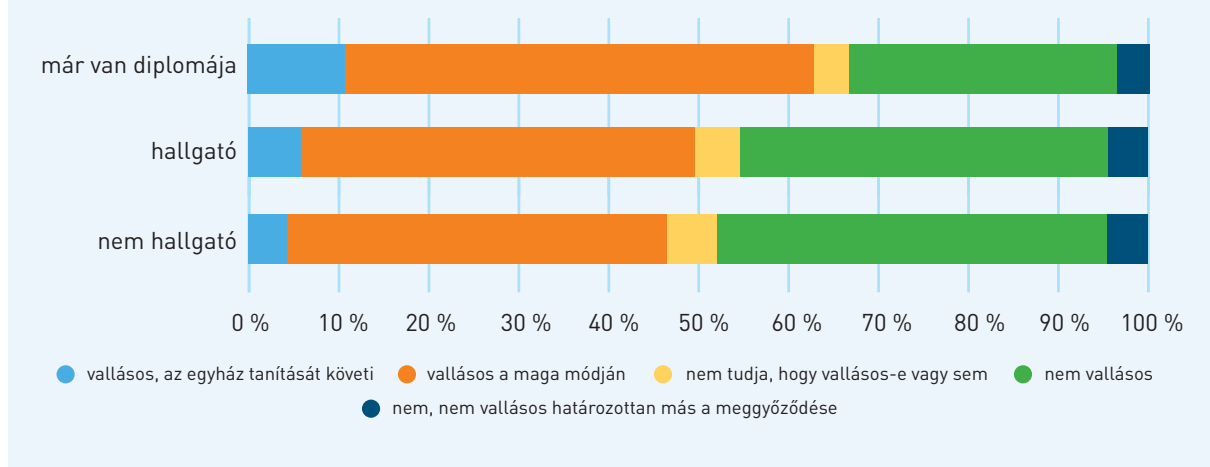
Korábbi kutatásaink során is rámutattunk, hogy az oktatási rendszerbe való bevontság, az iskolázottság és a tanulmányi eredményesség pozitív összefüggésben áll a vallásossággal (Pusztai 2013, 2015). A vizsgált nagykorú fiatalok csoportjai között jelentős, szigni-

.....
²¹ A cikk a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal NKFI Alapjából támogatott K 119679 nyilvántartási számú, „Vallási változás Magyarországon” című kutatási projekt támogatásával valósult meg.

fikáns különbségek mutatkoznak ($p=0,000$), hiszen a felsőoktatásba nem járó fiatalok mindössze egyötöde részesült vallásos nevelésben (20,9%), a hallgatóknak már negyede (24,9%), a diplomásoknak pedig bő egyharmada (36,7%). A vallásosság szerinti önbesorolás tekintetében is döntő különbségeket tapasztalunk, hiszen a felsőoktatásba nem járó fiatalok 4,1%-a mondja magát egyháza tanítását követőnek, a hallgatóknak csak 5,6%-a, azonban a diplomásoknak már 10,6%-a. A maguk módján vallásosak aránya hasonló mintázat szerint növekszik az iskolai végzettséggel: a tovább nem tanulók

42,3%-a, a felsőoktatásba lépők 44,1%-a, de a diplomásoknak már 52,2%-a tartja magát a maga módján vallásosnak. Az adatok 2016-ban is megerősítették a vallásosság magas iskolázottságot támogató hatását. Ennek fényében megállapítható, hogy a vizsgált életkori csoportban a vallásosság és az iskolázottság hatása összefonódhat, ami jelen témában azért számít érdekes kérdésnek, mert az iskolázottság általános növekedését a házasságok csökkenésével vagy halasztásával, a vallásosságot pedig a hagyományosabb családformák megbecsülésével szokták összekapcsolni.

1.ábra: A fiatal nagykorúak iskolázottság és vallásosság szerinti önbesorolás szerint (Forrás: Magyar Ifjúság 2016)

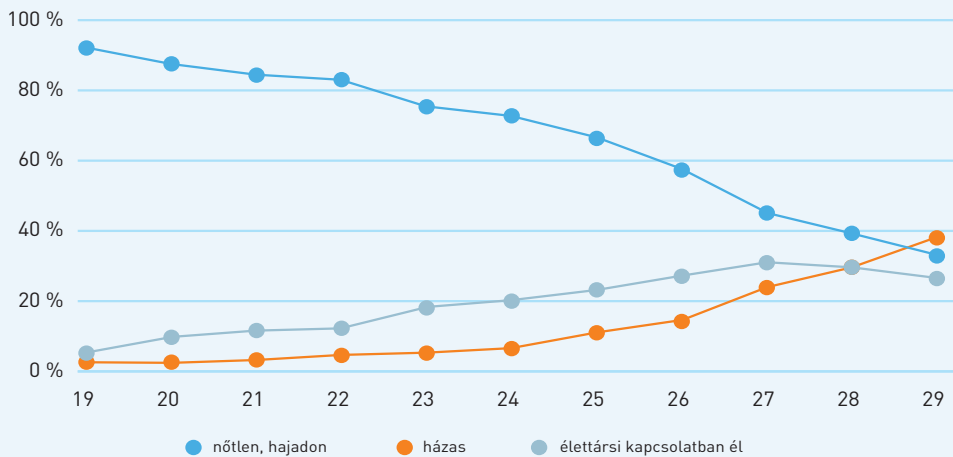

A HÁZASSÁGKÖTÉSI HAJLANDÓSÁGOT BEFOLYÁSOLÓ DEMOGRÁFIAI ÉS TÁRSADALMI TÉNYEZŐK

A családi állapot életkori csoportokban mérhető különbsége igen jelentős. Nem meglepő, hogy a házasságok aránya tizenéves megkérdezettek körében nem éri el az 1%-ot. A korai húszasoknak csak a 4,5%-a, a 25 fölöttieknek a 23 %-a kötött házasságot. A tizenévesek 3,0%-a, a korai huszonevesek 18,9%-a, a 25 fölöttiek 50,3%-a él párkapcsolatban. A korcsoportok szerinti elemzés helyett éves bontásban is érdemes megvizsgálni a kérdést, hiszen, ebben az életkorban a társas kapcsolatok és az életkö-

rülmények nagyon gyorsan változhatnak. Az adatok azt mutatják, hogy bár összességében a fiatal felnőttek kétharmada (66,5%-a) nőtlen vagy hajadon, arányuk évről évre jelentősen csökken a húszas évek alatt. Ha az élettársi kapcsolatban élők és a házások arányának alakulását összevetjük, azt tapasztaljuk, hogy a húszas évek végére a házások aránya nemcsak az egyedülállókét, hanem az élettársként együtt élőkét is meghaladta 2016-ban.

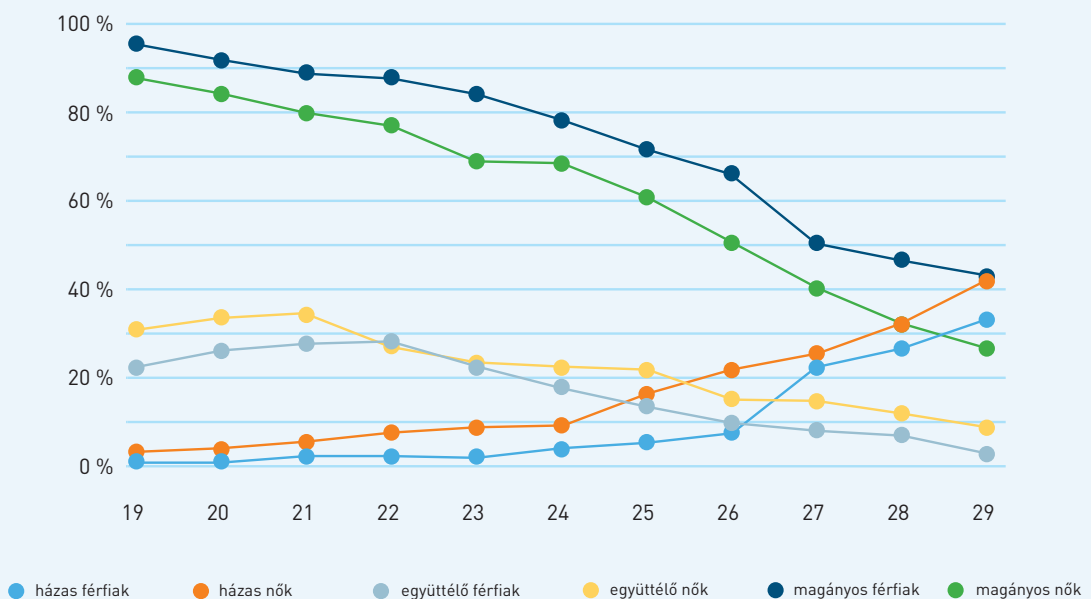
2. ábra: A családi állapot változása korévek szerint 2016-ban (Forrás: Magyar Ifjúság 2016)

Ha a vizsgált csoportot tagolatlan egységnek tekintjük, tíz nagykorú fiatal férfiból hét biztosan nőtlen (72,8%), a nők valamivel nagyobb arányban élnek párkapcsolatban, akár házasságról, akár élettársi kapcsolatról legyen szó, így is minden tíz nő között hat hajadont találunk (60,2%). Amikor nemenként is évről évre áttekintjük változásokat, többet tudunk meg.

A házas nők aránya 26 éves koruk előtt, a házas férfiak aránya 26 éves kor után előzi meg az élettársi kapcsolatban élőkét, s 29 éves korukra a házas nők a magányos nőknél is többen vannak, miközben a magányos férfiak aránya meghaladja a házasokét. Az elváltak aránya a húszas évek végére 2% körüli. A férfiak összességében sokkal nagyobb arányban halasztják az elköteleződést, mint a nők.

3. ábra A nagykorú fiatal nők és férfiak családi állapot szerint korévenként Forrás: Magyar Ifjúság 2016

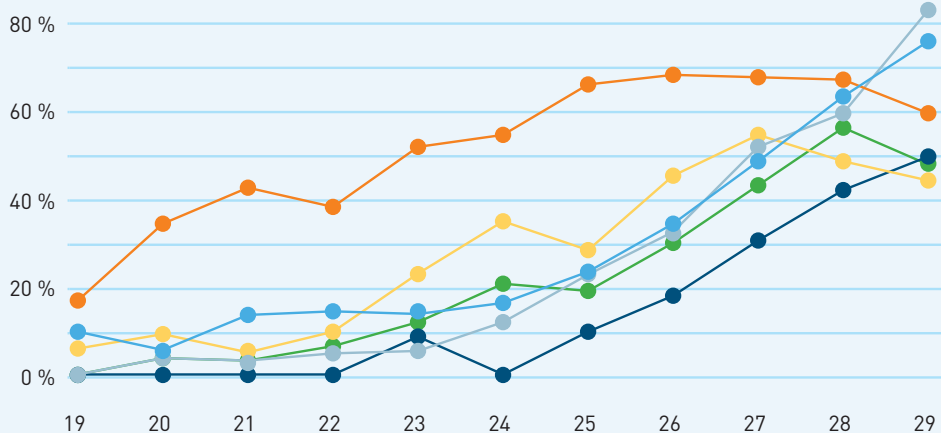
Ha megvizsgáljuk, hogy milyen alapvető társadalmi tényezők befolyásolják a fiatalok házassági hajlandóságát, azt tapasztaljuk, hogy –miközben a nemek közötti különbség megmarad– a magasabban iskolázott szülők gyermekei, mivel többen járnak közülük felsőoktatásba és többen szereznek diplomát, inkább halogatják az elköteleződést. A családi állapotra tehát hatással van a szülők által elért legmagasabb iskolai végzettség, de ez közvetett hatás, s az évek előrehaladtával változást mutat. Ha az összes 19-29 évest tekintjük, az alacsony végzettségű anyák gyermekeinek kevesebb, mint 60%-a nőtlen vagy hajadon, a középfokú végzettségű anyák egyedülálló gyermekeinek aránya már meghaladja a 70%-ot, s a felsőfokú végzettségű anyák gyermekeinek pedig több, mint négyötöde (83%) tartozik ebbe a csoportba. A házások és az élettársi kapcsolatban élők aránya összességében az alacsony végzettségű anyák gyermekei körében két és félszer annyi, mint

a felsőfokú végzettségű anyák fiai és lányai körében.

A korévek szerinti vizsgálat azért tanulságos, mert rámutat arra, hogy a viszonylag korai együttélők nagyobb aránya a társadalom legalacsonyabb státusú rétegeire jellemző, s már a középfokú végzettségű anyák gyermekei is óvatosabbak ezzel a párkapcsolati formával. A felsőfokú végzettségű édesanyák gyermekei huszoneves koruk második felében növekvő, de alacsonyabb arányban köteleződnek el. Az apák iskolázottsági csoportjaiban is ennek megfelelő mintázatot találunk.

Feltűnő, hogy míg az együttélők aránya minden szülői iskolai végzettségi csoportban csökkenésnek indul a húszas évek végén járók körében, addig a házasodók aránya határozott emelkedő tendenciát mutat mindegyik csoportban, de az alacsony és a középfokú végzettségűek gyermekei körében dinamikusabb a növekedés.

4. ábra: Az alap-, közép- és felsőfokú végzettségű édesanyák nagykorú gyermekei családi állapot szerint korévenként (Forrás: Magyar Ifjúság 2016)

A házasságok húszas évek végén mutatkozó dinamikus emelkedése a becslés szerint tovább folytatódik a fiatalok harmincas éveiben, s a magas iskolázottságú anyák gyermekei megkésve, de szintén növekvő arányban lépnek házasságra. A szülők iskolai

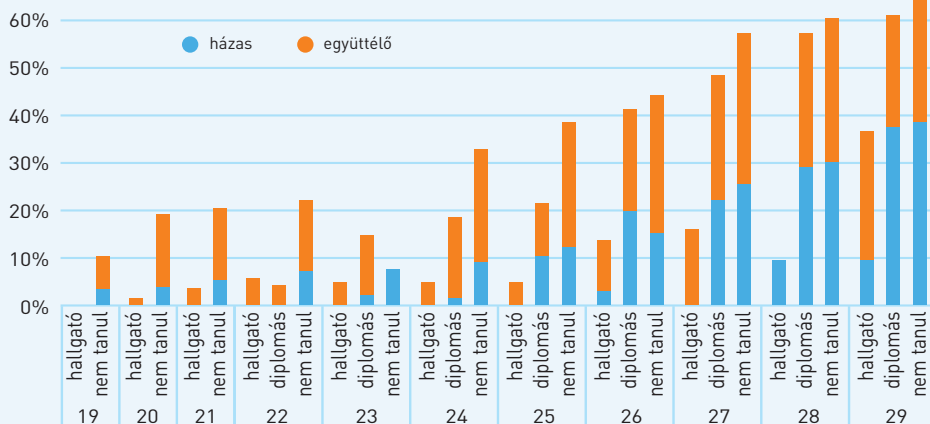
végzettsége nem önmagában gyakorol hatást a párkapcsolati mutatókra, hanem a fiatal tanulmányainak elért legmagasabb szintje révén. Minden további kutatással összhangban a magasabb iskolázottságú szülők gyermekei nagyobb arányban tanulnak a felsőok-

tatásban. Az alapfokú iskolai végzettségű anyák gyermekeinek 4,8%-a hallgató és mindössze további 3,1%-nak van diplomája. A középfokú iskolázottságú édesanyák 19,0%-a hallgató és 12,9%-nak van már diplomája, de a felsőfokú végzettségű anyák gyermekeinek 41,1%-a hallgató, s emellett további 24,9%-uk már diplomás.

A felsőoktatási tanulmányok életszakasza valószínűsíti a párkapcsolattól való tartózkodást ($p=0,000$). A felsőoktatásba még vagy egyáltalán nem lépők körében is magas az egyedülállók aránya (61%), a hallgatók 96%-a nem kötelezi el magát. Ettől függetlenül nem mondhatjuk azt, hogy az egyetemi tanulmányok veszélyeztetik a házasságot, hiszen az önálló egzisztencia megteremtését megalapozó felsőfokú tanulmányok a jövőre való tudatos készülődésről vallanak, így egy későbbi családfenntartásra való felkészülés alapjául is szolgálnak (Engler 2018). Ezt látszik igazolni, hogy a diplomások a hallgatókkal szemben hamar pótolják a lemaradást, s néhány év alatt felzárkóznak a felsőoktatásba nem lépőkhöz, így összességében a felsőoktatásba nem járó fiatal nagykorúaknak csak a 15%-a lép házasságra, addig a diplomások többen választják a házasságot (18,9%). A felsőoktatást elkerülő körében egyértelműen népszerűbb az élettársi kap-

csolat létesítése, közülük majdnem minden negyedik él élettárral, míg a diplomások közül már kevesebben, mint minden ötödik. A párkapcsolat típusának alakulását korévek szerint megvizsgálva ki kell emelnünk a házásoknak a diplomások körében gyorsabban gyarapodó, évről évre dinamikusan növekvő arányát, aminek eredményeképpen már a húszas éveik végére utoléri a felsőoktatásba nem járókat. Az adatok arra vallanak, hogy a diplomás fiatalok, ha rászánják magukat az elköteleződésre, jóval stabilabb párkapcsolati forma választására törekcsenek a húszas éveik végére, már pár évvel a diploma megszerzése után körükben sokkal többen választják a házasságot, mint a bizonytalanabb élettársi kapcsolatot. Az elváltak aránya is több mint kétszer anynyi a felsőoktatásban nem tanulók körében, mint a diplomásoknál. Feltehető tehát a kérdés, hogy vajon ebből arra következtethetünk-e, hogy a felsőoktatásban töltött évek a párkapcsolati felelősségre is pozitív hatással vannak. Az adatbázis arról nem ad hírt, hogy hogyan alakul a házassodási hajlandóság a harmincasok körében, de e korcsoport családi állapota és iskolázottsága közötti összefüggés vizsgálata nem várthat sokáig magára.

5. ábra: A párkapcsolat típusának alakulása a hallgatók, a diplomások és a felsőoktatásban nem tanulók körében korévek szerint 2016-ban (Forrás: Magyar Ifjúság 2016)

A VALLÁSOSSÁG ÉS A HÁZASSÁGKÖTÉS

A vallásosságot eddigi kutatásaink tapasztalata alapján a komplex életcélokat és világlátást meghatározó egyik legbefolyásosabb tényezőnek tartjuk. Az adatok alapján úgy látszik, hogy a 19-29 évesek körében összességében kedvez a párválasztásnak. Mind a magukat az egyház tanítása szerint vallásosnak tartók,

mind pedig a maguk módján vallásosak körében szignifikánsan nagyobb arányban fordulnak elő a házások és az élettársi kapcsolatban élők is, mint a nem vallásosak körében, sőt, a párkapcsolattal rendelkezők is nagyobb arányban vannak a vallásosak körében.

1.táblázat: Párkapcsolati formák és vallásosság összefüggései
(Forrás: Magyar Ifjúság 2016.) Mindkét összefüggés szignifikáns ($p_1=0,037$, $p_2=0,000$)

	egyház tanítását követi	maga módján vallásos	nem tudja	nem vallásos	más a meggyőződése
van párkapcsolata	59,0%	59,4%	49,5%	57,7%	52,3%
nincs párkapcsolata	41,0%	40,6%	50,5%	42,3%	47,7%
élettársi kapcsolatban él	22,4%	20,6%	23,4%	18,5%	18,8%
nőtlen, hajadon	61,0%	62,2%	64,3%	71,2%	72,0%
házas	16,2%	16,7%	12,3%	9,6%	8,2%
N=	308	2675	325	2552	282

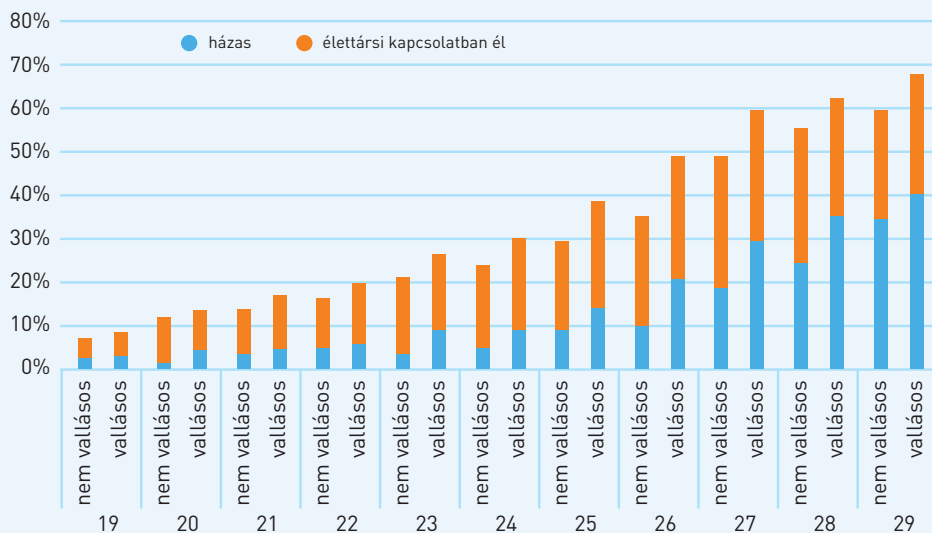
A vallásosság szerinti önbesorolás skála szélső értékeinek elaprózottsága és a besorolás szubjektivitása ellenére is egyértelműen érzékelhető a magukat vallásosnak mondók előnye. Az önbesorolás sok esetben tapasztalt szubjektivitására hivatkozva (Pusztai 2004) a magukat valamilyen módon vallásosként azonosítókat elkülönítettük a többiektől. Így a fiatalok nagyjából két egyenlő részre oszlanak vallásosságukhoz való viszonyuk szerint, az egyházasok és a maguk módján vallásosak 3159 fő, a bizonytalanok és a nem vallásosak száma pedig 2983 fő.

Ha így is megvizsgáljuk a párkapcsolati magatartást, azt látjuk, hogy összességében a 19-29 évesek körében mindkét csoportban kisebbségben vannak a párkapcsolatban vagy házasság-

ban együtt élők, Azonban a vallásosoknak csupán 62,1%-a egyedülálló, a nem vallásosoknak pedig 70,7%-a. Úgy látszik, a vallásos önazonosság összességében jelentősen növeli az élettársi vagy házas viszony esélyét, a vallásosak 16,6%-a házas, miközben a nem vallásosoknak csupán 9,8%-a. A különbségek szignifikánsak ($p=0,000$).

Amikor a párkapcsolati hajlandóság két mutatóját, az együttélők és a házások arányát a vallásosak és a nem vallásosak körében korévek szerint vizsgáljuk, azt állapíthatjuk meg, hogy a magukat valamiképpen vallásosnak tartóknak folyamatos előnye van ebben a tekintetben, s a vallásosak házasságkötési előnye egyre kifejezettebb.

6. ábra: A párkapcsolat típusának alakulása a vallásosak és a nem vallásosak körében korévek szerint 2016-ban

Az élettársi kapcsolatban élők jelentős aránya a vallásosak körében azt mutatja, hogy ez a párkapcsolati forma valóban elterjedté vált, a magukat vallásosnak mondók ugyanolyan gyakran számoltak be arról, hogy éltek már korábban élettársi kapcsolatban (12% körül). Miközben a jövőben a fiatalok kétharmada szeretne megházasodni, a nem vallásosak alulreprezentáltak (62,8%), a vallásosak felülreprezentáltak (71,1%) ebben a körben. A gyermekvállalást tervezők arányát is befolyásolni látszik a vallásosság: a vallásosak 31,6%-a számol be arról, hogy a következő három évben gyermeket vállal, miközben a nem vallásosak 26,6%-a tervezi ezt. A vallásosság tehát nem megkerülhető a házassággal kapcsolatos vizsgálatokban.

Mivel azt tapasztaltuk, hogy bizonyos demográfiai tényezők, mint a nem és az életkor hatására növekszik a házasságban élők aránya, a szülők megemelkedett társadalmi státusa és a saját felsőoktatási tanulmányok mellett csökkenni látszik, a vallásosak viszont szívesebben házasodnak, megvizsgáltuk, hogy a több tényező együttes jelenlétekor melyiknek milyen hatása érvényesül a házasságra az adatbázisban szereplő összes fiatal nagykorú körében. Az elemzést többlépcsős logisztikus

regresszióval végeztük, a változók egymásra gyakorolt hatását is megfigyeltük. Az első függő változó házasságban élés volt, vagyis arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen tényezők növelik meg annak az esélyét, hogy a 2016-ban 19 és 29 év közötti fiatal nagykorúak közül valaki a körükben csekély arányban jelen levő házasok közé kerülhessen. A második függő változó az, hogy a jövőben házasságot tervezők közé való bejutás esélyét mi növeli.

A nem, a szülők és a fiatal magas iskolázottsága valamint a vallásosság házasságkötésre gyakorolt hatását összemérve azt tapasztaljuk, hogy a nőknek majd kétszer akkora esélye van 29 éves kor előtt házasságot kötni, mint a férfiaknak ($P=0,000$). A szülők magas iskolázottsága szignifikánsan csökkenti a 29 éves kor előtti házasságkötés esélyét, ahogy fentebb állítottuk, de nem a rossz példaadásra kell itt gondolni, hanem arra, hogy a diplomás szülők gyermekei nagyobb arányban és hosszabb ideig tanulnak tovább. A diplomás anyák házasságtól visszatartó hatása erősebb és általánosabb ($p=0,000$), mint az apáké ($p=0,049$).

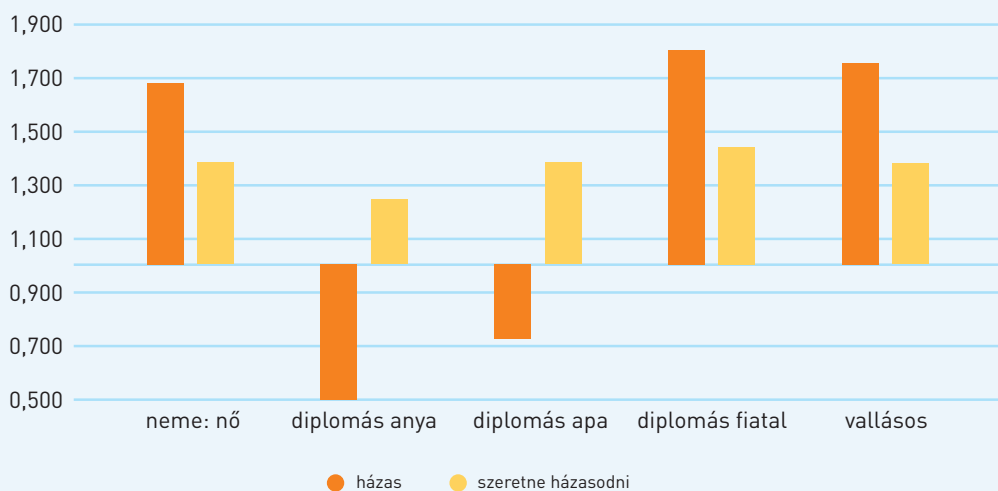
Lényeges eredmény, hogy diplomásnak lenni önmagában jelentős, szignifikáns pozitív hatást gyakorol a házasságkötésre ($p=0,000$), majdnem megkétszerezi a házasságkötés esé-

lyét. Amikor a vallásosság hatását is bevon-
tuk az elemzésbe, a fiatal felsőoktatási vég-
zettségének önálló hatása kicsit csökkent,
de azért maradt erős pozitív és szignifikáns.
A vallásosság hatása önállóan is egyértelműen
pozitív irányba mozdítja el a házasságkötés
esélyét ($p=0,000$). Ez azt jelenti, hogy nők
vagy diplomásnak vagy vallásosnak lenni
önmagában növeli a házasságban élés esélyét.
A vallásosság szempontjából ez azért fontos,
mert ha azonos nemű és megfelelő szintű
iskolai végzettségű szülőkkel rendelkező, s
azonos felsőoktatási tapasztalatokkal rendel-
kező fiatalokat vetünk össze, a vallásosak min-
dig nagyobb valószínűséggel kerülnek be a
házasoknak az ebben a korcsoportban igen
szűkkörű klubjába.

A házasságot tervezők közé kerülni is másfél-
szer nagyobb esélyük van a nőknek. A diplo-
mások szülők gyermekei egyértelműen pozití-

vabban állnak a házassághoz, mint a nem
diplomások szülőkétől származók. Érdekes fel-
figyelni arra, hogy a diplomások apák gyerme-
kének lenni határozottabban segíti az egyént
a házasságra vágyók körébe jutni ($p=0,042$,
 $\text{Exp}(B)=1,244$), mint a diplomások anyák gyer-
mekeit ($p=0,003$, $\text{Exp}(B)=1,400$). Az előb-
bi eredménnyel összevetve ez arra hívja fel
a figyelmet, hogy a diplomások nőknek még
mindig nehéz összehangolni a családi és
a munkahelyi követelményeknek való megfele-
lést. A vallásosság hatását bevonva a nem hatá-
sa árnyalatnyit csökken, utalva arra, hogy
a nem hatásában a vallásosság is összegző-
dőtt, így a házasságra vágyók női előnye mér-
séklyődött. A többi változás ennél is kisebb,
ami azt jelenti, hogy a diplomások fiatalok terve-
znek leginkább házasságkötést, s a vallásosság
önálló és pozitív hatását a házasság tervezésé-
ben is tetten értük ($p=0,000$, $\text{Exp}(B)=1,371$).

7. ábra: A nem, a szülők és a fiatal magas iskolázottsága és a vallásosság házasságkötésre gyakorolt hatása 19-29 éves fiatalok körében (Forrás: Magyar Ifjúság 2016)

MAGYARÁZAT ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Kérdés természetesen, hogy mi lehet az oka
a vallásosság jótékony hatásának. Egyrészt
magyarázható ez a párkapcsolati normákról
alkotott tradicionális felfogással, amit a vallá-

sos világgéppel rendelkezők a vallási szocial-
izáció részeként sajátítanak el. Másrészt a vallá-
sosság társadalomszervező ereje révén, a vallá-
sosság körül szerveződő kapcsolathálózatok

azok, melyekben nemcsak a házasságkötéssel kapcsolatos attitűdök pozitívabbak, hanem a hasonló felfogásúakkal való kapcsolatteremtés lehetősége nagyobb, mint az egyébként egyre magányosabb kortársaké. Az adatbázisból a vallásosságról nem tudunk elég árnyalt képet alkotni, így ezekre a kérdésekre itt nem tudunk válaszolni.

A fiatal nagykorú, 19-29 éves korcsoport iskolázottságának házasságkötésre gyakorolt hatásáról is lényeges tények derültek ki elemzésünkéből. Egyértelmű, hogy a magasabb iskolázottság nem csökkenti, hanem inkább kitolja a házasodás időpontját. Általános jelenség, hogy a hallgatók a párkapcsolatok helyett a felsőoktatási munkájukra koncentrálnak, azonban a diplomaszerezés után gyors ütemben pótolják a párkapcsolatok és a házasságkötés terén mutatkozó lemaradásukat. Ha a házasságkötés és a házasságtervezés esélyét más változókkal összemérve vizsgáljuk, diplomásnak lenni mindkét vonatkozásban esélynövelő tényező.

A szülők magas iskolázottságának vizsgálata elgondolkodtató eredményekre vezetett, hiszen a diplomás apákkal rendelkezés támogatja a házasság tervezését, a diplomás anyával rendelkezés viszont a korai házasodás ellen hat. Ez arra vall, hogy a diplomás anyák példája azt mutatja, hogy a társadalmi környezet miatt még mindig nehéz összehangolni a házasságot és a karriert, viszont a diplomás apák példája arra serkenti az egyént, hogy ne maradjon ki a házasság privilégiumaiból.

Összességében azonban a házasságkötés esélyét vizsgáló összehasonlító elemzés eredménye szerint a vallásos világkép jelentősen megnöveli a házasodási hajlandóságot, még a felsőoktatási továbbtanulás és a magasán kvalifikált szülői minta esetén is. Az is kimutatható, hogy a vallásosságtól és az iskolázottságtól függetlenül a nők előnye ebben a korcsoportban vitathatatlanul fennáll.

Felhasznált irodalom

- Bacska Katinka (2018) *A vallásosság hatás a családalapítás és a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdökre*. In: Engler, Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen, Magyarország: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, 122–128.
- Engler Ágnes (szerk.) (2018) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen, Magyarország: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ
- Engler Ágnes (2017) *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat.
- Makay Zsuzsanna – Domokos Tamás (2018) *Társadalmi újratermelés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai*. In: Székely L. 2018. *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Kutatópont, 77–106
- Marks, Loren (2005) *How does religion influence marriage? Christian, Jewish, Mormon, and Muslim perspectives*. *Marriage & Family Review* 38(1):85–111.
- Pusztai Gabriella (2013) *Hallgatói vallásosság és felsőoktatási beágyazottság*. *CONFESSIO* 37(1). 44–57.
- Pusztai Gabriella (2015) *Tanulmányi eredményességet támogató tényezők az egyetem falain belül és kívül*. In: Pusztai, Gabriella; Kovács, Klára (szerk.) *Ki eredményes a felsőoktatásban*. Budapest-Nagyvárad: Új Mandátum Könyvkiadó, Partium Könyvkiadó, 79 –96.
- Pusztai Gabriella (2016) *A szülők vallásossághafi mint a hatékony gyermeknevelés tőkeforrása*. In: Földvári, Mónika; Tomposné, Hakkel Tünde (szerk.) *Riport a családkról*. Budapest, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet - L'Harmattan Kiadó, 424–444.
- Hámori Ádám–Rosta Gergely (2013) *Vallás és ifjúság*. In: Bauer B.– Szabó A. (szerk.) *Arctalan (?) nemzedék*. Budapest: NCSZSI, 249–263.
- Tomka Miklós (1973) *A vallásosság mérése*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1-2, 122 –135.
- Waite, Linda J. - Lehrer, Evelyn E. (2003) *The Benefits from Marriage and Religion in the United States: A Comparative Analysis*. *Population and Development Review* 29(2): 255–276.

Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek néhány jellemzője az ezredforduló után

Betekintő

Napjainkban a 30 és 49 év közöttiek negyede–harmada nem él házasságban vagy élettársi kapcsolatban, és az egyedülállók kétötöd részének még sosem volt tartós párkapcsolata. A kapcsolatok halasztása és növekvő bomlékonysága miatt 2001 és 2011 között megnőtt a harmincas és a negyvenes éveikben járó egyedülállók száma, de az egyedülálló életforma terjedése a 2010-es években megállt, és a partner nélküli helyzetből való kilépés is könnyebbé vált.

A 30–49 éves egyedülállók iskolai végzettsége valamivel alacsonyabb, társadalmi-gazdasági helyzete rosszabb, mint a párkapcsolatban élőké. A kapcsolatban még nem élt nők átlagos iskolázottsága magasabb, mint a hasonló helyzetű férfiaké, és az egyedülálló nők közül többen élnek nagyvárosban, mint a pár nélküli férfiak. A korábban párkapcsolatban élt egyedülálló nők gyakran alkotnak a gyermekeikkel egyszülős családot, míg a férfiak nagyobb valószínűséggel élnek egyedül vagy a szüleikkel.

Az egyedülállók mintegy fele szeretne három éven belül összeköltözni egy partnerrel, házasságkötést pedig a férfiak harmada és a nők negyede tervez. Egy partnerrel való összeköltözéstől a legtöbb egyedülálló azt várja, hogy boldogabbak, elégedettebbek legyenek, és hogy javuljon a szexuális életük. Az anyagi helyzetük javulását elsősorban a nők várják, azt pedig inkább a férfiak gondolják, hogy ha párkapcsolatban élnének, a szüleik és a környezetük, a barátaik jobb véleménnyel lennének róluk.

BEVEZETÉS

Közismert, hogy az elmúlt évtizedek során – a nemzetközi trendekbe illeszkedve – általános és mélyreható változások mentek végbe a párkapcsolatok területén Magyarországon (l. pl. Murinkó és Rohr 2018 összefoglalását). Megszűnt a házasság mint párkapcsolati életforma kizárólagossága. Általánossá vált, hogy a fiatalok első párkapcsolatuknak az élettársi együttélést választják, amelyek egy része később házassággá alakul, ám nem kevés közülük felbomlik. Magas szinten stabilizálódott a válási hajlandóság, és a házasságok mintegy kétötöd része nem az egyik fél halálával, hanem válással ér véget. Az első párkapcsolatukat egyre később kez-

dik a fiatalok, később kötnek házasságot, többen maradnak hosszabb-rövidebb ideig partner nélkül, az újrահázasodás valószínűsége is csökkent, következésképpen minden korcsoportban emelkedett az egyedülállók aránya. Megváltoztak a különböző párkapcsolati választások mozgatórugói és a mögöttük meghúzódó társadalmi mechanizmusok, átalakult a kapcsolati formák jelentése és az egyéni életpályán belül betöltött szerepe. A párkapcsolati változások egyik fontos eleme az egyedülálló életforma terjedése, amely az elmúlt két évtizedben népszerű publicisztikai témává is vált. A közbeszédben tükröződő érdeklődés ellenére kevés társadalomtu-

dományos kutatás vizsgálta az egyedülállókat vagy a szingliket.

A tartós párkapcsolat – élettársi együttélés vagy házasság – nélkül élő egyedülállók minden korcsoportban megtalálhatók, a jelenség tehát nem csak a fiatalokat érinti. A 2016-os mikrocenzus adatai szerint az egyedülálló nők 28%-a és a férfiak 45%-a 30 év alatti, a nők több mint fele és a férfiak negyede 50 éves vagy idősebb, és csak az egyedülálló nők 19%-a és a férfiak 30%-a tartozik a 30 és 49 év közötti korcsoportokba. A harmincas és negyvenes éveikben járó egyedülállók pedig tágabb csoportot jelentenek, mint a „szinglik”, bár ez utóbbi fogalom meghatározásában nincs egyetértés. A szinglik közé általában csak a gyermekteleneket sorolják, sőt, a szűken vett meghatározás szerint csak a magasan képzett, fogyasztásorientált, egyedül élő nagyvárosiak tartoznak a csoportba, akik tudatosan választották ezt az életformát. Murinkó és Spéder (2015: 12) csupán a 30–49 éves népesség 3%-ára becsülte a legszűkebb értelemben vett „szinglik” részarányát. A létszámuk olyan alacsony, hogy „a makrostatisztikai számbavételekkor nehezen kimutathatóak. Ugyanakkor társadalmi hatásuk a modellnyújtás miatt vélhetőleg nagy, mivel a tömegkommunikáció is valóságos számuknál nagyobb arányban mutatja be ezeket a házasságra, partnerkapcsolatra 'időt szakítani nem tudó' fiatal szakemberek életstílusát” (Tóth 1999: 58).

AZ EGYEDÜLÁLLÓ ÉLETFORMA TERJEDÉSE 1990 UTÁN MAGYARORSZÁGON

Az 1990 óta eltelt időszakban lényeges változások történtek a hazai népesség családi állapot szerinti összetételében (Murinkó és Rohr 2018). A házasságban élők aránya 1990 és 2011 között radikálisan, 61-ről 44%-ra csökkent (a csökkenés 2011 és 2016 között nem folytatódott). Folyamatosan növekedett a nőtlenek és a hajadonok, illetve az elváltak

A jelen elemzésben egy sokkal tágabb megközelítést alkalmazunk, és minden további megkötés nélkül azokat a 30–49 év közötti nőket és férfiakat vizsgáljuk, akik nem élnek tartós párkapcsolatban (házasságban vagy élettárssal). Részletesen megvizsgáljuk a 30–49 év közötti egyedülálló nők és férfiak élethelyzetét, párkapcsolati és családalapítási terveit és várakozásait, és összehasonlítjuk őket a megfelelő korú, tartós párkapcsolatban élő társaikkal.

A párkapcsolatok (vagy azok hiánya) önmagában is fontos kutatási területét jelenti a népeségtudománynak és a szociológiának, ám szerepük a születésszám alakulásának szempontjából is meghatározó, hiszen a gyermekvállalás egyik előfeltételét jelenti a (megfelelő) párkapcsolat. Az életútban egyre későbbre tolódó első tartós partnerkapcsolat és a kapcsolatok növekvő bomlékonysága pedig megnehezíti, hogy a párok meg tudják valósítani a gyermekvállalási terveiket. Ezért a párkapcsolatok formaváltozását mozgató erők feltárása a termékenységi viszonyok átalakulása szempontjából is kulcskérdés. A tartós párkapcsolat hiánya az érintettek életminősége és jólléte szempontjából is lényeges. Az elmagányosodás, a partner által nyújtott társas támogatás hiánya a harmincas és negyvenes egyedülállókat is sújthatja, de a középkorú és az idős egyedülállók is hasonló problémákkal szembesülnek.

részaránya, az özvegyeké pedig gyakorlatilag nem változott. Mára a nők és a férfiak körében egyaránt többségbe kerültek a nem házas családi állapotúak, és a 15 éves és idősebb férfiak 41%-a nőtlen, a nők 29%-a pedig hajadon. A nőtlenek és hajadonok közül azonban sokan nem tekinthetők egyedülállóknak, hanem élettársi kapcsolatban élnek, és az elváltak és az

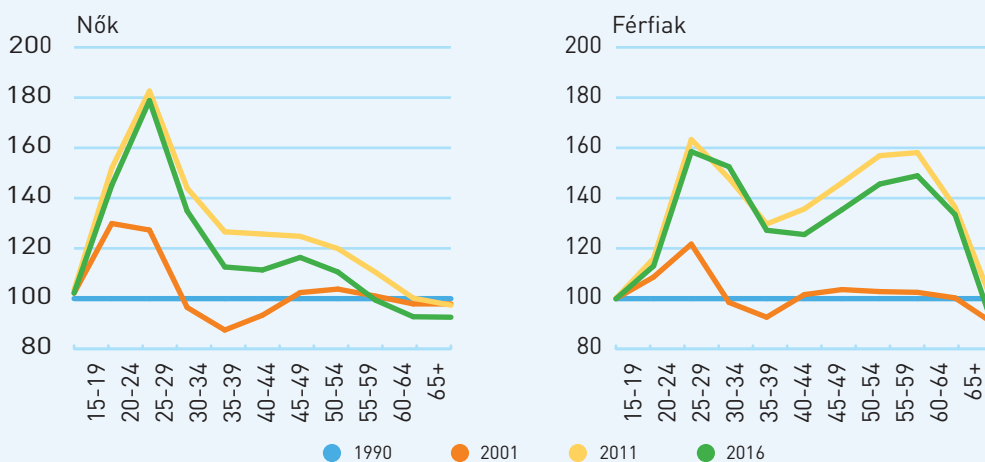
özvegyek körében is találunk egyedülállókat. 1990-ben a férfiak 37 és a nők 44%-a, 2016-ban a férfiak 41 és a nők 48%-a volt egyedülálló abban az értelemben, hogy nem élt sem házasságban, sem élettársi kapcsolatban. 2016-ban a 30 év alattiak és a 65 fölötti nők körében már az egyedülálló alkotják a legnagyobb párkapcsolati csoportot, és a 30-as és 40-es korosztálynak is mintegy egynegyede–egyharmada nem él párkapcsolatban.

A tartós párkapcsolat nélkül élők aránya 1990 és 2011 minden korcsoportban emelkedett (1. ábra). Az 1990-es években csak a 30 év alattiak körében történt növekedést, amelynek valószínűsíthető oka az első tartós párkapcsolat későbbi életkorokra történő halasztása volt. Ezzel szemben a 2000-es évek első évtizedében az egyedülálló aránya a 65 év alattiak minden korcsoportjában jelentősen megemelkedett. Ebben az időszakban a házasságban élő fiatal és középkorú népesség arányának jelentős visszaesését az élettársi kapcsolatok gyors

terjedése csak részben ellensúlyozta. 2011 és 2016 között pedig a korábbi trend megfordult, és néhány százalékponttal csökkent az egyedülálló aránya. Úgy tűnik tehát, hogy az egyedülálló életforma terjedése sem a harmincasok–negyvenesek körében, sem a teljes népességben nem folytatódik. Ennek legfőbb oka az, hogy az első tartós párkapcsolat és az első házasságkötés későbbre halasztásának évtizedes trendje megállt, és a halandóság és a nemek közötti halálozási különbség lassan javul.

A nemek szerinti arányokban megmutatkozik, hogy a férfiak rendszerint később alapítják az első párkapcsolatukat és később kötnek házasságot, mint a nők, a férfiak rosszabb halandósági viszonyai miatt jóval több nő özvegyül meg és marad egyedül (bár az utóbbi években némi javulás történt ebből a szempontból), míg az elvált és az özvegy férfiak gyakrabban házasodnak újra, mint a nők.

1. ábra: Az egyedülálló, 15 éves és idősebb női és férfi népesség arányának változása 1990-hez viszonyítva korcsoportok szerint, 2001, 2011 és 2016 (1990 = 100 %) Források: KSH Népszámlálások 1990, 2001, 2011, KSH Mikrocenzus 2016. Saját számítás

A párkapcsolatokkal foglalkozó nemzetközi szakirodalom több lehetséges elméleti magyarázatot kínál a párkapcsolatok átalakulásának, ezen belül az egyedülálló életforma terjedésének átfogó értelmezéséhez. Egyesek szerint a globalizáció, a gazdasági

bizonytalanság és a nehezen megjósolható életutak miatt kötnek kevesebb házasságot az emberek, és helyette a kevesebb elköteleződéssel járó élettársi köteléket vagy az egyedülálló életformát választják, valamint emiatt bomlelkönyebbé is váltak a kapcsolatok (Beck 1992;

Giddens 1992; Mills and Blossfeld 2013). Ehhez kapcsolódik az a megközelítés, amely szerint a gazdaságilag hátrányos helyzetűek számára nem elérhető a házasságkötés és a házasságon belüli gyermekvállalás (Perelli-Harris and Gerber 2011). A második demográfiai átmenet elmélete pedig az általános értékváltozásokkal, a vallásosság háttérbe szorulásával és az individualizációval magyarázza a párkapcsolatok és a termékenység területén tapasztalható változásokat, és az elmélet szerint elsősorban a fiatalabb, képzetesebb, magasabb társadalmi státuszúakra jellemzők az „új” kapcsolati formák (van de Kaa 1987; Lesthaeghe 1996).

Az egyedülállók növekvő arányát Magyarországon a gazdasági változások, a fiatalok fokozott individualizálódása, az értékpreferenciák átalakulása, a magyar férfiak korai halandósága és a párkapcsolati formák pluralizálódása együtt alakítja (Utasi 2002: 116–117; Somlai 1999). A fiatalok az 1980-as évek vége óta egyre később alakítják ki az első tartós párkapcsolatukat (Spéder 2005), így egyre hosszabb az egyedülálló életszakasz. A halasztás mellett az 1980 után születettek

körében már azok aránya is csökken, akik egy adott életkorig tartós kapcsolatot alakítanak ki, tehát nem csupán elhalasztják ezt az életemény, de az is lehet, hogy át sem élék azt. A válási arányszám viszonylag magas és 2008-ig kis mértékben emelkedett (Makay 2018), és a házasságnál bomlékonyabb élettársi kapcsolatok terjedése szintén növeli az egyedülállók számát. És végül csökken egy válás után az újránházasodás aránya (Murinkó és Rohr 2018).

A családformák pluralizációjával és az átalakuló párkapcsolati magatartással foglalkozó kutatások közül viszonylag kevés szól kifejezetten az egyedülállókrol. Magyarországon az első ilyen vizsgálat Utasi Ágnes (2002, 2004) szinglikutatása volt, és későbbi elemzések is foglalkoztak az egyedülállók helyzetével (pl. Sántha 2008, 2012; Murinkó és Spéder 2015; Rövid 2018; Tóth 2018), azonban minden elemzés – az alkalmazott nézőponttól és a rendelkezésre álló adatoktól függően – némileg másként határozta meg a célcsoportját, ezért az eredményeiket nehéz összehasonlítani.

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

Az elemzés során egy nagymintás kérdőíves adatfelvétel, a Népeségtudományi Kutatóintézet Életünk fordulópontjai panelkutatásának adatait hívjuk segítségül. A kutatás 2001-ben indult (n = 16 363) és 2016/17 fordulóján zajlott az ötödik kérdezési hullám (n = 9 295) (az adatfelvételt részletesen Murinkó és Spéder 2016-os kötete ismerteti). A vizsgálat egyik kiemelt témája a párkapcsolatok: részletes kapcsolattörténeti információkat tartalmaz, amelyek segítségével felrajzolható a válaszadók kapcsolati életútja. Minden hullámban rendelkezésre áll a válaszadók társadalmi-gazdasági helyzete, a párkapcsolatokkal kapcsos-

latos attitűdök, a kapcsolat minőségének mutatói, az egészség és a jól-lét jelzőszámai, és a saját személyes tervek és várakozások. Az Életünk fordulópontjai panelkutatás 2001-es első hullámának és a 2016/17-es ötödik hullámának adatait hasonlítjuk össze. Az eredményeket nemi bontásban és súlyozva közöljük.

Egyedülállónak tekintjük azokat, akik a kérdés időpontjában nem éltek együtt házasság- vagy élettársal, attól függetlenül, hogy mi a hivatalos családi állapotuk és hogy van-e külön élő partnerük.²² Részben fedik egymást, de az egyedülállók és az egyedül élők különböző csoportokat takarnak: az egyedül élők

²² A házastársuktól külön élőket is egyedülállónak tekintjük, ha nincs élettársuk.

minden esetben egyedülálló is, míg a partner nélküliek nem feltétlenül élnek egyszemélyes háztartásban. Az egyedülálló két csoportját különböztetjük meg egymástól: akiknek eddig még nem volt együtt élő partnere (házas- vagy élettársa) és akik egy válás, özvegyülés vagy élettársi kapcsolat megszakadása után maradtak egyedül. Az eltérő párkapcsolati tapasztalatuk indokolja ezt a különbségtételt, és várhatóan az élethelyzetük és a terveik alapján is eltér egymástól az egyedülálló e két alcsoportja.

Az Életünk fordulópontjai adatfelvétel első hullámában a 30–49 éves válaszadók (n = 5 690) közül 1 383 fő volt egyedülálló (483 fő még nem élt partnerrel és 900 fő már igen),

az ötödik hullámban pedig a megfelelő életkorú válaszadók (n = 4 002) között 1 120 egyedülállót találtunk (közülük 469 főnek nem volt még partnere és 651 főnek már volt). Az ötödik hullám adatai az eredeti panelminta és a fiatal kiegészítő minta tagjait egyaránt tartalmazzák.

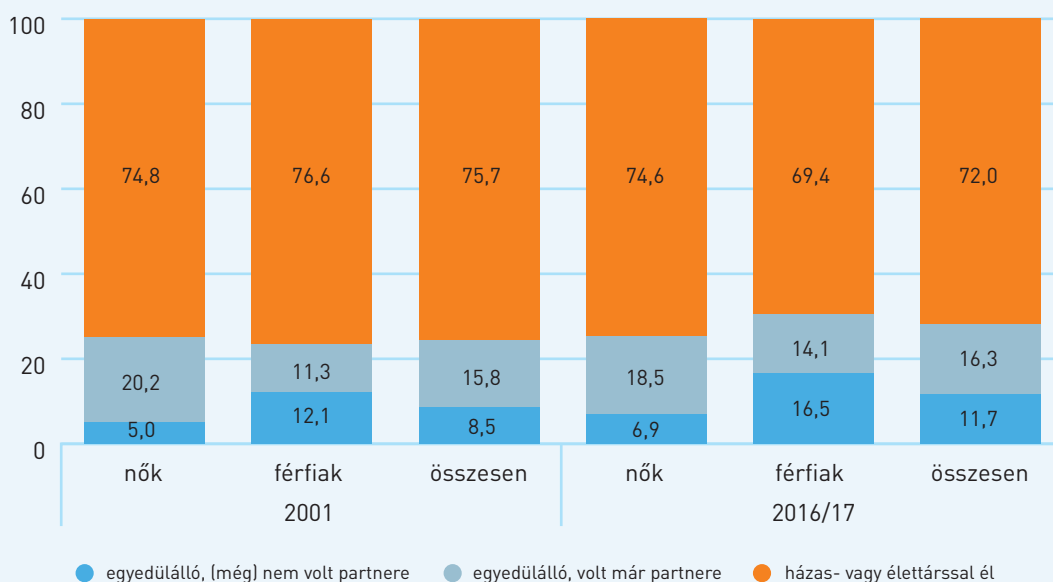
Az elemzés első részében az egyedülálló demográfiai (nem, életkor, családi állapot, gyermekszám) és társadalmi–gazdasági jellemzőit (iskolai végzettség, munkaerő-piaci helyzet, jövedelem, háztartásszerkezet, lakóhely) írjuk le. A második részben a (gyermekvállalási és párkapcsolati) terveiket és a párkapcsolattal kapcsolatos várakozásaikat ismertetjük.

DEMOGRÁFIAI ÉS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI JELLEMZŐK

Mindkét vizsgált időpontban, 2001-ben és 2016–2017 fordulóján is a 30 és 49 év közöttiek mintegy háromnegyede párkapcsolatban élt, tizede egyedülálló volt korábbi kapcsolat nélkül, és 16% élt egy felbomlott kapcsolat után házas- vagy élettárs nélkül (2. ábra). Összességében másfél évtized alatt kis mérték-

ben, 35-ről 42%-ra nőtt az egyedülállókon belül azok aránya, akiknek még sosem volt partnere. A férfiak körében magasabb azon egyedülálló aránya, akik még nem éltek párkapcsolatban, míg több nő maradt egy korábban felbomlott élettársi együttélést vagy házasságot követően egyedül, mint férfi.

2. ábra: A 30–49 éves nők és férfiak összetétele párkapcsolati típus szerint, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás

Természetesen a különböző párkapcsolati életutat bejártak korszerkezete is eltér egymástól (1. táblázat). A partnerrel még nem élt egyedülállók a legfiatalabbak – bár 2001-ben a 35%-uk tartozott a negyvenes korosztályba, 2016/17-ben pedig már 45%-uk. A házas- vagy

élettárssal élők korcsoport szerinti összetétele megegyezik a megfelelő életkorú teljes minta megoszlásával, a felbomlott párkapcsolat után egyedülállónak váltak pedig kissé idősebbek náluk.

1. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő nők és férfiak korcsoport szerinti összetétele, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Korcsoport	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
30-34	45,9	17,8	24,6	17,3	14,6	19,5
35-39	21,1	19,7	21,9	38,0	20,6	24,5
40-44	13,9	24,2	23,9	34,4	34,5	31,0
45-49	19,1	38,4	29,6	10,3	30,4	25,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
30-34	39,9	18,0	23,3	28,2	21,1	16,8
35-39	23,8	22,8	22,8	26,8	19,6	26,3
40-44	18,3	25,2	24,4	31,0	31,0	31,0
45-49	18,1	34,0	29,5	14,0	28,3	25,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A korábban már párkapcsolatban élt egyedülállókat hivatalos családi állapot szerint vizsgálva jelentős különbségeket találunk a két adatfelvétel időpontja, valamint a nők és a férfiak között (2. táblázat). Több mint kétszeresére (a nők körében háromszorosára) nőtt a nőtlenek és hajadonok aránya 2001 és 2016/17 között, miközben az özvegyek és az elváltak részesedése csökkent. A házasságkötés halasztása és a bomlékonyabb élettársi kapcsolatok terjedése magyarázza, hogy egyre több az

egyedülállók között a nőtlen és a hajadon. Ha a házastársuktól külön élő, valószínűleg válófélben levő válaszadókat is az elváltak közé soroljuk, a korábban házas egyedülállók több mint 90%-a nem a házastárs halála, hanem szakítás miatt maradt egyedül.²³ Míg 2001-ben a nők körében 17%-ot tett ki az özvegyek aránya, másfél évtizeddel később csak 6% özvegy, amelyben a férfiak javuló halandósági viszonyai is szerepet játszanak.

2. táblázat: Az egyedülálló, korábban már párkapcsolatban élt 30–49 éves nők és férfiak családi állapot szerinti összetétele, 2001 és 2016/17 (%) Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Családi állapot	2001			2016/17		
	Nők	Férfiak	Összesen	Nők	Férfiak	Összesen
Nőtlen, hajadon	10,2	27,8	16,3	32,2	48,8	39,4
Házias, külön él	9,4	7,0	8,6	8,7	10,4	9,4
Özvegy	17,1	3,6	12,4	6,4	0,9	4,0
Elvált	63,3	61,6	62,7	52,8	39,9	47,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az eltérő párkapcsolati életútjuk ismeretében nem meglepő, hogy jelentősen eltér egymástól a partnerrel élők és az egyedülállók két csoportjának gyermekszáma (3. táblázat). A párkapcsolatban még sosem élt egyedülállók kevés kivételtől eltekintve gyermektelenek. A felbomlott partnerkapcsolat után egyedül maradtak többségének született gyermeke,

de a gyermekszámuk elmarad a házas- vagy élettárral élőkétől. 2001 és 2016/17 között nőtt az egyedülállók körében a gyermekelemek részesedése, a kettő vagy több gyermekkel rendelkezőké pedig csökkent. Látjuk tehát, hogy az egyedülállók nők egy jelentős része a gyermekeit egyedül nevelő anya, és a férfiak között is sokan gyermekesek.

.....

²³ Feltételezzük, hogy az özvegy, az elvált és a házas külön élő egyedülállók a házas kapcsolat megszakadása és a kérdezés között nem éltek élettársi kapcsolatban.

3. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves népesség gyermekszáma, 2001 és 2016/17 (%)

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzés: A számítás a válaszadók minden élve született gyermekét tartalmazza, függetlenül attól, hogy a kérdezés időpontjában vele él-e és életben van-e.

Gyermekszám	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
0	45,9	17,8	24,6	17,3	14,6	19,5
1	21,1	19,7	21,9	38,0	20,6	24,5
2	13,9	24,2	23,9	34,4	34,5	31,0
3 vagy több	19,1	38,4	29,6	10,3	30,4	25,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag	0,11	1,74	2,03	0,27	1,38	1,79
Férfiak						
0	98,2	37,8	9,6	96,9	46,6	18,0
1	1,5	29,6	23,0	2,4	24,9	29,5
2	0,3	23,6	48,1	0,3	20,3	33,7
3 vagy több	0,0	9,0	19,3	0,4	8,2	18,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lényeges kérdés, hogy az egyedülálló párcapcsolati helyzet mennyire tartós vagy átmeneti az egyének életében. Azok esetében, akik még sosem éltek partnerkapcsolatban, a „tartósság” egyszerűen az életkor függvénye. Ezért az egyedülálló azon csoportjában vizsgáltuk meg, hogy mióta nincs partnerük, akik korábban már éltek házasságban vagy élettársi kötelékben (4. táblázat). 2001 és 2016/17 között az egyedülálló élethelyzet átlagos hossza 7,3-ról 6 évre csökkent, vagyis némileg csökkent az egyedülálló időszak tartóssága. Ezen belül növekedett a legfeljebb öt éve és csökkent a tíz vagy több éve egyedülálló aránya. A nemek közötti különbség növekedett, és 2016/17 fordulóján a férfiak között több olyan egyedülállót találunk, akinek legfeljebb öt éve

bomlott fel az utolsó párcapcsolata, míg a nők körében nagyobb arányban vannak az öt évnél régebben egyedülálló. Ez összefügghet azzal, hogy a nők pártalálását jelentősen nehezíti, ha gyermekük van, míg a férfiaknál nincs ilyen összefüggés (Murinkó és Szalma 2016). Azok körében, akik korábban már éltek párcapcsolatban, több okból csökkenhetett az egyedülálló helyzet tartóssága. A párcapcsolati dinamika általános növekedése miatt több kapcsolat bomlik fel, így többen vannak egyszerre jelen a „párcapcsolati piacon”, ami megkönnyítheti a párkeresést. Szintén könnyebben találnak új partnert a gyermektelenek, mint a szülők, és nőtt a gyermektelenek aránya az egyedülállókon belül.

4. táblázat: Az egyedülálló, korábban már párcapcsolatban élt 30–49 éves nők és férfiak mióta egyedülálló, 2001 és 2016/17 (%) Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Mióta egyedülálló?	2001			2016/17		
	Nők	Férfiak	Összesen	Nők	Férfiak	Összesen
Legfeljebb 1 éve	10,2	11,3	10,6	16,4	13,9	15,4
1–2 éve	17,0	21,0	18,4	20,3	23,0	21,4
3–5 éve	20,2	18,3	19,5	19,0	25,4	21,6
6–9 éve	19,3	18,0	18,8	18,5	18,7	18,6
10–14 éve	16,0	19,9	17,4	12,4	11,0	11,9
15 éve vagy régebben	17,3	11,5	15,3	13,4	8,0	11,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag (év)	7,59	6,83	7,32	6,31	5,47	5,96

A 30–49 éves egyedülállók iskolai végzettsége valamivel alacsonyabb, mint a párkapcsolatban élőké: több alapfokú és kevesebb felsőfokú végzettségűt találunk a partner nélkül élők, mint a házas- vagy élettársukkal élők körében (5. táblázat). Az egyedülálló férfiak két csoportjának iskolai végzettsége nem tér el lényegesen egymástól, a nők esetében azonban több diplomást találunk a párkapcsolatban még sosem élt egyedülállók, mint egy korábbi kapcsolat felbomlása után egyedül maradtak körében. Különösen feltűnő nemi különbség, hogy a kapcsolatban még nem élt nők iskolázottsága jóval magasabb, mint a hasonló helyzetű férfiaké. Hasonló végzettségbeli különbségeket talált

Utasi (2002: 120) is, aki az iskolázottsági hierarchia két pólusán elhelyezkedő egyedülállók esetében más-más okokat feltételezett. Az alacsonyan iskolázottak esetében a hátrányok halmozódását jelezheti a párkapcsolat hiánya: az iskolai expanzió következtében egyre inkább egy szelektált csoportról van szó, amelyhez rossz gazdasági helyzet, községi lakóhely és egyéb hátrányok társulhatnak, amelyek nem teszik vonzóvá az illetőt a „párkapcsolati piacon”. A diplomások körében pedig valószínűleg inkább az individualizálódás, a párkapcsolatokkal kapcsolatos magasabb elvárások gátolják a partnerkapcsolat létrejöttét és fennmaradását (Sántha 2008).

5. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak iskolai végzettség szerinti összetétele, 2001 és 2016/17 (%) Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Iskolai végzettség	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Legfeljebb 8 osztály	18,8	26,8	24,2	13,8	13,9	12,3
Szaktanácsképző, szakiskola	14,0	24,7	25,0	13,8	25,1	20,1
Érettségi	32,6	33,8	33,7	27,3	28,8	30,7
Diploma	34,6	14,8	17,1	45,2	32,3	37,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Legfeljebb 8 osztály	27,5	25,4	14,4	18,6	13,2	10,6
Szaktanácsképző, szakiskola	43,9	46,9	47,2	32,4	39,9	35,8

Iskolai végzettség	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Férfiak						
Érettségi	18,7	19,4	23,5	33,4	28,2	27,8
Diploma	9,9	8,3	14,9	15,7	18,8	25,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egyedülálló nők foglalkoztatás szintje magasabb, a férfiaké pedig alacsonyabb, mint a partnerrel élő társaiké (6. táblázat). A rokkantnyugdíjasok és a munkanélküliek aránya magasabb az egyedülállók, mint a házas- vagy élettársi kapcsolatban élők körében, míg többen vannak gyermekgondozási szabadságon a párokban élők, mint az egyedülállók körében. Az egyedülálló férfiak munkaerő-piaci helyzete 2001-ben különösen hátrányos volt. Az alkalmazottak és az önállók körében az egyedülálló férfiak a partnerrel élőket meg-

haladó arányban végeztek alkalmi, megbízásos vagy határozott idejű munkát, míg a nők körében nem mutatkozott lényeges eltérés (6. táblázat).

A felbomlott párok után partner nélkül élők sokkal rosszabbnak ítélik meg a háztartásuk jövedelmi helyzetét, mint azok, akik egész életükben egyedülállók voltak, a legjobbnak pedig a házas- vagy élettárssal élők tartják a jövedelmi helyzetüket. Ez a megállapítás a nőkre és a férfiakra, 2001-re és 2016/17-re egyformán igaz.

6. táblázat: Az egyedülálló és a párokban élő 30–49 éves nők és férfiak gazdasági aktivitás szerinti összetétele és a bizonytalan munkaerő-piaci helyzetűek aránya az alkalmazott vagy önálló, 30–49 éves nők és férfiak körében, 2001 és 2016/17 (%)

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzések: A tanulók, a háztartásbeliek, az öregségi és az özvegyi nyugdíjasok és a gyesen, gyeden vagy gyeten levő férfiak az alacsony elemszám miatt az „egyéb inaktív” kategóriában szerepelnek. Azokat az alkalmazottakat és önállókat soroltuk a bizonytalan munkaerő-piaci helyzetűek közé, akik a kérdés időpontjában alkalmi jellegű, megbízásos vagy határozott idejű munkaviszonyban álltak.

	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Gazdasági aktivitás						
Alkalmazott, önálló	77,7	72,9	68,5	77,1	81,4	75,2
Rokkantsnyugdíjas	10,9	8,5	6,2	7,6	4,1	1,2
Gyeden, gyesen, gyeten van	1,9	3,5	10,8	1,1	3,6	15,6
Munkanélküli	3,7	9,0	6,1	7,8	4,9	3,3
Egyéb inaktív	5,9	6,2	8,5	6,5	5,9	4,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bizonytalan munkaerő-piaci helyzet						
Jellemző	5,7	8,2	6,0	9,2	11,1	8,3
Nem jellemző	94,3	91,8	94,0	90,8	88,9	91,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Gazdasági aktivitás						
Alkalmazott, önálló	69,0	63,7	84,6	88,0	87,9	95,1
Rokkantsnyugdíjas	15,0	14,6	5,7	4,3	4,3	0,5
Gyeden, gyesen, gyeten van	12,3	15,6	7,1	6,1	5,8	3,0
Munkanélküli	3,7	6,1	2,6	1,7	2,1	1,5
Egyéb inaktív	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárrsal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárrsal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Férfiak						
Bizonytalan munkaerő-piaci helyzet						
Jellemző	13,7	19,4	7,8	12,5	8,8	6,7
Nem jellemző	86,3	80,6	92,2	87,5	91,2	93,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az ezredforduló óta jelentősen emelkedett az egyedülállók körében az egyedül, egyszemélyes háztartásban élők aránya (7. táblázat). Míg 2001-ben az egyedülálló nők 18 és a férfiak 28%-a, 2016/17-ben a partner nélküli nők 26 és a férfiak 44%-a élt egyedül. Az egyedülálló, korábban már partnerkapcsolatban élt nők kisebb arányban élnek egyedül, mint a férfiak, mert a gyermekes párok párkapcsolatának felbomlása után a gyermekek az esetek döntő többségében az anyával maradnak.

Az egyedülállók jelentős része együtt él az édesanyjával és/vagy az édesapjával. 2001 óta csökkent a szülői háztartásban élő egyedülállók aránya, és mindkét időpontban magasabb a férfiak és a partnerrel még sosem éltek körében, mint a nők és a felbomlott kapcsolat

után egyedülállóvá váltak esetében. Azoknak az egyedülálló férfiak, akiknek még nem volt partnere, 2001-ben 74%-a, 2016/17-ben 60%-a élt együtt a szüleivel.

A saját gyermekekkel együtt élő egyedülállók arányában fontos szerepe van annak, hogy egyáltalán milyen arányban rendelkeznek gyermekkel, és egy válás vagy szétköltözés után melyik partnernél maradnak a gyermekek. Rendszerint ez az édesanya, így egy kapcsolat felbomlása után egyedülállóként élő nők jóval nagyobb arányban élnek a gyermekekkel közös háztartásban, mint a férfiak. A gyermektelen egyedülállók arányának növekedése miatt a pár nélküli nők és férfiak mindkét csoportjában csökkent a gyermekkel élők részesedése.

7. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak háztartásának összetétele, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Háztartás-összetétel	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárrsal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárrsal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Egyszemélyes háztartásban él	27,4	15,4	–	37,2	21,9	–
Szüleivel él	54,7	16,4	5,5	43,5	21,3	4,1

Házartás- összetétel	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárral él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárral él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Gyermekeivel él	6,8	77,0	89,1	9,2	65,1	84,6
Férfiak						
Legfeljebb 8 osztály	27,5	25,4	14,4	18,6	13,2	10,6
Egyszemélyes ház- tartásban él	18,7	38,8	–	36,4	52,0	–
Szüleivel él	74,0	42,1	5,3	59,5	37,0	4,2
Gyermekeivel él	0,9	17,4	83,5	0,7	11,5	75,9

Az egyedülálló harmincas és negyvenes nők nagyobb arányban laknak nagyvárosban (Budapesten vagy megyei jogú városban) és ritkábban élnek kisebb városban vagy községben, mint a házas- vagy élettárral élő társaik (8. táblázat). A férfiak különböző párkapcsolati csoportjai sokkal kevésbé térnek el egymástól, mint a nőké. Összességében az egyedülálló nők 46%-a, a partner nélküli férfiak 32%-a él nagyvárosban.

A különbség összefügghet azzal, hogy a községekben erősebb a párkapcsolatokkal kapcsolo-

latos hagyományos értékrend és elvárások, és a kevésbé „partiképes” (alacsony iskolázottságú, nem foglalkoztatott, a szülői háztartásban élő) férfiak azok, akik 30 éves koruk után is egyedülállók. Ezzel szemben a nagyvárosokban erősebb az individualizáció, több a magasan képzett fiatal, aki későbbre halasztja a párválasztást. A diplomás, városi egyedülálló nők számára nehezíti a társtalálást, hogy kevesebb a képzett egyedülálló férfi, mint a nő (Utasi 2002: 129–131).

8. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–40 éves nők és férfiak lakóhelyének településtípusa, 2001 és 2016/17 (%)
Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Településtípus	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárral él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárral él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Budapest	25,3	23,9	15,1	19,9	22,3	15,3
Megyei jogú város	23,0	24,4	19,7	26,3	23,5	21,8
Egyéb város	23,1	25,0	28,3	29,0	29,7	32,2

Településtípus	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárral él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárral él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Budapest	18,0	17,4	15,4	13,2	19,7	16,9
Megyei jogú város	14,8	19,4	19,8	20,6	22,5	19,3
Egyéb város	27,0	27,7	27,5	35,1	34,5	32,4
Község	40,2	35,6	37,3	31,1	23,3	31,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TERVEK ÉS VÁRAKOZÁSOK

Az egyedülállók közül többen szeretnék (további) gyermeket, mint a párkapcsolatban élők, és az egyedülállókon belül a legmagasabb gyermekvállalási hajlandósággal azok rendelkeznek, akik (még) nem éltek házasságban vagy élettársi kötelékben (9. táblázat). Azonban ha a párkapcsolatban még sosem élt egyedülállók csoportjában összevetjük ezeket az értékeket a gyermektelen egyedülállók 90% fölötti arányával (lásd 3. táblázat), akkor azt látjuk, hogy korántsem minden gyermek-

telen egyedülálló tervezi a gyermekvállalást. A párkapcsolat hiánya és a gyermekvállalási szándék hiánya közötti okság irányát azonban nem ismerjük: lehetséges, hogy tartós partnerkapcsolat hiányában nem terveznek gyermeket, mivel a gyermekvállalás egyik alapvető feltétele az esetükben hiányzik, de az is lehet, hogy mivel nem akarnak gyermeket, a párkapcsolat kialakítása sem sürgető a számukra.

9. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak gyermekvállalási szándéka, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzések: Az első hullámban a kérdés arra vonatkozott, hogy szeretné-e, ha (a meglévőknél kívül) születne még gyermeke, az ötödik hullámban pedig az elkövetkező három éven belüli gyermekvállalási tervre kérdeztek rá, egy további kérdés pedig azt tudakolta, hogy ha három éven belül nem születik gyermekük, valamikor később szeretnék-e. A táblázatban az ötödik hullám adatiban a három éven belül és a három éven túl gyermeket tervezők is szerepelnek. A kérdést 2001-ben a 46 év alatti nőknek és az 51 év alatti férfiaknak, 2016/17-ben pedig a 49 év alatti nőknek, a 49 év alatti női partnerrel rendelkező férfiaknak és az 59 év alatti egyedülálló férfiaknak tették fel. A 2001-es kérdésben a várandósok és partnereik az „igen” kategóriába kerültek és a válaszlehetőségek között szerepelt a „nem lehet több gyermeke” opció, míg 2016/17-ben a terheseiktől a hamarosan megszületendő gyermeket követő újabb gyermek vállalásának szándékára kérdeztek rá és a „neki vagy partnerének nem lehet gyermeke” opció csak egy előzetes szűrő kérdésben szerepelt.

Gyermek vállalási szándék	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Igen	56,4	21,7	19,1	44,8	22,0	18,7
Nem	28,9	63,5	70,4	49,3	76,1	79,3
Nem lehet (több) gyermeke	5,1	11,2	8,2	3,1	1,7	1,3
Nem tudja	9,6	3,6	2,3	2,8	0,2	0,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Igen	62,9	39,7	26,4	60,2	38,5	30,7
Nem	22,6	51,1	66,1	38,4	61,0	68,6
Nem lehet (több) gyermeke	2,5	2,2	4,2	1,1	0,5	0,3
Nem tudja	12,0	7,0	3,3	0,3	0,0	0,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Nagyobb a házasságot tervezők aránya, ha az egyedülálló válaszadó még sosem élt párkapcsolatban, mint ha egy vagy több felbomlott házasság vagy élettársi kapcsolat állna mögötte (10. táblázat).

Az általunk vizsgált egyedülálló válaszadók egy része rendelkezik külön élő (living apart together, LAT) partnerrel: 2001-ben 17%-uknak, 2016/-17-ben 21%-uknak volt tartós partnere, akivel nem éltek közös háztartásban. Egy külön élő partner esetén sokkal reálisabb az a terv, hogy a közeljövőben összeköltözenek vagy akár összeházasodjanak, ennek megfelelően a LAT kapcsolatban élők közül többen rendelkeznek párkapcsolati tervekkel, mint a „teljesen” egyedülállók. Ha van

külön élő partnerük, a válaszadók 70%-a szeretne vele három éven belül összeköltözni, az esküvőt pedig a LAT partnerrel rendelkező nők 40, a férfiak 46%-a tervezi. Ha különélő partnerük sincsen, csak minden harmadik egyedülálló nő és minden második partner nélkül élő férfi tervezi, hogy három éven belül élettársi kapcsolatot létesít.

A vizsgált kérdések viszonylag konkrét, rövid távú párkapcsolati tervekre vonatkoztak, emiatt lehetséges, hogy a különélő partnerrel nem rendelkező többsége nem tervezi az együttélést. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy nem vágyik arra, hogy tartós párkapcsolata legyen (l. Utasi 2004; Tóth 2018).

10. táblázat: Az egyedülálló 30–49 éves nők és férfiak három éven belüli együttélési és házasságkötési szándéka, 2016/17 (%)
Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzés: A kérdések a következőképpen hangzottak: „Szándékában áll-e férjhez menni/megnősülni az elkövetkező 3 évben?“, „Szándékában áll-e összeköltözni egy partnerrel az elkövetkező 3 évben?“.

	Nők				Férfiak			
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	Van LAT partnere	Nincs LAT partnere	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	Van LAT partnere	Nincs LAT partnere
Együttélési szándék								
Igen	42,4	43,9	71,4	34,7	51,6	55,1	70,2	49,2
Nem	57,6	56,1	28,6	65,3	48,4	44,9	29,8	50,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Házasságkötési szándék								
Igen	31,2	26,2	39,5	23,8	37,5	24,9	45,5	28,5
Nem	68,8	73,8	60,5	76,2	62,5	75,1	54,5	71,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A következő két táblázat segít megértenünk, hogy mit gondolnak az egyedülállók a partnerrel való együttélés előnyeiről és hátrányairól, milyen várakozásaik vannak, és mennyire érzékelik a környezet nyomását arra nézve, hogy párkapcsolatot alapítsanak.

Csak két terület van, amelyben a válaszadók az élettársi együttéléstől javulást várnak: az egyik ilyen terület a boldogság, elégedettség, a másik pedig a nemi életük (11. táblázat). Azonban a nők harmada és a férfiak ötöde szerint nem változna a szexuális életük, mintegy egyharmad pedig úgy gondolja, hogy nem lenne elégedettebb vagy boldogabb, ha együtt élne egy partnerrel. Lehetséges, hogy ők elégedettek az egyedülálló életformájukkal, esetleg különélő partnerkapcsolatuk van és egy összeköltözéstől nem várnak pozitív változást, vagy a korábbi partnerkapcsolati vagy párkeresési kudarcaik fényében már nem bíznak abban, hogy partnerük lesz.

Az anyagi helyzetük javulását elsősorban a nők várják, azt pedig inkább a férfiak gondolják, hogy ha párkapcsolatban élnének, a szülők és a környezet, a barátok jobb véleménnyel lennének róluk.

Több olyan terület van, amelyben a válaszadók többsége nem vár változást: ilyen a munkaügyi kilátások, hogy szabadon megtehessek, amit akarnak, és mások véleménye. Egyetlen terület sincs, amelyben az egyedülállók többsége a helyzete romlását várná egy párkapcsolattól. A helyzetük romlását a legnagyobb arányban a cselekvési szabadság területén várják, és a férfiak egy része attól is tart, hogy romlana az anyagi helyzete.

Az egyedülállók két csoportja általában nagyon hasonlóan vélekedik egy együttélés várható hatásairól, és ha van különbség, legtöbbször a már párkapcsolatban élt egyedülállók véleménye pozitívabb, mint azoké, akik még nem éltek együtt partnerrel. Ez alól csak a szülők, barátok és a környezet véleménye jelent kivételt: a partnerrel még nem élt férfiak szerint sokat javítana a családjuk és ismerőseik róluk kialakított véleményén, ha összeköltöznének valakivel, míg kevésbé gondolják ezt azok az egyedülálló férfiak, akiknek már volt élet- vagy házastársuk. Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek többsége nem érzékel a környezete részéről olyan elvárást, hogy együtt kellene élniük egy partnerrel.

11. táblázat: Az egyedülálló 30–49 éves nők és férfiak véleménye az összeköltözésnek az életük különböző területeire gyakorolt várható hatásáról, 2016/17 (%)

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzés: A kérdés a következőképpen hangzott: „Tegyük fel, hogy elkövetkező három évben Ön összeköltözik egy partnerrel. Kérem, a 12. válaszlap segítségével mondja meg, hogy ha együtt élne valakivel, az hogyan hatna az alábbiakra?”

Ha együtt élne egy partnerrel, az hogyan hatna...	Nők		Férfiak	
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere
arra, hogy szabadon megtehesse, amit akar?				
rosszabb lenne	31,3	27,2	33,1	30,5
sem jobb, sem rosszabb	59,5	58,1	52,0	49,1
jobb lenne	9,2	14,7	14,9	20,4

Ha együtt élne egy partnerrel, az hogyan hatna...	Nők		Férfiak	
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere
a munkahelyi kilátásaira?				
rosszabb lenne	7,1	7,8	7,9	5,0
sem jobb, sem rosszabb	88,5	80,5	82,5	82,6
jobb lenne	4,4	11,7	9,6	12,4
az anyagi helyzetére?				
rosszabb lenne	8,1	9,7	22,5	20,7
sem jobb, sem rosszabb	50,3	38,2	50,7	47,0
jobb lenne	41,6	52,1	26,8	32,3
a szexuális életére?				
rosszabb lenne	0,0	1,9	2,5	1,7
sem jobb, sem rosszabb	35,8	27,0	18,6	21,1
jobb lenne	64,2	71,1	78,9	77,2
a szülei Önről alkotott véleményére?				
rosszabb lenne	3,0	5,3	1,6	3,9
sem jobb, sem rosszabb	75,3	76,5	53,2	57,2
jobb lenne	21,7	18,2	45,2	38,9
a környezete, barátai Önről alkotott véleményére?				
rosszabb lenne	4,0	4,2	0,8	1,7
sem jobb, sem rosszabb	76,8	78,3	59,3	69,5
jobb lenne	19,2	17,5	39,9	28,8
arra, hogy boldog és elégedett legyen az életben?				
rosszabb lenne	3,5	3,2	1,5	2,1
sem jobb, sem rosszabb	39,2	37,3	34,7	30,9
jobb lenne	57,3	59,5	63,8	67,0

ÖSSZEGRZÉS

Az elemzésünkben a harmincas és a negyvenes éveikben járó, élet- vagy házastárs nélkül élő egyedülállókat vizsgáltuk társadalmi-demográfiai jellemzőik, terveik és várakozásaik szempontjából. Az elemzéshez az Életünk fordulópontjai panelkutatás első (2001) és ötödik (2016/17) kérdezési hullámaiból származó adatokat használtuk. Az adatforrás lehetővé tette, hogy több szempontból is összehasonlítsuk egymással az egyedülálló nők és férfiak helyzetét az ezredfordulón és napjainkban. Megkülönböztettük egymástól azokat az egyedülállókat, akik (még) nem éltek tartós párkapcsolatban, és azokat, akik egy felbomlott élettársi együttélés vagy egy válás után maradtak egyedül.

Az egyedülállók aránya 2001 és 2011 között minden korcsoportban nőtt, az egyedülálló életforma terjedése azonban a 2010-es években sem a harmincasok–negyvenesek körében, sem a teljes népességben nem folytatódott. Ennek legfőbb oka az, hogy az első tartós párkapcsolat és az első házasságkötés későbbre halasztásának évtizedes trendje megállt, és a halandóság és a nemek közötti halálórási különbség lassan javul.

Napjainkban a 30 és 49 év közötti népesség mintegy negyede–harmada nem él házasságban vagy élettársi kapcsolatban, és az egyedülállók 42%-a korábban sem élt tartós párkapcsolatban. 2001 és 2016/17 között nőtt az egyedülállókon belül azok aránya, akik még nem éltek együtt partnerrel és nem voltak házasok. A férfiak körében magasabb az egyedülállók aránya, akik még sosem éltek párkapcsolatban, míg több nő maradt egy korábban felbomlott élettársi együttélést vagy házasságot követően egyedül. A negyvenes korosztály aránya növekedett az egyedülállókon belül, 2016/17-re elérte a 45%-ot, tehát nem csak a fiatalokra jellemző, hogy nem rendelkeznek párkapcsolati tapasztalattal. A felbomlott párkapcsolat után egyedül maradtak többsége gyermekes (az egyedülállók

nők egy jelentős része a gyermekeit egyedül nevelő anyja), de a gyermekszámuk elmarad az azonos korú, párkapcsolatban élő népességtől. Az egyedülálló párkapcsolati helyzet tartóssága csökkent, vagyis miközben a párkapcsolatok halasztása és növekvő bomlóképessége miatt egyre több az egyedülálló, a partner nélküli helyzetből való kilépés is könnyebbé vált.

A 30–49 éves egyedülállók iskolai végzettsége valamivel alacsonyabb, társadalmi-gazdasági helyzete rosszabb, mint a párkapcsolatban élőké. Jellemző nemi különbség, hogy a kapcsolatban még nem élt nők átlagos iskolázottsága jóval magasabb, mint a hasonló helyzetű férfiaké, és az egyedülálló nők közül többen élnek nagyvárosban, mint a pár nélküli férfiak. Az ezredforduló óta nőtt az egyedülállók között az egyedül élők és csökkent a szüleikkel közös háztartásban lakók aránya. A korábban párkapcsolatban élt egyedülálló nők gyakran alkotnak a gyermekeikkel egyszülős családot, míg a férfiak nagyobb valószínűséggel élnek egyedül vagy a szüleikkel.

Az egyedülállók gyermekvállalási szándéka magasabb, mint a párkapcsolatban élőké, de figyelembe véve, hogy sok egyedülálló gyermektelen vagy csak egy gyermeke van, a gyermekvállalást tervező egyedülállók aránya alacsonynak mondható. Az egyedülállók mintegy fele szeretne három éven belül összeköltözni egy partnerrel, házasságkötést pedig a férfiak harmada és a nők negyede tervez. Ha van külön élő partnerük, sokkal realitásabb az a terv, hogy a közeljövőben összeköltözzenek vagy akár összeházasodjanak, ennek megfelelően a LAT kapcsolatot fenntartók nagyobb arányban rendelkeznek párkapcsolati tervekkel, mint a külön élő partnerrel sem rendelkező egyedülállók.

Egy partnerrel való összeköltözéstől a legtöbb egyedülálló azt várja, hogy boldogabbak, elégedettebbek legyenek, és hogy javuljon a szexuális életük. Az anyagi helyzetük

javulását elsősorban a nők várják, azt pedig inkább a férfiak gondolják, hogy ha párkapcsolatban élnének, a szüleik és a környezetük, a barátaik jobb véleményekkel lennének róluk. A helyzetük romlását a legnagyobb arányban a cselekvési szabadság területén várják, és a férfiak egy része attól is tart, hogy romlana az anyagi helyzete. Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek többsége nem érzi a környezete részéről olyan elvárást, hogy együtt kellene élniük egy partnerrel, és a párkapcsolatban még sosem élt egyedülálló férfiak érzik a legnagyobb arányban a szüleik, a rokonaik vagy (kisebb részben) a barátaik ilyen irányú nyomását. Bár az utóbbi években a szingli-jelenség a társadalomtudományi kutatásokban kisebb szerepet

kap és kisebb a téma újdonságértéke, mint az ezredforduló környékén, az elmúlt 10–15 év változásainak fényében érdemes ismét napirendre tűzni a kérdést. A korábbi vizsgálatok pont abban az időszakban zajlottak, amikor a párkapcsolati magatartás a legdinamikusabb átalakuláson ment keresztül. A változások dinamikája mára csökkent, kialakulóban egy új „standard” párkapcsolati magatartás és életút, amelyben az egyedülálló életforma is helyet kap. Ezért úgy gondolom, érdemes ismét foglalkozni az egyedülállókkal, a „szinglikkel”, további kutatások keretében feltárni, milyen jellemző altípusok különíthetők el e meglehetősen sokszínű csoporton belül, és hogyan alakul az életútjuk és jóllétük.

Felhasznált irodalom

- Beck, Ulrich (1992) *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage.
- Giddens, Anthony (1992) *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Lesthaeghe, Ron (1996) The second demographic transition in Western countries: An interpretation. In: Karen Oppenheim Mason and An-Magritt Jensen (eds.) *Gender and family: Change in industrialised countries*. Oxford: Clarendon Press, 17–62.
- Makay Zsuzsanna (2018) Válás. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, 29–45.
- Mills, Melinda and Hans-Peter Blossfeld (2013) The second demographic transition meets globalization: A comprehensive theory to understand changes in family formation in an era of rising uncertainty. In: Ann Evans and Janeen Baxter (eds.) *Negotiating the life course: Stability and change in life pathways*. Dordrecht: Springer, 9–33.
- Murinkó Livia és Rohr Adél (2018) *Párkapcsolat, házasságkötés*. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, 9–28.
- Murinkó Livia és Spéder Zsolt (2015) *Párkapcsolatok*. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2015: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, 9–26.
- Murinkó Livia és Spéder Zsolt (szerk.) (2016) *Felhasználói kézikönyv az Életünk fordulópontjai panelkutatás 1–4. hullámaéhoz*. (KSH NKI Kutatási Jelentések 97.) Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Murinkó Livia and Szalma Ivett (2016) *Fatherhood and men's second union formation: Norway, France and Hungary, 1980s–2000s*. In Dimitri Mortelmans, Koenraad Matthijs, Elisabeth Alofs and Barbara Segaert (eds.) *Changing family dynamics and demographic evolution: The family kaleidoscope*. Cheltenham: Edward Elgar, 179–213.
- Perelli-Harris, Brienna and Theodore P. Gerber (2011) *Nonmarital childbearing in Russia: Second demographic transition or pattern of disadvantage?* *Demography*, 48(1), 317–342.
- Rövid Irén (2018) *Pillanatfelvétel a szinglikről: A szinglik általános és területi jellemzői a népszámlálási adatok alapján*. *Területi Statisztika*, 58(3), 302–318.
- Sántha Ágnes (2008) *Fiatal egyedülállók a párkapcsolatról: Nemi szerepek és szerepelvárások a házastársi és élettársi viszonyban*. In: Némédi Dénes és Szabari Vera (szerk.) *KÖTŐ-JELEK 2007*. Budapest: ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola, 71–88.

- Sántha Ágnes (2012) The turning points of the single life course in Budapest, Hungary. In: Karla B. Hackstaff, Feiwei Kupferberg and Catherine Négroni (eds.) *Biography and turning points in Europe and America*. Bristol: Policy Press, 167–185.
- Somlai Péter (1999) A sokféleség zavara: A családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 42(1–2), 38–47.
- Spéder Zsolt (2005) Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 48(3–4), 187–217.
- Tóth Noémi (2018) A szingli nők romantikus kötődése, önértékelése, és étellel való elégedettsége. *Impulzus*, 5(1), 1–19.
- Tóth Olga (1999) Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. In: Pongrácz Tiborné és Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások: Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 1999*. Budapest: TÁRKI, Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, 53 – 62.
- Utasi Ágnes (2002) A fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné és Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001*. Budapest: TÁRKI, Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, 113–133.
- Utasi Ágnes (2004) *Feláldozott kapcsolatok: A magyar szingli*. Budapest: MTA Politikatudományi Intézete.
- van de Kaa, Dirk J. (1987) Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1–59.

Komolafe Cinderella, Komolafe Magdolna

Párkapcsolati elégedettség az afrikai-magyar családokban

Betekintő

Magyarországon egyre gyakoribbak a vegyes családok, házasságok. Az afrikai – magyar vegyes kapcsolatok nagyobb részében a férfi afrikai származású. Jelentős részük egy másik európai országban él.

A párkapcsolati elégedettség szempontjából fontos a közös értékrend, ami lehet hasonló különböző kulturális közegben is.

A válaszadók többsége a hagyományos szerepekben érzik jobban magukat. A legnagyobb probléma a gyermeknevelésben az volt, ha egyedül kellett megbirkózni a gyermekkel kapcsolatos feladatokkal. A legtöbb válaszadó szerint nem lehet ugyanazt elvárni az afrikai férfiaktól, mint a magyaroktól.

A másik megértésére való törekvés, és egymás kölcsönös elfogadása segíthet a harmonikus kapcsolat fenntartásában.

BEVEZETÉS

Magyarországon egyre gyakoribbak a vegyes családok, házasságok. Az afrikai-magyar vegyes kapcsolatok nagyobb részében a férfi afrikai származású. Ennek oka abban is keresendő, hogy eleve több afrikai férfi jön Magyarországra, mint nő. A 2017. évi adatok szerint a Magyarországon tartózkodó afrikai állampolgárok közül 4 083 volt férfi és csupán 1 902 nő. (KSH, 2017)

1970-től beszélhetünk Magyarországon afrikai bevándorlásról. (Urbán, 2012) Eleinte még szinte csak államközi ösztöndíjjal, tanulni érkeztek hazánkba. A rendszerváltozás után már másoknak is megnyíltak a határok. (Simonovits és Szalai, 2013) Az afrikai bevándorlók Magyarországon nem rendelkeznek rokoni

védőhálóval. Ideérkezésükkor általában szegények és nyelvtudás hiányában a munkakeresés is problémát okoz nekik. Sokaknak célja, hogy minél hamarabb találjanak maguknak egy párt, akivel biztosítottá válik számukra a lakhatás, és aki támogatást nyújt nekik érzelmileg vagy anyagilag. (Bernát, Simonovits és Szalai, 2012)

Az afrikai-magyar párkapcsolatokról eddig kevés szó esett magyarországi tanulmányokban. Ezt a hiányt akarjuk pótolni kutatásainkkal. Jelen tanulmányunkban afrikai-magyar családokat mutatunk be egy kérdőíves felmérés válaszai alapján, amelyet olyan magyar nőkkel készítettünk, akiknek legalább egy félig afrikai gyermeke van.

A VEGYES KAPCSOLATOKRÓL

A vegyes kapcsolatok már a kialakulásuk során nehézségekbe ütköznek. A homofília elmélet szerint az emberek magukhoz hasonló párt

szeretnek választani. (Kenrick és munkatársai, 1993) Erre erősít rá az egyén családi, vallási vagy egyéb közössége, amely szintén

a homogám kapcsolatokat támogatja, mivel a heterogám házasságok a csoportkohézió gyengüléséhez és végső soron a csoport széteséséhez vezethetnek. (Bukodi, 2002)

Melissa R. Hermana és Mary E. Campbell vizsgálatából kiderült, hogy a többségi társadalom tagjai hajlamosabbak más etnikai háttérűekkel randevúzni, mint házasodni vagy többnemzetiségű gyermekeket vállalni. Ezek az attitűdök kapcsolódnak a konzervativizmushoz, az életkorhoz, a nemhez, az oktatáshoz és a régiókhoz. A többségi társadalomba tartozó nők a férfiaknál valószínűbben támogatják mások olyan kapcsolatait, amiben a felek más etnikai háttérből származnak, azonban saját maguk kevésbé mennének bele ilyen jellegű kapcsolatba. Sem a többségi társadalomba tartozó férfiak, sem a nők nem valószínű, hogy valóban részt vesznek egy vegyes kapcsolatban. (R.Hermana és E. Campbell, 2012)

A vegyes házasságok száma különböző lehet a kisebbségi csoportok típusának megfelelően. Zheng Wu, Christoph M. Schimmele és Feng Hou a kisebbségek és a többségi társadalom tagjai közötti házasságkötések előfordulásának különbségeit vizsgálta az Egyesült Államok 283 városában és azok agglomerációiban. Az elemzés azt mutatta, hogy az ázsiaiaknál volt a legmagasabb és az afroamerikaiak esetén a legalacsonyabb a házasságkötések száma a többségi társadalom tagjaival, a spanyol eredetűekkel kötöttek ezek közé esnek. Két magyarázat lehet erre. A strukturális magyarázat szerint a házassági piacok minden etnikai csoportjának a viszonylagos nagyságrendbeli különbségei befolyásolják házasságkötési esélyüket. Az asszimilációs magyarázat pedig azt sugallja, hogy a többségi társadalommal való társadalmi távolságbeli különbségek befolyásolják a házasságkötési hajlandóságot. (Wu, Schimmele és Hou, 2015)

A vegyes párokban élő személyek többsége rosszabbnak ítéli meg a kapcsolatának minőségét, mint az etnikai szempontból homogám kapcsolatban élők. (Hohmann-

Marriott és Amato, 2008) Leigh A. Leslie és Bethany L. Letiecq vizsgálata szerint azok a partnerek, akik büszkék voltak a rasszukra, de elfogadták a többi rasszt és kultúrát is, jobb minőségű házasságban éltek. Ezek az eredmények eltérnek az eddigi kutatási eredményektől, amelyek azt állították, hogy a különböző etnikai háttérű felekből álló párok gyakran minimalizálják a származás relevanciáját kapcsolataikban. (Leslie és Letiecq, 2004)

A heterogám házasságok nagyobb része végződik válással, mint a homogám házasságoké. (L. Bratter, B. King 2008) Példaként Milewski Nadja és Kulu Hill azt állapították meg, hogy a Németországban született személyek és bevándorlók házassága gyakrabban végződött válással, mint két bevándorló vagy két Németországban született házassága. (Milewski és Kulu, 2014)

A magasabb szorongási szinttel is összefüggésbe hozhatóak a vegyes házasságok. Jenifer L. Bratter és Karl Eschbach (2006) kutatása szerint a vegyes házasságokban az afroamerikai vagy indián férjek vagy feleségek házastársainál, valamint a spanyol férjekkel rendelkező nőknél nagyobb mértékű szorongás figyelhető meg. A származáshoz alacsonyabb társadalmi-gazdasági státusz is kapcsolódhat, mely megmagyarázhatja a többségi társadalomba tartozó nők által tapasztalt megnövekedett szorongás egy részét. A magasabb társadalmi-gazdasági helyzet részben elnyomja a spanyol férfiak és nők szorongásait. (L. Bratter és Eschbach, 2006)

A családon belüli erőszaknak is jobban kitéttek a különböző etnikai háttérű felekből álló kapcsolatokban élő személyek. (Főként az Egyesült Államokban és Kanadában vizsgálták ezt a jelenséget nagyobb mintán.) (Brownridge, 2016; Fusco, 2009)

A vegyes kapcsolatok minőségét ronthatja az is, hogy a különböző etnikai háttérű egyének sokszor a vallás, iskolai végzettség stb. területén is különböznek. Az attitűd és az

értékpreferenciák közötti különbség is konfliktusokat okozhat a párkapcsolatban. Továbbá a vegyes kapcsolatban élők nagy részének meg kell küzdenie azzal, hogy a családjuk és a körülöttük lévők nem helyeslik a kapcsolatukat. (Hohmann-Marriott és Amato, 2008)

A státuszkülönbség is problémát jelenthet a vegyes kapcsolatokban. Azonban kutatásokban azt láthatjuk, hogy a párok hasonló státusszal rendelkeznek minden típusú házasságban, akár endogámban, akár exogámban. (Fu, 2008)

A családi identitás kialakítása nehezebb egy vegyes családban. A négy fő feladat, amit vegyes párok megfogalmaztak a családi identitás kialakításának folyamatával kapcsolatban, a következők voltak: a) a származási család esetleges zűrzavarának megértése és megoldása, b) megérteni és túllépni a különböző etnikumok és nemzetek történelmén c) a vegyes család etnikumokkal kapcsolatos szemléletének megfogalmazása, és d) az etnikai hovatartozás jelentőségének elmagyarázása a vegyes háttérű gyermeknek, szem előtt tartva, hogy ezek a beszélgetések mindig a gyermek fejlődési szakaszainak megfelelően történjenek. (Byrd és Garwick, 2006)

A belső problémákon kívül a környezeti problémák is jelentősek lehetnek a vegyes családok számára. Az ilyen családok ki vannak téve a zaklatásnak. (Datzman és Gardner, 2008)

Különböző előítéletesség formákkal találkozunk azok a személyek, akik más rasszú személyekkel élnek párkapcsolatban, melyek társukra és rájuk irányulnak. Ilyen lehet a szóbeli előítéletesség, a hátrányos megkülönböztetés, az elkerülés és a testi erőszak. Magyarországon vizsgálva a helyzetet, úgy tűnik, hogy több negatív előítéletes megnyilvánulás jön a tágabb környezetből az afrikai-magyar vegyes kapcsolatban élők felé, mint a család és a barátok felől. (Komolafe, 2016)

Korábbi, afrikai férfiakkal párkapcsolatban vagy házasságban élő magyar nők körében végzett kutatásunk (Komolafe és Komolafe,

2017) során a vegyes házasságokkal kapcsolatban az alábbi konkrét problémák kerültek megemlítésre:

A családon belüli nehézségek

- A családi szerepekben jelentkező különbségek: az afrikai férfiak nagy része a hagyományos családmodell híve, és sokan nem szeretik beavatni párjukat az életük bizonyos részeibe.
- A romantika hiánya.
- Az időhöz való különböző hozzáállás és a késés problémája („African time”).
- Eltérő napi ritmus.
- Az afrikai család túlzott támogatása.
- Konfliktusok az afrikai pár családtagjaival.
- Az étkezési szokások különbözősége: csípős íz vagy kézzel evés nehezen tolerálhatósága a magyar fél részéről.
- Vallási és kulturális szokásokhoz ragaszkodás az afrikai fél részéről a közös gyermekekkel kapcsolatban (például: körülmetélés).
- A gyereknevelés területén jelentkező különbségek.
- Hazugságok, hűtlenség a kapcsolatban.
- A magyar fél családtagjainak eltávolodása a kapcsolat miatt.
- Az afrikai fél származási országának el nem fogadása: vannak olyan magyar nők, akik nem akarnak még ellátogatni sem párjuk országába.
- Az a fél, aki a kisebbségi csoport tagja, indokolatlanul is a kisebbségi létének tulajdoníthat bizonyos viselkedéseket, megnyilvánulásokat a párja vagy a környezete részéről.
- A nyelvi nehézségek: ez probléma a családon belül, mert rontja a kommunikációt, ha legalább az egyik fél nem az anyanyelvén beszél a másikkal. A tágabb magyar család idősebb tagjai gyakran nem tudnak a magyaron kívül más nyelvet, ez nehezíti az afrikai fél megértését és elfogadását. A nyelvtudás hiánya családon kívüli

nehézségeket is okozhat, mert megnehezíti a hivatalos és egyéb ügyek intézését.

Családon kívüli nehézségek

- A környezet előítéletessége: a egyes családok mind a két családrész hazájában rosszállás és előítéletes megnyilvánulások áldozatai lehetnek.
- Az afrikai fél beilleszkedési nehézségei.
- A kisebbségi csoportba tartozó fél munkakeresési nehézségei.
- Afrikai barátok, ismerősök szokásainak a magyar szokásoktól való különbözősége (például: hívatlanul érkeznek meg, kézmosás nélkül nyúlnak az újszülötthöz).
- Volt barátok, barátnők kezelése.
- A letelepedési nehézségek (engedélyek

hosszadalmas és fárasztó megszerzése, kitoloncolás veszélye).

•A származási ország kölcsönös elhagyása (közösen más országba költözés) esetén egyrészt egyenlőbb esélyei lesznek mindkét félnek, ugyanakkor nehézség, hogy egyiküknek sincs az adott országban stabil családi vagy baráti köre, akikhez probléma esetén fordulhatnak. Még kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülnek, fokozódik az egymásrautaltság.

A jobban integrálódott afrikai férfiak esetében pozitív faktorként a felelősségvállalást és a megbízhatóságot említették a megkérdezettek. A nők egy része jobban meg tudta élni nőiességét afrikai párja mellett, és a félig afrikai gyermekek is egyértelmű pozitívumot jelentettek számukra. (Komolafe és Komolafe, 2017) Sokaknak vonzó az afrikai emberek többségéből áradó pozitívság, jókedv.

A PÁRKAPCSOLATI ELÉGEDETTSÉGRŐL

A párkapcsolati elégedettséggel kapcsolatban több definíció is előfordul a szakirodalomban. Több faktort is befolyásolhatja a párkapcsolati elégedettséget. A teljesség igénye nélkül kiemelhető: az elkötelezettség (Rusbult, 1980), az intimitás (Spanier és Filsinger, 1983), a jutalom és a kapcsolatba fektetett energia (Sabatelli, 1988). Továbbá a párkapcsolati stabilitás, az együtt töltött idő (Vangelisti és Banski, 1993), a jövőre vonatkozó tervek (Öner, 2000), a kommunikáció, a házastársi támogatás és az egyéni jellemzők (Bradbury és mtsai, 2000).

A stressz és szorongás magasabb szintje a gyakoribb negatív kommunikációs megnyilvánulásokat is magával hozza, mely csökkentheti a kapcsolati elégedettséget. (Bradbury és mtsai, 2000) A párkapcsolati elégedettséggel a foglalkoztatás is összefügg. Például kutatások szerint a férj munkahelyén eltöltött munkaóráinak száma a házastárs kapcsolati elégedettségét is befolyásolja. Az összefüggés

hátterében a pénzügyekből adódó feszültségek, a háztartási munka megosztása, az együtt töltött idő mértéke is állhat. (Faulkner, Davey és Davey, 2005; Karney és Bradbury, 2005)

Olyan tényezők is befolyásolhatják a párkapcsolati elégedettséget, amelyek élethelyzetekből adódnak, mint például a szülőség és a gyerekek száma. A családi életciklusok során például az üres fészek családi életciklusban lévő pároknak a legalacsonyabb a kapcsolati elégedettsége, szemben a gyermeket váró vagy csecsemővel rendelkező párokkal. (Vajda, 2011) A párkapcsolati elégedettség puffer hatással is rendelkezik, ugyanis bizonyos kihívások, stresszel teli események (pl. gyermekek nevelése, betegség, munkanélküliség, anyagi vagy egzisztenciális problémák, veszteséges élmények) sokkal elviselhetőbbek azok számára, akik elégedettebbek kapcsolatukkal. (Vajda és mtsai, 2013)

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

Minta és módszer

Kutatásunknak célja volt az afrikai-magyar vegyes kapcsolatok mélyebb megismerése.

Három hipotézist fogalmaztunk meg, melyek a következők voltak:

1) Az afrikai partnerrel élő nők párkapcsolati elégedettsége összefügg azzal, hogy mennyire vallanak a felek közös értékeket.

2) Az afrikai partnerrel élő nők párkapcsolati elégedettsége összefügg azzal, hogy az afrikai pár mennyire veszi ki a részét a gyermeknevelési feladatokból.

3) Az afrikai partnerrel élő nők párkapcsolati elégedettsége összefügg azzal, hogy az afrikai pár mennyire veszi ki a részét a gyermeknevelési feladatokból.

Kérdőíves felmérést végeztünk. A zárt kérdésekből nyert adatokat leíró és következtetési statisztikai módszerekkel elemeztük. A nyitott kérdésekre adott válaszokat kategorizáltuk, csoportosítottuk.

A mintánkba 110 olyan magyar nő került, akiknek legalább egy félig afrikai gyermeke van. (111 kitöltött kérdőívből 110 volt értékelhető.) A toborzás főként internetes csoportokban zajlott 2018. január 10. és 2018. február 1. között. Azért vizsgáltunk csak nőket, mert a vegyes kapcsolatok létesítése elterjedtebb az afrikai férfiak körében. Az afrikai nők inkább afrikai párral élnek kapcsolatban Magyarországon is. Ezt alátámasztja az is, hogy egy magyarországi, félig afrikaiak körében végzett kutatásba csak olyan személyek jelentkeztek, akiknek az édesanyjuk volt magyar származású, és az apjuk származott valamilyen afrikai országból. (Pári és Komolafe 2017) A felhívásunkra két magyar férfi jelentkezett, akiknek afrikai pár-

ja és félig afrikai gyermeke volt, de őket végül nem vettük bele a mintába, mert torzíthatta volna az eredményeket.

A vegyes párkapcsolatban élő párok potenciális számának becslése

A Magyarországon vegyes párkapcsolatban élő párok potenciális számának becslése a megfelelően részletezett információk hiánya miatt nehézségbe ütközik. Egy nehezen elérhető társadalmi csoport jellemzőit kíséreljük meg feltérképezni. Vizsgálataink kiindulópontja az alapsokaság meghatározása.

A nemzetközi migrációs adatokból képet kaphatunk a Magyarországra bevándorlók, az elvándorlók, a letelepedettek és az állampolgárságot szerzett külföldi állampolgárok számának alakulásáról.

A KSH Demográfiai 2016. évi évkönyvének adatai alapján elmondható, hogy 2017. január 1-én közel 6 ezer Afrikából származó bevándorló tartózkodott hazánkban. (KSH, 2016) Ez a létszám az összes Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok 4%-át jelenti, mely arány a 90-es évek közepétől folyamatosan növekszik. Nigéria felől nagyobb arányban érkeznek bevándorlók, így a statisztikák elkülönítve is kimutatják a nemzetközi migrációra gyakorolt hatásukat Magyarországon.

Arról, hogy a 2017. január 1-én Magyarország területén tartózkodó 6 ezer Afrikai származású egyén hány százaléka létesített magyar partnerrel párkapcsolatot, és ebből a kapcsolatból hány gyermek született, nem készültek becslések. Mindenesetre számuk felső korlátot jelent a magyar partner afrikai származásával kötött potenciális párkapcsolatára vonatkozóan.

Tehát, ha minden afrikai származású egyén párkapcsolatot létesít egy magyar állampolgárral, aminek a való életben a valószínűsége 0-hoz közelít, akkor összesen 6000 párkapcsolatról beszélünk. A párkapcsolatok valószínűsíthető számának az elektronikus adatfelvételen alapuló minta megbízhatóságánál van kiemelt jelentősége.

A minta megbízhatósága

Mintavételünk „nem valószínűségi mintavétel”, azon belül is a „könnyen elérhető alanyok” és „hólabda mintavétel” (Babbie, 2003) közé tartozik, ugyanis az információk alap-

ján érintett egyént vagy egyéneket közvetlenül szólítottuk meg, akik további érintett potenciális válaszadókat ajánlottak. Továbbá az interneten, közösségi csoport tagjaként kutatásunk tárgya szempontjából homogénnek ítélt csoportok egyedeit egyforma eséllyel szólítottuk meg. Bárki, aki a csoport tagjaként érintve érezte magát, kitölthette az általunk szerkesztett kérdőívet. Az elektronikus kérdőíveket igyekeztünk a hólabda módszer segítségével szekunder körben is terjeszteni a reprezentativitás elérésére törekedve.

Mintánk a felvétel módja miatt nem tekinthető reprezentatívnak. Bár a kitöltők száma elérte a 110 főt, kutatásunk eredményeit elsősorban a mintára vonatkozóan tartjuk érvényesnek.

EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

A válaszadók főbb jellemzői

A megkérdezettek átlag életkora 37,4 év volt. A legidősebb válaszadó 1943-ban, a legfiatalabb 1993-ban született.

A megkérdezett nők 61%-a (68 fő) Magyarországon, egyötödük Nagy-Britanniában lakott életvitelszerűen. A többi válaszadó Németországban (5%), Írországból (3%), Franciaországban (2%) lakott, illetve 1-1 fő élt Izraelben, Kanadában, Svédországban, Belgiumban, Oroszországban és az Egyesült Államokban. A 110 főből négyen éltek Afrikában. Akik nem Magyarországon éltek, főként a jobb anyagi körülmények miatt költöztek külföldre. Szempont volt még az is, hogy az afrikai páruk beszélte annak az országnak a nyelvét, ahova együtt költöztek, továbbá ezekben a célországokban a társadalom sokkal vegyesebb, így könnyebb a beilleszkedés afrikaiként. A családi állapotot tekintve a legtöbben (41,8%) házasok voltak. A megkérdezettek 22,7%-a élettársával élt együtt, 8,2%-a pedig távkapcsolatban élt párjával. Ezen kívül

a válaszadók 15,5%-a hajadon, 10%-a elvált, illetve 1,8%-a özvegy volt.

A befejezett legmagasabb iskolai végzettség szempontjából 1,8%-uk végezte el az általános iskola 8. osztályát, 23,6%-uknak volt középiskolai érettségije, 9,1%-nak szakmunkásképzője, 17,3%-nak nem egyetemi szintű felsőfokú iskolai oklevele (OKJ) volt. 28,2%-uk rendelkezett főiskolai szintű oklevéllel (BA, Bsc), 18,2%-nak egyetemi szintű oklevele (MA, Msc) volt. 1,8%-uk szerzett doktori fokozatot.

A vallást nézve, 37,3%-uk volt római katolikus, 11,8% református, 3,6% izraelita, 2,7% görög katolikus, 1,8% evangélikus, 1,8% muszlim, 0,9% ateista, 7,3% egyéb vallási felekezethez tartozott. 16,4%-uk nem érezte magát közel egyik vallási felekezethez sem, de a maga módján vallásos volt. Ugyanennyien (16,4%) pedig egyáltalán nem voltak vallásosak.

A megkérdezettek több mint felének (53,2%) csak egy afrikai férfivel volt párkapcsolata addigi élete során. (Közülük 1 fő mondta, hogy más férfi a gyermekének az apja). A többiek 14,7%-a két afrikai férfivel, 10,1%-uk hárommal, 12,8%-uk négyvel, 3,7%-uk öttel és 5,5%-uk ötnél több afrikai származású férfivel volt már párkapcsolatban.

A válaszadók 60,6%-a több magyar férfivel is volt már kapcsolatban, 18,3%-uk egy magyar férfivel, 21,1%-uk pedig egyáltalán nem volt párkapcsolatban magyar férfivel.

Akik voltak párkapcsolatban magyar férfivel is, azoknak a 88,4%-a magyar férfivel, az afrikai férfivel létesített kapcsolata előtt volt párkapcsolatban. 7%-a előbb volt afrikai férfivel, 4,7%-a pedig egyszerre.

Száz válaszadó nőre átlagosan 170 gyermek jutott (szórás: 1,5), a féligafrikai gyermekszámot tekintve ez a mutató 150 volt (szórás: 1,5). A válaszadók egy részének (10%) teljesen magyar származású gyermeke is volt.

A válaszadók első félig afrikai gyermeke apjának háttere

A válaszadók első félig afrikai gyermekének apja döntő részben (54,5%) nigériai származású volt. Ezek kívül az apák Kamerunból (6,4%), Szenegálból (4,5%), 3,6-3,6%-ban a Kongói Köztársaságból, Guineából, Kongói Demokratikus Köztársaságból, 2,7- 2,7%-ban Ghánából, Gambiából, Bissau-Guineából, 1,8-1,8%-ban pedig Tanzániából, Dél-Szudánból, Etiópiából és Marokkóból származott. Alig egy százalékuk (0,9%) származási helye Mozambik, Mauritius, Mali, Elefántcsontpart, Egyiptom, Benin, Uganda, Szomália és az Egyesült Államok volt.

A vallás tekintetében az apák egyharmada (33%) római katolikus, 22%-a muszlim, 7-7%-a evangélikus és református, 1%-a pedig görög

katolikus vallású volt. 16%-uk egyéb vallási felekezethez tartozott. Egytizedük volt a maga módján vallásos és 4%-ról mondták, hogy nem vallásos.

Az apák 29,1%-a sohasem élt Magyarországon. 14,5% tanulni jött, és az állam vagy az iskola fizette tanulmányait. 11,8% szintén tanulni jött, de a családja finanszírozta a tanulmányi költségét. 13,6% jött szerencsét próbálni Magyarországra. 11,8% családgyesítési célból, 9,1% dolgozni, 8,2% menekültként jött. 1,8%-uk Magyarországon született.

Az apák 1,8%-nak volt 8 általános alatti végzettsége, 3,6% végezte el az általános iskola 8. osztályát. Az apák legtöbbszörének (22,7%) középiskolai érettségije volt. 9,1% rendelkezett szakmunkás képzővel. 7,3%-nak volt nem egyetemi szintű felsőfokú iskolai oklevele. 19,1%-ának főiskolai szintű oklevele, 17,3%-ának egyetemi szintű oklevele volt. 9,1% rendelkezett doktori fokozattal.

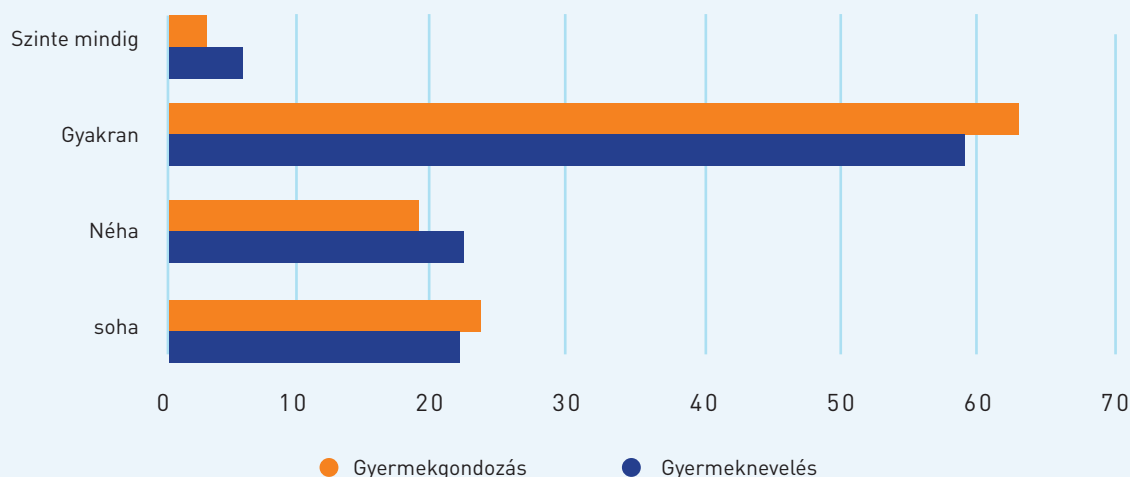
A válaszadók ismerete szerint az apák 62,7%-ának főként afrikai származású barátai voltak. 19,1%-nak afrikai és magyar barátai körülbelül egyenlő arányban voltak. 11,8%-nak főként abból az országból voltak nem afrikai barátai, ahol a kutatás időpontjában élt. 6,4%-nak főként magyar barátai voltak.

A gyermekek gondozása és nevelése

A megkérdezettjeink nagy része viszonylag hamar vállalt gyermeket afrikai párjával. 64,5%-uk - a megismerkedésükhöz képest - két éven belül szült. Átlagosan körülbelül 2,6 év telt el a megismerkedéstől az első gyermek születéséig.

A válaszadók elmondása alapján a gyermekgondozásban és gyermeknevelési feladatokban az első félig afrikai gyermekük édesapáinak több, mint 50%-a gyakran, kb. 20-20%-a csak néha, illetve egyáltalán nem vette ki részét. (1. ábra)

1. ábra: Milyen gyakran vette ki a részét az afrikai apa a gyermek gondozásából és neveléséből (n=110)

Nyitott kérdésben megkérdeztük, hogy mi okozta a válaszadóinknak a legnagyobb gondot a gyereknevelésben. Sokaknak (28 %) semmi sem okozott komoly problémát. Akik nem élnek együtt afrikai párjukkal, azok nagy része azt írta, hogy az „egyedüllét”, vagyis a gyermek egyedül nevelése okozta számukra a legnagyobb gondot. A párjukkal együtt élők között is többen hiányolták a segítséget az apa vagy egyéb családtagok részéről. Összesen a válaszadók 21%-a panaszkodott arra, hogy egyedül neveli a gyermekét, rá hárul szinte minden feladat, vagy sokat van egyedül a gyermekkel.

„Semmibe nem segít. Nem is vigyáz a gyerekre, nehogy egy kis szabadidőm legyen. Teljesen az én feladatomnak tartja a gyereknevelést, háztartást, és még dolgozzak is mellette. Sokszor nincs türelmem emiatt a gyermekhez, kezdek kifáradni.” (30 éves nő)

„Eleinte úgy érezte, a férfinak nincs feladata csecsemőgondozás terén, így majdnem ráment a kapcsolatunk arra, hogy az első hetekben magamra hagyott. Hónapokba telt megértetni vele, hogy az én elképzeléseim szerint bizony a férfi is képes gyereket ellátni.” (34 éves nő)

A külföldre költözés is nehézséget okozott néhány édesanyának, mert nem rendelkeztek kintazzalacsaládi,barátiháttérrel,mintMagyarországban.

„Nekem az volt nehéz, mikor kiköltöztünk Németországba, férjemnek két állást is be kellett vállalnia, nem voltak rokonok és barátaink, sokat egyedül voltam otthon a kisfiammal. Egy teljesen idegen környezetben nem volt egyszerű a gyereknevelés. Plusz akkoriban nem tudtuk, hogy hogyan működik a rendszer, és a kisfiam sem tudott oviba járni.” (26 éves nő)

Többeknek (21%) problémát jelentettek a kulturális vagy egyéb különbségek miatt felmerülő nézeteltérések a nevelési elvekkel vagy a nemi szerepekkel kapcsolatban.

Probléma volt még az időhiány (7%), az anyagi nehézségek (5%), a gyerek másságából adódó problémák, az arany középút megtalálása, az előző házasságból származó gyerekek kezelése, az apa nyelvtudásának hiánya, a gyermek hasfájása, a kamaszodás során jelentkező viselkedési problémák és a fáradtság.

A PÁRKAPCSOLAT KIALAKULÁSA ÉS FELBOMLÁSA

A párválasztás motivációira nyitott kérdésekkel kérdeztünk rá.

A legtöbben (33%) az afrikai férfiaknak vagy az afrikai országok kultúrájához társított tulajdonságok alapján választottak párt. Közülük többen kiemelték a külső jegyeket, mint egzotikusság, sötét bőrszín, férfias, erős testfelépítés. Vonzó belső tulajdonságnak írták a családhoz való pozitívabb hozzáállást.

„Mert családcentrikusak, feleséget és gyerekeket akarnak, a család nekik az első... amúgy direkt nem afrikai férfit kerestem, de ezek miatt 33 évesen igen könnyű volt beleszeretni.” (38 éves nő)

Volt, aki egy gyerekkori vagy későbbi élmény hatására kezdett el vonzódni az afrikaiakhoz.

„Édesanyám kezelőorvosa ghánai származású, és miatta szerette meg a családom az afrikai embereket. A legjobb tudása szerint gyógyította meg édesanyámat a daganatos betegségéből.” (27 éves nő)

A válaszadók 23%-a a sorsnak vagy valamilyen véletlennek tulajdonítja a párkapcsolat kialakulását. Sokan (22%) szerelemből vagy vonzalomból választottak.

„A fiam édesapja afrikai. Azóta csak afrikakkal kerültem kapcsolatba. Nem tudom megmagyarázni a vonzalom okát, de lehet, hogy jobb lenne magyar párt keresnem a továbbiakban...” (30 éves nő)

21%-uk a férfiak saját belső vagy külső tulajdonságai miatt választottak, melyeknél nem volt jelentősége az afrikai származásnak. Közülük többen hangsúlyozták, hogy nem a származás számított nekik, hanem maga az ember.

„Mert beleszerettem. Nem a származása számít, hanem a természete.” (38 éves nő)

„Nem feltétlenül azért ő a párom, mert afrikai, hanem azért, mert megtaláltam benne mindent, amit kerestem.” (32 éves nő)

A válaszadók nagy része (63,6%) együtt él első félig afrikai gyermeke apjával. 27,3% nem él együtt az afrikai apával és nincs is más kapcsolata. 7,3% nem él együtt, de szintén afrikai férfival él. 1,8% nem él együtt és egy magyar férfival él párkapcsolatban.

Akik még együtt élnek első félig afrikai gyermekük apjával, egy 5-ös skálán (ahol az 1-es az egyáltalán nem elégedett és az 5-ös a teljesen elégedett) 4-es értéknél elégedettek a kapcsolatukkal. Ők átlagosan 8,5 éve (szórás: 8,4) élnek együtt afrikai párjukkal.

A szakítás vagy válás okaként többen említették a megcsalást (31%) és a hazugságokat.

„Nem vallja be, de tudom, hogy megcsalt. Soha nem volt ott, amikor kellett. Nem egy érzelmes típus, hiányzott az ölelés stb. Mivel egyből terhes lettem tőle, fiunk születése után nem aludt velem, még egy csókot sem adott soha. Most, hogy el akarok válni, s mással látott, vissza akar szerezni.” (30 éves nő)

„Utólag vettem észre, egy voltam a sok közül” (28 éves nő)

A másik ok, ami több kapcsolatot megromlott, hogy az afrikai férfiak egy része (12%) elhagyta a párját. 18% visszament Afrikába vagy külföldre távozott, mely véget vetett a kapcsolatnak.

A szakítás okaként említették még az afrikai fél viselkedését (15%), alkohol problémáit (6%), a gyereket (6%), az elhidegülést (3%) és a családon belüli erőszakot (9%).

Néhány afrikai férfi fontosabbnak tartotta

az afrikai családját vagy a barátait a magyar családjánál.

„A családhoz való viszonya. Hogy mindig mindenben rám támaszkodott. Az afrikai barátai fontosabbak voltak, mint a családja. Valamint az, hogy mindig volt más nővel kapcsolata.” (63 éves nő)

„A magyar családja feláldozásával akarta segíteni az afrikai családot.” (54 éves nő)

A fizikai bántalmazás, családon belüli erőszak néhány esetben tetten érhető, de a válaszadók nagyobb része (71,6%) nem tapasztalt ilyet. 17,4%-ot egyszer bántalmazta fizikálisan afrikai párja. A nők 11%-át többször is.

Környezeti támogatás

A párkapcsolatra hatással van, hogy a rokonok, barátok és a tágabb környezet mennyire fogadja el vagy támogatja a kapcsolatot. A társas támogatást vizsgálva, a válaszok alapján elmondhatjuk, hogy a barátok támogatóbban álltak a kapcsolathoz, mint a család. Ugyanis a válaszadók azt, hogy a családjuk mennyire támogatta őket érzelmileg, amikor az első félig afrikai gyermekük apjával kapcsolatot létesített, egy 5-ös skálán (1-es egyáltalán nem, 5-ös teljesen) 3,3-ra értékelték. Míg a barátokra vonatkoztatva 3,8-ra értékelték az érzelmi támogatást.

A tágabb környezet (szomszédok, ismerősök, járókelők) érzésük szerint 3,3 értéknnyire volt

elfogadó a kapcsolatukat illetően egy 5-ös skálán.

A párkapcsolati elégedettség összefüggése más tényezőkkel

A kérdőív válaszai alapján azt vizsgáltuk, hogy milyen szoros a kapcsolat a magyar nők párkapcsolati elégedettségi szintje és az afrikai partneréhez hasonló nézetek léte, továbbá az apa gyermekgondozásban és gyermeknevelésben történő szerepvállalása között.

A Kendall – féle, két változó kapcsolatát mérő, rangkorrelációs együtthatók értékei alapján elmondható, hogy közepes korreláció, azaz közepesen erős ($r = 0,53$) kapcsolat van a párkapcsolattal való elégedettség és a hasonló nézetek megléte között. Ugyanez elmondható a kapcsolattal való elégedettség és az afrikai pár gyermeknevelésben való részvétele ($r = 0,521$) között is. Ezzel szemben a kapcsolattal való elégedettség és az afrikai pár gyermekgondozásban történő részvétele között csak laza ($r = 0,27$) a kapcsolat. (1. táblázat) Mindez arra világít rá, hogy az afrikai apa gyermekgondozásba való részvételének megléte vagy hiánya kevésbé befolyásolja a magyar nők kapcsolattal való elégedettségét, mint az afrikai apának a gyermek nevelésében való részvétele. Mivel a szignifikancia szint 0,05-nél kisebb, fenti megállapításainkat érvényesnek tekintjük.

1.táblázat: A párkapcsolati elégedettség összefüggése más változókkal (n=70)

Párkapcsolati elégedettség	Értékek hasonlósága	Gyermekgondozásban való részvétel	Gyermeknevelésben való részvétel
Korreláció	0,530	0,270	0,521
Szignifikanciaszint	0,000	0,013	0,000

Tehát az első hipotézisünket, miszerint „Az afrikai partnerrel élő nők párkapcsolati elégedettsége összefügg azzal, hogy mennyire valának a felek közös értékeket.”, érvényesnek tekintjük.

A második és harmadik hipotézisünk, miszerint „Az afrikai partnerrel élő nők párkapcsolati elégedettsége összefügg azzal, hogy az afrikai pár mennyire veszi ki a részét a gyermekgondozási és gyermeknevelési feladatokból.”, elfogadhatónak tekinthető. Azonban az apa részvétele a gyerekgondozásban kevésbé befolyásolja a párkapcsolati elégedettséget, mint a gyermek nevelésében való részvétele.

Az afrikai-magyar vegyes kapcsolatokban élő magyar nők véleménye az ilyen jellegű kapcsolatokról

Utolsó nyitott kérdésünkben arra kérdeztünk rá, hogy mit tanácsolnának egy olyan magyar nőnek, aki éppen egy afrikai származású férfival készül párkapcsolatot létesíteni. Akik adtak valamilyen tanácsot (a kitöltők 23%-a nem adott tanácsot), azoknak a válaszai négy kategóriába estek. A legnegatívabb hozzáállástól a legpozitívabbig a következő kategóriák születtek.

Az első kategóriába (13%) azok kerültek, akik teljesen negatívan írtak az ilyen kapcsolatokról:

„Ne vegye komolyan!” (38 éves nő)

„Soha ne kösse össze az életét.” (55 éves nő)

A második kategóriában (44%) azt hangsúlyozták, hogy óvatosan kell hozzáállni az ilyen kapcsolatokhoz, és szem előtt kell tartani a kulturális különbségeket. Ebből volt a legtöbb, és ezeknek a válaszoknak a nagy része elég negatív hangvételű volt:

„Csak olyannal kezdjen, aki magyar érzelmű, itt született vagy teljesen be akar illeszkedni.” (27 éves nő)

„Nagyon-nagyon gondolja meg, mit csinál...

ismerje meg az illetőt nagyon jól. Ne dőljön be az azonnali házasság és gyermek szövegnek. Nagyon sokan csak megcsinálják a gyermeket, lehúzzák az embert pénzzel, és továbblépnek.” (30 éves nő)

„Tízből kettő alkalmas valódi, hűséges, egymást támogató kapcsolatra, és még ott is nehézséget okoz az eltérő szokásrendszer, úgyhogy ha komoly kapcsolatra vágyik, nagyon meg kell nézni, kivel. Bár szeretem a társam, egyre jobb a kapcsolatunk, de visszatekintve egyszerűbb lett volna magyar fiúval.” (34 éves nő)

„Nem könnyű az elején az összezsírozódás, sok türelem, megértés, tisztelet, bizalom, kompromisszum kell!” (35 éves nő)

„Teljesen más, mint egy európaival, nagy a kulturális különbség. Rengeteg pozitív és negatív oldala is van.” (38 éves nő)

„Ne ő akarja a nadrágot viselni, fogadja el az afrikai hagyományos értékrendet. Ne akarja arra kényszeríteni a férjét, hogy olyan legyen, mint egy magyar férfi.” (39 éves nő)

Néhányan (12%) azt hangsúlyozták, hogy nem a származás számít igazán, hanem az ember:

„Szerintem ez nem nemzetiségtől függ, minden nemzetiségnél vannak negatív/pozitív emberek. Szóval ismerje meg az illetőt, érdeklődjön a vallásról, szokásairól, mert néha csak útközben derülnek ki dolgok, amik kellemetlenek lehetnek.” (33 éves nő)

„Készüljön fel a kulturális különbségekre. Az embert kell nézni és nem a származását. Ha boldoggá tesz minket, akkor legyünk boldogok, és ne törődjünk vele, más mit mond.” (32 éves nő)

A negyedik kategóriába (8%) azok kerültek, akik nagyon pozitívan álltak a kérdéshez:

„Minden további nélkül tegye, és amennyiben gyermekük születik, egy igazi kis kuriózum szülője lesz!” (51 éves nő)

„Szeresse őt tiszta szívével és tegye boldoggá. Nagyon értékes emberek.” (31 éves nő)

ÖSSZEGRZÉS

A egyes kapcsolatok nagyon sok toleranciát, türelmet és elfogadást igényelnek mindkét fél részéről.

Az afrikai-magyar családoknak egy jelentős része nem Magyarországon él, hanem egy másik európai országban. Ez a magyar és az afrikai fél számára egyenlőbb esélyeket teremt, mert egyiküknek sem a saját kultúrája az, ahol élnek. Könnyebb lehet a kölcsönös alkalmazkodás. Azonban nehezebben kapnak segítséget a rokonoktól, barátoktól, mert mindkettejük hozzátartozói a származási országukban maradnak. A magyarországi népességfogyást is negatívan befolyásolhatja ez a jelenség.

A párkapcsolati elégedettség szempontjából fontos a közös értékrend, ami nem feltétlenül függ a kultúrától. Az alapértékek hasonlóak lehetnek különböző kulturális közegekben is. Úgy tűnik, hogy a válaszadóink

a hagyományosabb szerepekben érzik jobban magukat. Kapcsolati elégedettségüket kevésbé rontja, ha párjuk a gyermek gondozásából nem veszi ki a részét, ami hagyományosan inkább női feladatnak számít, mintha a nevelésből nem veszi ki a részét.

Sok válaszadó számára a legnagyobb probléma a gyereknevelésben az volt, ha egyedül kellett megbirkózniuk a gyermekkel kapcsolatos feladatokkal. Ez abból is adódhatott, hogy szakítottak afrikai párjukkal vagy a férfi nem érezte feladatának a gyermekkel való foglalkozást.

A legtöbb válaszadó az afrikai-magyar kapcsolatok tekintetében óvatosságra int. Nem lehet ugyanazt elvárni egy afrikai férfitől, mint egy magyartól. Ennek megvannak a maga pozitívumai és negatívumai is. A másik megértésére való törekvés, és egymás kölcsönös elfogadása segíthet egy harmonikus kapcsolat fenntartásában.

Felhasznált irodalom

Babbie, E. (2003) *A társadalomtudományi munka gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó

Bernát A., Simonovits B. és Szalai B. (2012) *Bevándorlók társadalmi integrációja a Budapesten élő harmadik országbeli migránsok, valamint helyi vezetők és civilek szemszögéből*. In.: Sík E. és Simonovits B. (szerk.) *Abena, Sára, Chen és Ali esélyei Magyarországon*. TÁRKI 159–196. http://www.tarki.hu/hu/research/migrans/tarki_eia_tanulmanyok_2011 Letöltve: 2016. 03. 09.

Bradbury, T. N., Fincham, F. D., és Beach, S. R. H. (2000) *Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review*. *Journal of Marriage and Family*, 62, 964–980.

Bratter, J. L. és Eschbach, K. (2006) *‘What about the couple?’ Interracial marriage and psychological distress*. *Social Science Research*. 35(4) 1025–1047.

Bratter, J. L. és King, R. B. (2008) *‘But Will It Last?’: Marital Instability Among Interracial and Same-Race Couples*. *Family Relations*. 57(2) 160–171.

Brownridge, D. A. (2016) *Intimate Partner Violence in Interracial Relationships*. *Journal of Family Violence*. 31(7) 865–875.

Bukodi E. (2002) *Ki kivel (nem) házasodik?* *Szociológiai Szemle*, (2) 28–58.

Byrd, M. M. és Garwick, A. W. (2006) *Family Identity. Black-White Interracial Family Health Experience*. *Journal of Family Nursing* 12(1) 22–37.

Datzman, J. és Gardner, C. B. (2008) *‘In My Mind, We Are All Humans’ Notes on the Public Management of Black-White Interracial Romantic Relationships*. *Marriage & Family Review* 30(1-2) 5–24.

Faulkner, R. A., Davey, M., és Davey, A. (2005) *Gender-related predictors of change in marital satisfaction and marital conflict*. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 61–83.

- Fu, X. (2008) *Interracial marriage and family socio-economic well-being: Equal status exchange or caste status exchange?* The Social Science Journal 45(1) 132–155.
- Fusco, R. A. (2009) *Intimate Partner Violence in Interracial Couples: A Comparison to White and Ethnic Minority Monoracial Couples.* Journal of Interpersonal Violence 25(10) 1785–1800.
- Hermana, M. R. és Campbell, M. E. (2012): *I wouldn't, but you can: Attitudes toward interracial relationships.* Social Science Research 41(2) 343–358.
- Hohmann-Marriott, B. E. és Amato, P. (2008) *Relationship Quality in Interethnic Marriages and Cohabitations.* Social Forces, 87(2) 825–855.
- Karney, B. R., és Bradbury, T. N. (2005) *Contextual influences on marriage.* Current Directions in Psychological Science, 14(4), 171–174.
- Kenrick, D. T., Groth, G. E., Trost, M. R. és Sadalla, E. K. (1993) *Integrating Evolutionary and Social Exchange Perspectives on Relationships: Effects of Gender, Self-Appraisal, and Involvement Level on Mate Selection Criteria.* Journal of Personality and Social Psychology, 64 951–969.
- Komolafe, C. (2016) *Afrikai-magyar vegyes kapcsolatok az előítéletek tükrében.* In: G. Molnár, P. (szerk.): *Studium Tanulmánykötet.* Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar. 237–250.
- Komolafe, C. és Komolafe, M. (2017) *A párkapcsolat kialakulása, minősége és stabilitása az afrikai-magyar vegyes kapcsolatokban,* Kapocs, 16(2) 13–26.
- KSH (2016) *Demográfiai évkönyv* http://kshspscd/cdtar/store/2016/demografiai_evkonyv_2016/pdf/demo2016_8.pdf
- KSH (2017) 1.7. *Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint,* január 1. (1995–). STADAT https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wvnvno01b.html Letöltve: 2018.02.22.
- Leslie, L. A. és Letiecq, B. A. (2004) *Marital quality of African American and white partners in interracial couples.* Personal Relationships 11(4) 559–574.
- Milewski, N. és Kulu, H. (2014) *Mixed Marriages in Germany: A High Risk of Divorce for Immigrant-Native Couples.* European Journal of Population; Dordrecht. 30(1) 89–113.
- Öner, B. (2000) *Relationship satisfaction and dating experience: Factors affecting future time orientation in relationships with the opposite sex.* The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied 134(5) 527–536
- Pári A. és Komolafe C. (2017) *Afrikai apa és magyar anya – egy 2015-ös félvér kutatás eredményei,* Kapocs 16(4) 17–26.
- Rusbult, C. E. (1980) *Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model.* Journal of Experimental Social Psychology, 16(2) 172–186.
- Sabatelli, R. M. (1988) *A review and critique of contemporary survey instruments source.* Journal of Marriage and Family, 50. 891–915.
- Simonovits B. és Szalai B. (2013) *Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon.* Magyar Tudomány. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/03.htm> Letöltve: 2016. 03. 09.
- Spanier, G. és Filsinger, E. (1983) *The dyadic adjustment scale.* In: Filsinger, E. (ed.): Marriage and family assessment Sage, Beverly Hills, CA. 155–168.
- Urbán F. (2012) *Az afrikai kontinens migrációs sajátosságai.* In: Tarrósy I., Glied V. és Keserű D. (szerk.): *Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között.* Pécs: Publikon Kiadó. 115–130.
- Vajda D. (2011) *A párkapcsolati elégedettség alakulása a családi életciklusok függvényében különös tekintettel a gyermekválás és a szülést követő időszakra.* Szakdolgozat. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet.
- Vajda D., Sz. Makó H. és Kiss E. Cs. (2013) *Párkapcsolat és egészség a stressz és coping vonatkozásában.* In: Kiss E. Cs., Polyák L. (szerk). *Sztómaterápiás eszközök befolyása az életminőségre, életvitelre és a lelki ellenálló képesség tényezői.* ILCO Konferencia 2012. Konferenciakötet.
- Vangelisiti, A és Banski, M. A. (1993) *Couples' debriefing conversations: The impact of gender, occupation, and demographic characteristics.* Family Relations, 42. 149 – 157.
- Wu Z., Schimmele C. M. és Hou F. (2015) *Group Differences in Inter-marriage with Whites between Asians, Blacks, and Hispanics: The Effects of Assimilation and Structural Constraints.* Social Issues. 71(4) 733–754.

SZERZŐINK

Prof. Dr. Aczél Petra egyetemi tanár, a KINCS tudományos elnökhelyettese

Dr. Agócs Gergely jogász, a KINCS szakpolitikai főmunkatársa

Balogh Enikő szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Baraté Edina szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Béres Orsolya szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Dr. Dusa Ágnes neveléstudományi kutató, a KINCS Neveléstudományi Kutatóközpont munkatársa

Dr. Engler Ágnes neveléstudományi kutató, a KINCS Neveléstudományi Kutatóközpont vezetője

Fail Ágnes szociológus, kriminológus, doktoranda, a KINCS kutató-elemzője

Fűrész Tünde jogi szakokleveles közgazdász, szociálpolitikus, a KINCS elnöke

Komolafe Cinderella szociológus, az EMMI Egészségügyért Felelős Államtitkárság, Népegészségügyi Főosztály munkatársa

Komolafe Magdolna közgazdász, a KSH Nemzeti Számlák Főosztály munkatársa

Dr. Markos Valéria neveléstudományi kutató, a KINCS Neveléstudományi Kutatóközpont munkatársa

Murinkó Livia tudományos főmunkatárs, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Nyírády Adrienn közgazdász-szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Dr. Papházi Tibor szociológus, jogász, a KINCS kutató-elemzője

Dr. Pári András jogász, szociológus, az EMMI, Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkárság, Elemzési Osztály vezetője

Prof. Dr. Pusztai Gabriella szociológus, a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézet igazgatója

Székely András közgazdász, a KINCS Kutatási Iroda vezetője

Szomszéd Orsolya politológus, a KINCS Szakpolitikai Elemzési Iroda vezetője

Tárkányi Ákos szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Trieb Mariann szociológus, a KINCS kutató-elemzője

Varga Anikó szociológus, az EMMI, Család-, és Ifjúságügyért Felelős Államtitkárság, Elemzési osztály munkatársa

Várfalvi Marianna védőnő, szülésznő, a KINCS kutató-elemzője

KAPOCS
Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért (KINCS)
2019. II. évfolyam 3-4. szám

Kiadja:
Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért (KINCS)
Felelős kiadó: Fűrész Tünde elnök
Főszerkesztő: Aczél Petra tudományos elnökhelyettes
ISSN 1588-7227